

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens I. & II. Partem Commentariorum Gavanti in Rubricas Missalis
- Cum Præfatione seu Præmonitione necessaria Bibliopolæ ad Lectorem

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

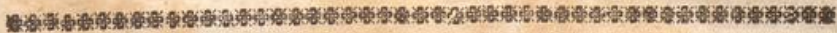
VD18 10783695-002

Observationes Præliminares in Rubricas generales.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40113

NOVÆ OBSERVATIONES ET ADDITIONES
AD
GAVANTI COMMENTARIA
IN RUBRICAS
MISSALIS ROMANI.

P A R S P R I M A.
RUBRICÆ GENERALES MISSALIS.

Observationes Præliminares in Rubricas generales.

I. **G**Avant. pag. 1. col. 2. lit. a *Et leges ipsa antiquissima &c.* Ab ipsomet titulo Rubricarum generalium defumit doctissimus Gavantus suorum Commentariorum initium, & postquam sapienter Rubrica nomen expendit, easdem Rubricas optimè asserit esse ipsas Missalis leges, & quidem antiquissimas; & reverà aliquas etiam, non verò omnes, à primis Ecclesiæ temporibus institutas, veterum Patrum, Apostolorum auctoritate pariter comprobatas esse, colligitur ex Conc. Trid. Sess. 22. cap. 5. ubi ait: in Missa Ceremonias adhiberi, ut mysticas benedictionis, lumina, thymianata, Vesse, aliaque id genus multa, quæ ex Apostolica disciplina, & traditione derivant. Colligitur eadem veritas ex nonnullorum Patrum auctoritatibus, præsertim verò ex S. Justino Martyre, & id optimè observat Theodoricus Gavant. Rubr. Miss.

Ruinart inter acta sincera Martyrum in admitione ad ejusdem S. Julini Martyris acta n. 10. ubi ait: quòd ex illius scriptis præcipuorum Sacra Religionis nostræ Mysteriorum veritas confirmatur, Sacramentorum Ritus, præcipueque liturgiæ Sacra partes exponuntur; & ex inferiùs à nobis dicendis eadem veritas magis comprobabitur. Prædictas autem Ceremonias, & Ritus, temporis processu, à Pontificibus auctas, & restitutas, vel contractas, Ecclesia semper retinuit, & ad posteros transmisit, quæ in nostris Missalibus adhuc perleguntur, additis tamen aliis, quæ de novo instituuntur, officiis, immutatisque aliis, prout locorum, & temporum varietas postulavit, qui in usu erant, Ritibus, & Ceremoniis. Nemo quippe inficari potest, adesse in Ecclesia potestatem de novo instituendi, veteres abrogandi leges, quas Rubricas
A appel-

appellamus, prout Ecclesiae majestati, & utilitati, ab eadem Ecclesia divinitus illustrata congruum judicatur. Praefata Rubricae Missalis dividuntur in Praeceptivas, & Directivas, de quibus late Gavantus agit part. 3. tit. XI. & cum eodem etiam nos ibi disseremus.

Materia, circa quam versantur praedictae Missalis leges, sunt Ritus, & Ceremoniae servandae in celebratione Missae, idque patet, quia in his praescribendis, & explicandis, omnes Rubricae Missalis versantur. Ceremonia, quae est actio sancta cum exteriori Religionis cultu, hoc nomine appellatur etiam apud Gentiles.

Circa hujus nominis Ceremonia Etymologiam, variae sunt Auctorum opiniones. Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 3. censet Ceremonias à carento dictas fuisse; idem existimat S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 37. quorum auctoritates referuntur à Doctissimo Viro Josepho Vicecomite Ambrosiani Collegii Doctore lib. 1. de Antiquis Baptismi Ritibus cap. 2. Joachimus Camerarius problemate 4. decur. 3. in Disputat. de quorundam rominum orig. Cerimoniam, veluti gerimoniam à gerendo derivatam credit, ut indicentur ea, quae in Sacris, sollempni Ritu, geri debent. Quamquam & alterum ibidem etymon addit, ut sit à Caritate. Alii volunt Ceremonias dici à Cerere, ita Angel. Cont. adverten. 3. ex S. Thoma relatus à Turrino in Direct. Sacrificant. cap. 1. quasi Cereris munia, sive dona, quia antiquitus primae oblationes, quae profectò sunt Ceremoniae, Cereri fiebant ex primitiis frugum. Josephus Scaliger relatus à Vossio v. Ceremonia censet Ceremonias dici ab antiquo vocabulo Carus, id est Sanctus; unde in Saliari Carmine Cerus manus, id est Sanctus, bonusque. Ita à Cerus erit Cerimonia, ut à Sanctus Sanctimonia, à Castus Castimonia, à Culus Cultimonia; Qua voce, idem, Tertullianum uti, arbitratum lib. de Pallio cap. 4. circa fin. Alios Auctores idem sentientes indicat Jacobus Pontanus vol. 2. Progymn. latin.

annot. in Progymnas. 24. A praefatis omnibus longè discrepat Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. ubi Ceremonia originem ad Care oppidum Thusciae, non longè à Tarquinis situm, referri oportere arbitratur, hac occasione, quod Romà à Gallis captà, cum Flamen Quirinialis, & Virgines Vestales, omnia rerum suarum curà, Simulacra Deorum ab Hostibus erepta, inter se onere partito traducerent, ad praedictum oppidum primum devenerunt; ubi quia benigne, ac humaniter hospitio susceptae fuerunt, Romani gratà memorià praestitit, ut omnis Divinus Cultus, atque Religio Ceremonia à Care vocarentur. Idem narrat Florus lib. 1. cap. 3. & ante hos Livius lib. 7. cap. 1. ubi idcirco Care appellat Sa rarium Populi Romani, Diversorium Sacerdotum, ac re eptaculum Romanorum Sacrorum. Idem scribit Festus de verb. significat. Hanc ultimam sententiam praeter alios supra relatis sibi probari scripsit Josephus Vicecomes loc. supracit. cui subscribendum esse crediderim, cum sit haec opinio caeteris probabilior: & equidem quamvis aliquot Ceremoniae in carento positae sint, nemo tamen de Ceremoniis liturgicis ac aliis id affirmare poterit; sicut è contrà, quia multae in abstinento sitae sunt, consentaneum non est, eas à gerendo dictas fuisse. Commentitium pariter est Caritatis, aut Cereris nomen adducere, ad investigandam Ceremoniae Etymologiam, cum nihil in eo praeter vocis similitudinem invenire possimus. Cerei autem vocabulum licet Sanctum significet; non ideo tamen putandum est, ab eo Ceremoniae nomen oriri; cum multi Romani Scriptores exterorum vocabulis uti non consueverint, quia propriis abundabant. His permotus rationibus, rejecit dictas sententias, & postremam, quam adduxit, amplexus est laudatus Vicecomes, optimè subdens: quòd si opponatur, non videri usquequaque verum, Ceremoniarum vocem ab oppido Care advectam esse, quia hoc vocabulo utuntur etiam Divini Scriptores in Sacris paginis, quae profectò ante Ro-

mam

nam captam exarata fuerunt, facile huic exceptioni occurrere potest; Sacra siquidem literarum volumina Hebraico Charactere, ac lingua scripta fuerunt; unde Ceremoniarum nomen in ipsis primigenio idiomate non reperitur expressum; sed Interpretes, qui postmodum eadem Sacra Monumenta latino idiomati reddiderunt, retinentes ejusdem rei significationem, *Ceremonia* vocabulo uti sunt: & equidem id intellexit Divus Augustinus *loc. supracit.* quando dixit, quod *Ceremonia* nomen non est in usu literarum Sacrarum, nimirum in primigenio idiomate eandem scripturarum. Super ejusdem nominis etymon alii quoque Auctores conscripserunt; præsertim verò omni laude commendandus Card. Bona *lib. de Divin. Psalm. cap. 19. §. 3.* noster Franciscus Magius, in sacris ceremoniis, & rebus Asceticis eruditissimus, in suo opere *de Divin. Offic. & Choro, opusc. 2. disquisit. 1.* qui non solum prædicti nominis originem, sed etiam Sacrarum Ceremoniarum efficaciam, & utilitatem ad divinum cultum explicant. Super ejusdem nominis etymologia videri possunt etiam Pitiscus in Lexico Antiquitatum Romanarum v. *Ceremonia*, necnon Macrius in suo Hierolexico v. *Ceremonia*.

Diximus supra, materiam, circa quam versantur Rubricæ, esse Ceremonias, & Ritus. Quid veniat nomine Ritus, prout distinguitur à Ceremonia, non conveniunt Doctores. Macrius *loc. cit.* vult Ceremoniam esse ipsam actionem Sanctam, qua Divinus Cultus peragitur; Ritus verò esse modum, quo actio ipsa sacra facienda est. Cardinalis autem Bona *loc. cit.* pariter supracit. docet, Ceremonias proprie loquendo esse Ritus Sanctos in Sacrificiis, & Divinis Officiis ad Dei cultum adhibitos. Noster verò Paulus Quarti in suis *Commentariis in Missalis Rubricis quest. præmiali sect. 1. punct. 2.* ait Ceremoniam communiter sumi pro ritu accidentali, eamque sic describi posse: *Est actio Religiosa ad cultum, & decentiam*

Sacrificii ab Ecclesia instituta. Hanc etiam definitionem tradit Suarez ab eodem allegatus. Ad perfectam intelligentiam hujus definitionis sciendum est, Ritus Missæ dividi communiter in essentielles, & accidentales, qui pertinent ad ornatum ejusdem Sacrificii, & possunt esse de necessitate præcepti, non verò Sacramenti. Ritus essentialis Missæ est à Christo institutus, & consistit in Consecratione utriusque Speciei, vel etiam Communionem Sacerdotis celebrantis, ut tenent nonnulli Theologi, & ut explicat idem Quarti in *appendice* sui operis. Ritus verò accidentalis consistit in actionibus, & precibus, aliisque circumstantiis ab Ecclesia adjunctis, quæ dicuntur Sacramentalia, & Ceremoniæ Sacræ, ut videre est apud Bellarminum *lib. 2. de Sacramentis cap. 29. & seqq.* Suarez *tom. 3. in 3. part. disp. 15. sect. 1.* Averfam. *de sacrific. quest. 11. sect. 12.* & Molphel. *Sum. tract. 3. cap. 12. num. 26.* Ex dictis patet, Ceremoniam sacram confundi cum ritu accidentali, non autem convenire cum ritu essentiali: Ceremonia enim minus latè patet, quàm ritus; cum ritus quamcumque circumstantiam ad Missæ sollemnitatem requisitam, sive ab Ecclesia, sive à Christo institutam; sive essentialem, sive accidentalem significet; Ceremonia autem nihil aliud significet, nisi ritum accidentalem ab Ecclesia præscriptum.

Procedit Quarti ad dividendas Ceremonias in eas, quæ sunt intrinsecæ ipsi Missæ, & partes ejusdem, & consistunt, dicit ipse, tum in verbis, tum in gestibus Celebrantis, de quibus latè Suarez *disp. 83. & 84.* & in eas, quæ sunt circumstantiæ extrinsecæ ejusdem Sacrificii, ut locus, tempus, vasa, & vestimenta Sacra &c. Dicit præterea, quòd illæ Ceremoniæ, quæ consistunt in gestibus, quædam inductæ sunt propter decentiam operandi, nec habent aliam significationem, e. g. quòd Sacerdos,

dum signat seipsum, ponit sinistram sub pectore; & alia inducta sunt propter significationem moralem, vel mysticam, v. g. mixtio aquae cum vino, digitorum ablucio, Crucis signa, de quibus Divus Thomas 3. part. quest. 83. art. 4. & 5.

Verum, pace tanti Viri, ego distinguerem Ceremoniam Sacram à Ritu, dicendo, Ritus Sacros consistere in illis precibus, Epistola, Evangelio &c. quae juxta Ecclesiae dispositionem recitari debent in Missa; Ceremoniam autem consistere in solis gestibus, quibus praedictae preces juxta ejusdem Ecclesiae praescriptum peragi debent ad majorem ornatum, & decentiam Sacrificii, quod celebratur: & reverà Ceremonialia, seu libros Ceremoniarum vocamus illos, qui non orationes, & preces dicendas praescribunt, sed modum, quo illae dicendae sunt; è contrà Rituales nuncupamus illos, qui continent preces, seu alias Orationes, quas recitandas praescribunt.

Ritus, quoniam in verbis regulariter consistunt, vel sunt partes Missae ordinariae; quia scilicet semper ingrediuntur ejus compositionem; vel sunt extraordinariae, sive mobiles; quia non semper ejus compositionem ingrediuntur, sed ad majorem quandoque adduntur sollemnitatem, atque ornatum.

Partes ordinariae sunt: Sacerdotis in Missae principio *Confessio generalis, Introitus, Oratio, Epistola, Graduale*, vel ejus loco, ut tempore Paschali, *duo versus cum quatuor Alleluja, Evangelium, Offertorium, Praefatio &c.* Extraordinariae verò sunt *Psalmus Judica, Gloria in excelsis, Sequentia post Epistolam, Tractus, Credo, Communicantes propriam &c.* Et verba, quae adduntur in quibusdam Missis Sollemnioribus Feriae V. in Cena Domini, Sabbati Sancti, infra octavam Paschae, Pentecostes, ac ejus vigiliae, ad Orationem *Et tunc igitur oblationem &c.*

Ex partibus ordinariis, quaedam sunt notabiles, seu principales, aliae verò modicae, & minus principales. Notabiles sunt Missae initium, sacerdotis videlicet *Confessio generalis cum precibus annexis, Epistola, Evangelium, Hostia, & Calicis oblationis cum formis verborum*, quibus persolvuntur, *Praefatio Missae, anon*, imò juxta communioem lententiam *singula ejusdem Canonis verba, Oratio Dominicalis post Canonem, Oratio libera nos*, verba, quae dicuntur in fractione Hostiae, & commixtione particulae cum Sanguine, trina *Agnus Dei* repetitio, Orationes ante Communionem, & *Domine non sum dignus*. Modicae verò partes ordinariae sunt *Populi salutatione, Graduale*, vel ejus loco duo versus cum quatuor *Alleluja*, Antiphona, quae *Offertorium* dicitur &c.

H. Gavant, pag. 2. col. 1. lit. b. *Ordo Burchardi Vere in initio Missae primùm dicitur in lucem editus anno 1542*) Ita opinabatur praclarissimus Gavantus, sed reverà Ordo Burchardi neque primùm editus est anno 1542. neque tunc primùm Missali praefixus; nam reperitur impressus in initio Missali Romani anno 1534. sub hoc Titulo: *Ordo celebrationis Missae à Burchardo conscriptus, ut refert Cardinalis Bona lib. 2. Rer. Liturg. cap. 1. num. 6. & idem Ordo à Missali sejunctus antea praeo mandatus fuerat Romae anno 1502. teste eodem Eminentissimo Bona lib. 2. cap. 20. num. 5.* Deinde idem Ordo Burchardi traditus Typis fuit Venetiis Anno 1523. & insertus Libro, cui Titulus *Liber Sacerdotalis nuperrimè ex Libris S. R. Ecclesiae &c. collectus, atque compositus, ac auctoritate SS. D. N. Leonis X. approbatus.* Verum quamvis praefatus Sacerdotalis liber, in quo continetur Ordo Missae à Johanne Burchardo Cappellae Pontificiae Ceremoniarum Magistro compositus, à mox laudato Pontifice approbatus, appareat die 2. *Novembris Anno 1520.* ut colligitur ex ejusdem diplomate Apostolico: nihilominus praeo Veneto dumtaxat commissus fuit per Melchiorem Sessam,

&

& Petrum de Ravanis Anno 1523. sub Hadriano VI. P. M. Ex his omnibus magis magisque apparet, prædictum Ordinem Missæ à Johanne Burchardo elucubratum publici Juris factum fuisse longo tempore ante An. 1542. Denique idem liber non solum reperitur nunc veteribus Missalibus præfixus, & libris Sacertotalibus insertus, sine distinctione Titulorum; sed etiam editus est, separatus à Missalibus, & libris Sacerdotalibus; non confusus, sed cum distinctione Titulorum, seu Capitum, quæ editio primum hoc modo prodit ex Romanis Typis An. 1559. per Antonium Bladum Impressorem Cameralem, quem quidem rarissimum librum, ita in Titulos distributum, & ejusdem editionis apud me retineo.

III. Gavant. pag. 2. col. 2. lit. c. *Ideo Auctorem cum puto &c.* Optime autumat Doctissimus Gavantus S. Gregorium non posse censeri Auctorem libri Sacramentorum, sive Romani Missalis, nisi quatenus illum in meliorem formam redegit. Digesserat enim, ante Gregorium Magnum, Missarum Ordinem etiam Gelasius Papa; & hæc Missalia separatim extabant A. D. 831. in Abbacia Centulensi, sive S. Richerii. In Chronico enim præfati Monasterii lib. 1. cap. 3. tom. 4. *Spicilægii Dacheriani* in Indice Bibliothecæ ita recensentur. De libris Sacrarum, qui Ministerio Altaris deserviunt. Missales Gregoriani tres. Missalis Gregorianus, & Gelasianus modernis temporibus ab Albino ordinatus. Missales Gelasiani XIX. - Unius ex illis Codicibus Gelasianis mentionem faciunt Doctissimi Viri Card. Bona lib. 1. *Rerum Liturgic. cap. 25. num. 8* & ante eum Johannes Morinus in *Appendice Manuscriptorum ad Commentarium de Penitentia* editum Parisiis An. 1651. pag. 52. ubi ait: *se eum Codicem sapius Petavianum appellasse à suo possessore Domino Petavio Viro Amplissimo, & Parlamenti Parisiensis Senatore integerrimo.* Deinde subnectit, quod idem Codex pertinebat ad potentissimam Suecorum, & Gothorum Regi-

nam Christianam &c. Postquam igitur longo temporis tractu in præfatis Bibliothecis delituit prædictus Codex Gelasianus, compluribus ab hinc seculis literis majoribus, & quadratis exaratus; tandem præfata Serenissima Regina perhumaniter concedente, prælo Romano commissus fuit, & publicam lucem aspexit An. 1680. curâ, & studio Venerabilis, & in Rebus Liturgicis Eruditissimi Viri Joseph Mariae Thomasi Congregationis nostræ Presbyteri, & deinde S. R. E. Cardinalis. Verum quamvis Gelasio Pontifici referatur prædictus antiquissimus Sacramentorum Codex, nihilominus neque ipse adstrui potest Auctor talis Missalis, seu Sacramentorum libri; Anastasius siquidem Bibliothecarius in vita memorati Pontificis asseverat, ipsum non composuisse, nisi Præfationes, & Orationes, seu Collectas: *Fecit Sacramentorum Præfationes, & Orationes cauto sermone.* Ex quibus inferre est, ante ipsam Pontificem extitisse in Ecclesia Romana Sacrorum Mysteriorum, seu Sacramentorum Codices. Et id fatetur idem Thomasius in sua laudata Præfatione, in qua asseverat nonnulla contineri in Sacramentario à se edito, quæ stylum Leoninum apertissime redolent; unde nemo inficiari potest, antiquiora hæc Gelasiano extitisse Sacramentaria, quibus utebantur Romani Pontifices, & quæ à Gelasio in meliorem formam redacta fuere; præsertim multarum Præfationum, & Orationum adjectione. Quam verò Gelasius anterioribus Codicibus Sacramentariis operam commodavit, eandem S. Gregorius Magnus circa finem sæculi VI. collocavit in Gelasiano, à quo nonnulla vel subtraxit, vel adjecit, vel imputavit, id referente Johanne Diacono in vita ipsius Gregorii lib. 2. cap. 17. his verbis: *Sed & Gelasianum Codicem de Missarum Solemnibus, multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla adiciens, pro exponendis Evangelicis sectionibus in unius libri volumine coarctavit.* Et hinc factum est, quod ab hujus S. Pontificis reformatione totum illud

opus Missalium precum Gregorianus Codex appellari cœperit, eoque quotquot consecuti sunt Pontifices usi fuerint.

Dum hæc scriberem, Clarissimus Vir Josephus Blanchini, olim Cathedralis Ecclesiæ Veronenfis Canonicus, nunc verò Congregationis Oratorii de Urbe Presbyter, aliud Gelasiani Codicis exemplar, ex Archivo prædictæ Cathedralis extractum, *Prolegomenis Tomi 4.* Anastasii Bibliothecarii inseruit, tituloque S. Leonis adornavit, tum quia Leoninum Stylum redolet, tum quia Gelasiano à Thomasio edito est antiquius. Post diligentiore verò rei hujus inquisitionem, & accuratius Codicis examen, Sacramentarium illud non Leoninum, sed purum putumque esse Gelasianum nullo additamento interpolatum compertum est. Argumenta autem id apertè demonstrantia sunt: 1. Ingens Præfationum numerus, quæ in Veronenfi Codice leguntur, quibus abundasse Sacramentarium purum Gelasianum testatur Anastasius Bibliothecarius. 2. Commemoratio S. Simplicii Pontificis Gelasii Prædecessoris, Leone verò in Pontificatu Posterioris. 3. Tempus ordinationis Gelasii rectissime in Codice illo assignatum in Missa anniversaria consecrationis Pontificum; Quibus magis magisque confirmatur, Gelasianum Codicem à Thomasio editum non esse purum integrumque Gelasianum, sed, ut Thomasmus ipse asseverat, multa in eo legi à Posterioribus Pontificibus adjecta, & aliqua detracta; tum quia pro singulis Missis ana, & quandoque nulla Præfatio in eo assignatur; Blanchini verò exemplar pluribus abundet pro Missis singulis. Nihilominus quia Codex ille Leonis Titulum præfert, quandocumque illum à nobis citari contigerit, Leoninum appellabimus. Ad Gregorianos Codices redeamus.

Gregoriana exemplaria passim extant tum MSS. in Bibliotheca Vaticana, & alibi, tum etiam typis impressa. Primus omnium Co-

dicem Gregorianum, transcriptum ex MS. Colonienfi in lucem emit Doctissimus Pamelius, notisque marginalibus adornavit in *Tom. 2. sui Liturgiæ ecclesiæ aine, Colonia An. 1571.* Rursum Clemente VIII, in Apostolico Throno sedente, juxta exemplar MS. quod in Bibliotheca Vaticana servatur, Romæ ex Typographia Apostolica Vaticana A. 1593. Typis datus est similis alius Codex Gregorianus, curâ, & studio Doctissimi Viri Angeli Rocca Papæ Sacristæ, qui etiam eundem Codicem paucis quibusdam, sed eruditè notis explicavit. Demum in lucem edit Parisiis A. 1642. eundem Codicem Gregorianum Clarissimus Vir Hugo Menardus Monachus Benedictinus Congregationis S. Mauri, quem Codicem diligentissime contulit cum exemplari existente in Bibliotheca Corbejensi Monasterii S. Eligii, eumque etiam eruditissimis notis, & observationibus illustravit. Unusquisque præfatorum Virorum suam editionem, ut germanum Gregorii factum commendat, sed ita inter se diffident prædicti Gregoriani editi Codices, ut difficile sit, ut ait Ven. Card. Thomasmus, litem decidere; & quamvis tantorum Virorum Judex esse nolit, tamen pro veritatis amore fateri compellitur, se Codici Pameliano præ reliquis adherere ob illas rationes, quas breviter indicat in sua erudita præfatione, quam suis Sacramentorum Codicibus adtexuit. Correctiorem omnibus hucusque editis dabimus in nostra collectione Liturgiarum Occidentalium ex antiquissimo Codice, qui erat in Bibliotheca ejusdem Regniæ Suecorum. Præter prædictos Authenticos Romanæ Ecclesiæ Sacramentorum libros, extitit etiam alia quidem, sed privata Missalis libri confectio per Albinum, ex utroque Gelasiano nimirum, & Gregoriano Codice conflata, & hoc Titulo inscripta: *Missalis Gregorianus, & Gelasianus, modernis temporibus ab Albino ordinatus*: sic legitur in Chronico Centulensi *lib. 3. cap. 3. tom 4.*
Spi

Spicilegii Dacheriani in Indice librorum A. 831. numeratorum, ut superius dixi. Præmittenda non est hoc loco eruditissimi Viri Petri Le Brun observatio, qui *tom. 2. d. fert. 2. pag. 160.* asseverat se plures Sacramentarios Codices MSS. perlegisse, qui Gregorii nomen præferunt; hodiernum tamen Missale Romanum esse omnibus magis Gregorianum, imò parum Gregorianum esse, si quasdam Missas recentes exceperis.

IV. Gavant. pag. 2. col. 2. eadem lit. c. *Vocabatur etiam Sacramentale.*) Liber Missæ, qui nunc Missale dicitur, antiquitus appellabatur *Sacramentale*, Item *Liber Sacramentorum*, & etiam *Liber Mysterium*, eâ præsertim ratione, quia inter cuncta Ecclesiæ Sacramenta illud constat esse præcipuum, quod in Missæ officio supra mensam sacratissimi Altaris celebratur, & fuit sollemne apud vetustissimos Ecclesiæ Patres, Sacramenta antonomastice appellare Christi Corpus, & Sanguinem, cum in Altari conficiuntur in Missa, ut advertit mox laudatus Cardinalis Thomasius in sua Præfatione, reddendo rationem, ob quam sub Sacramentorum Titulo suos Codices evulgaverit.

Antiqui Libri Liturgici, & Missales, quibus Ecclesia utebatur in Missarum sollempniis celebrandis, non uno, sed triplici volumine comprehensi seorsim reperiebantur. Primum continebat Orationes, Precationes, Præfationes, & alia similia, quæ à Sacerdote celebrante ad Altare recitabantur. Aliud reperiebatur volumen, in quo continebantur Evangelia à Diacono, & Lektionen scripturales, ab aliis ministris dicendæ. Tertium denique continebat Antiphonas, Tractus, Gradualia, Responsoria, & alia hujusmodi, quæ à Choro canebantur. Primum ex prædictis voluminibus est illud, quod Sacramentarii nomen exinde est consecutum, seu Sacramentorum liber appellabatur, & de quo mox mentionem fecimus. Secundum D. Hieronymi hortatu in Ecclesiam Ro-

manam introductum dicitur à Damaso Papa, quia distributio Lectionum per totum anni circulum, quæ in eo continentur, fuit ab eodem S. Hieronymo ordinata, ut testatur ipsius prologus in capite ejusdem libri, qui Comes dicitur, præfixus, si tamen prologus ille genuinus est, quod video à multis in dubium revocari. Hunc Comitii librum à S. Hieronymo fuisse compositum, veteres, qui de rebus Liturgicis tractatus edidere, uno consensu fatentur. Micrologus de *Ecclesiasticis Observationibus cap. 25.* D. Hieronymo hunc librum attribuit his verbis: *Liber etiam Comitii, sive Lektionarius, quem S. Hieronymus compaginavit, &c.* In eadem sententia versatur Johannes Belet in *Rationis Divinorum Officiorum cap. 57.* ubi ait: *Instituit Beatus Hieronymus rogatu S. Damasi Papa, quacumque ex veteri, & novo Testamento leguntur in Ecclesia. Berno Augiensis cap. 1. Beatum Hieronymum credimus ordinatorem Lektionarii, ut ipsius testatur prologus appositus in capite ejusdem Comitii: (sic eum appellavit.)* Ab hac sententia recedunt plures ex recentioribus, qui tamen valida contra sententiam veterum argumenta non proferunt. Quamvis autem daretur, Hieronymum libri hujus non esse Auctorem, negari tamen non potest vetustissimum esse, & saltem paulò post Hieronymi mortem editum; hujus enim habetur mentio in Charta Cornutiana: *Item Codices Evangeliorum quatuor, Apostolum, Psalterium, & Comitium.* Ex quibus verbis rectè inferebat Doctissimus Mabillonius *lib. 6. de Re Diplomatica*, Auctorem Comitii Hieronymo coævum fuisse, vel supparem. Hic liber in lucem emissus fuit à Pamelio in *2. Tomo sui Liturgici Latini*, deinde fragmentum veteris Capitularis, Evangeliorum, ac integrum Comitii librum, abundanter tamen interpolatum, (ut ait Cardinalis Thomasius in admonit. ad Lectorem,) edidit Stephanus Baluzius in notis ad Capitularia Regum Francorum *Tom. 2. col. 1156.*

& 1309. Præterea aliud ejusdem Lectionarii exemplar typis iterum committi curavit Romæ anno 1691. cit. Card. Thomafius in volumine, cui Titulus *Antiqui libri Missarum Romane Ecclesie*. Optimum verò Hieronymi Comitem habebat Schulcingius, quem deficiente pecunia typis mandare non potuit: *Comitem*, inquit ipse, admonitione propria ad Lectorem, sive *Lectionarium B. Hieronymi*, similiter ob defectum sumptuum preme: e sui. *impulsus*, cum hujusmodi eo modo nunquam sit editus, qualem ego manuscripsum penes me aservo, in quo longè plus, & amplius est præstitum, quam in ejusmodi *Comitis*, per *Doctissimum Pamelium ante Tomum secundum Liturgicon*, editione. Dolendum profectò est, Codicem hunc in Germanicis Bibliothecis adhuc latere, & in novo Thesaurò Anecdotorum à Patre Pez compilato desiderari. Jacturam fortasse reparabit suprâ laudatus Joseph Blanchini Congregationis Oratorii Presbyter, qui mihi asseruit, se egregium Comitem invenisse in Bibliotheca Vallicellana; & hic locum habebit in magna Collectione Rerum Liturgicarum Occidentalium, quam, Deo dante, Virisque eruditissimum, & operam commodantibus, in lucem emittemus.

Hoc loco animadvertendum occurrit in quibusdam MSS. Codicibus alium fuisse librum Epistolarum à Subdiacono dicendarum, alium verò Evangeliorum, quæ à Diacono recitabantur. Tertius ex dictis libris, qui *Antiphonarium* Missæ inscribitur, Sancto Gregorio Magno ab antiquis Codicibus, & Scriptoribus attribuitur. Hoc Missæ Antiphonarium forè iis libris comprehendebatur, quos Paulus Papa Pipino in Galliam misit, ut scribit *Epist. 25*. Codicis Carolini: *Diraximus excellentissima præcellentia vestra, & libros quantos reperire potuimus, id est, Antiphonale, & Responsale*. Hujusmodi pariter Antiphonarium supralaudatus Jacobus Pamelius vulgari curavit, & in 2. Tomo sui

Liturgiæ Latini post Divi Hieronymi Lectionarium addebat, novamque ejusdem Antiphonarii Missarum, sicuti & Lectionarii, ut mox dixi, editionem curavit Clarissimus Vir supralaudatus Card. Thomafius, in qua sua editione Officia Feriarum, quæ in MSS. Codicibus erant, cum Officiis Festorum commixta discrevit eo ordine, quo in modernis libris continentur.

Præter hos libros Missales ita divisos, & discretos, reperiebatur *Missale Plenarium*, ita dictum, quia comprehendebat non seorsim, sed unitos omnes tres antedictos libros. De hoc Missali Plenario mentionem faciunt Acta Murenfis Monasterii pag. 31. ubi legitur: *Sunt & hic Missales libri quinque, tres pleniter scripti sunt; quarum re ò habet Graduale cum Orationibus; quintus tantum Orationes habet*. Rursus Leo IV. Homilia de Cura Pastoralis præcipit, ut *Missale Plenarium, & Lectionarium, & Antiphonarium unaquæque Ecclesia habeat*. Ratherius Veron. in *Synodica ad Presbyteros*, & Regino in *Inquisitione Episc. cap. 10*. habent hæc verba: *Inquirendum si Missale Plenarium, & Lectionarium, & Antiphonarium unaquæque Ecclesia habeat, nam sine iis Missæ perfecta non celebratur*. Denique Leo Ostiensis *lib. 3. cap. 19*. librum ad Missam describi curavit. *Namque usque ad illud tempus in plenario Missali, tam Epistolæ, quam Evangelia legebantur: Quod quam esset inhonestum, modo satis advertitur*. Hæc collecta sunt ex Glossario Caroli Du Fresne, seu Du Cange, ut alii citant. In celeberrima Bibliotheca Angelica Urbis extat antiquissimus Codex talis Missalis Plenarii, comprehendens omnia, quæ in Missæ celebratione tam à Sacerdote, quam à Ministris, & Choro dicebantur. Quæ quidem Missalia Plenaria necessaria erant cuicumque Sacerdoti, quando celebrabant Missas privatas. Vide quæ de his libris eruditè scripta sunt à Doctissimo Bocquillot in *Tract. Historico Liturgiæ sacræ lib. 1. cap. 9*. Gra-

Gravis agitur quaestio inter Doctores Liturgicos: utrum quatuor primis Ecclesiae seculis extarent libri Missales manu exarati, quibus uterentur Sacerdotes in peragendo sacrificio, an memoriter tantum recitarentur ab iisdem Orationes, Preces, &c. cum Missam celebrabant? Eruditissimus Joseph Vicecomes *Volum. 4. suarum Observat. lib. 7. cap. 10.* sustinet librorum Missalium usum in Re Divina vetustissimum esse; in qua sententia versatur pariter Card. Bona *Reverentia Liturgicarum lib. 1. cap. 8. & cap. 25. num. 10.* ibi enim fateatur, fuisse ab initio Ecclesiae certas Liturgiarum formulas ab Apostolis, & Apostolicis Viri compositas, quam veritatem propugnat citato *cap. 8.* Denique in eandem sententiam descendit, eamque validis rationum, & auctoritatum momentis tuetur mox laudatus Lazarus Andreas Bocquillot in citato Tractatu Historico Gallicè conscripto de sacra Liturgia *lib. 1. cap. 9.* contra Petrum Le Brun, qui *tom. 2. suarum Explicationum dissert. 1.* accerrimè sustinet, per solam traditionem servatum fuisse ordinem Liturgiae, & normam consecrationis usque ad quintum Ecclesiae seculum.

Verum non huic secundae, sed primae sententiae libentius adhereo; tum quia si non omnes, saltem aliqua quoad majorem sui partem ex praedictis antiquis Liturgiis admittenda profecto sunt, tamquam genuini foetus illorum Auctorum, quibus communiter tribuuntur; tum quia id pariter ostenditur auctoritate S. Justini, qui in *Apologia 2.* quam circa A. D. 140. ad Imperatorem Antoninum Pium scribebat, ait: *Solis, qui dicitur die, omnium, qui vel in Urbibus, vel ruri degunt, in eundem locum Conventus fit. Et Commentaria Apostolorum, aut Scriptura Prophetarum, quoad tempus feri, leguntur. Deinde Lectore quiescente, Praesidens orationem habet, qua Populum instruit, & ad imitationem tam pulcherrimum rerum, cohortatur. Sub hac consurgimus communiter omnes, & preces profundimus. Precibus autem peractis, panis*
Cavant. Rubr. Miss.

offertur, & vinum, & aqua. Et Praesidens iterum, quantum pro virili sua potest, preces, & gratiarum actiones fundit, & Populus fuisse acclamat, Amen, & distributio, communioque fit eorum, in quibus gratiae sunt actae, cuique presenti, & absentibus per Diaconos mititur. Ex quibus verbis S. Martyris conijcere licet, extitisse tunc Codicem aliquem, in quo perlegebantur dictae preces, gratiarum actiones, scripturae Prophetarum, &c. Rursus id evincitur auctoritate Divi Hieronymi, qui in Catalogo Scriptorum, dum loquitur de Sancto Hilario Pictavorum Episcopo, ait: *Est ejus, & liber Hymnorum, & Mysteriorum alius, ubi, Mysteriorum libro Codicem Missalem intelligi, compellitur fateri, quicumque Missam à praefatis Scriptoribus Mysterium nuncupatam fuisse non ignorat. Colligitur eadem veritas ex Epistola S. Athanasii ad ubique Orthodoxos, in qua is graviter queritur, quod Ariani, labes, ac ruina Catholicae Religionis, altis tenebris gentilitatis oppressi, quibus propositum erat Christianam pietatem evertere, sacros omnes libros, qui Ecclesiastico usui destinati erant, admoto igne, consumpsissent. Sed quinam libri magis sacri, quam illi, quibus Rei Divinae peragenda Ritus, & Ordo consignati erant? Ita optimè ponderat laudatus Vicecomes. Denique ex Divo Augustino clarissimè eruitur eadem veritas antiquorum Codicum Liturgicorum; nam in Epistola ad Paulinum, explanando illa verba Apostoli Pauli ad Timotheum *cap. 1. v. 1.* *Obsecro igitur primum omnium fieri Obsecrationes, Orationes, Postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus;* explanando, inquam, Sanctus Doctor in Epistola ad Paulinum *num. 16.* praedicta Apostoli verba, ait: *Sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis, vel pone omnis frequentat Ecclesia, ut preces omnes accipiamus dictas, quos facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici: Orationes, cum benedici, & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quam totam pe-**

B

titiis-

tionem ferè omnis Ecclesia Dominica Oratione concludit. Deinde addit: *Ideo in hujus sanctificationis preparatione existimo Apostolum iussisse propriè fieri Orationes, vel (ut nonnulli minus peritè interpretati sunt) adorationes; hoc est enim ad votum, quod usuratus in Scripturis nuncupatur iuxta, Interpretationis autem, sive ut vestri Codices habent, postulationes sunt, cum Populus benedicitur; tunc enim Antistites, velut Advocati, susceptos suos per manus impositionem misericordiosissimè offerunt potestati, quibus peractis, & participato tanto Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit; quam his etiam verbis commendavit.* Liqueat ergo ex D. Augustino hanc omnium, aut ferè omnium Ecclesiarum ipsius ævo fuisse consuetudinem, ut fierent obsecrationes, antequàm panis, & vinum inciperent benedici, & sanctificari; deinde orationes, quarum voce sapientissimus Vir Johannes Mabillon lib. 1. *Liturgia Gallicana cap. 4. num. 3.* intelligi Canonem Missæ ab Augustino, censet: asseverat præterea Augustinus, Antistites Populo inter Missarum sollempnia benedictionem dare, preces effundere, ad gratias agendas post acceptam, & distributam Eucharistiam, & hæc omnia censet fieri ex Pauli institutione; quod quidem nonnulli conjiciendo, & interpretando dicit S. Doctor: sed in dubium verti nequit, quòd omnes prædictæ preces, obsecrationes, & orationes fuerint in usu, ut diximus, Divi Augustini ævo apud omnem ferè Ecclesiam; quo posito, quis audeat opinari, prædicta omnia non fuisse scriptis consignata, sed solum memoriæ mandata à Sacerdotibus? optimè ponderat Bocquillot, quòd non omnis homo pollet memoria Sidonii Apollinaris, ad memoriæ mandandos integros libros, sicut ipse faciebat in sacris Mysteriis peragendis: cogimur itaque fateri, etiam primis Ecclesiæ sæculis in usu fuisse sacros Liturgicos libros, quibus Sacerdotes utebantur in Missæ celebratione.

Unicum habet hæc sententia præsidium in Magni Basilii verbis, qui lib. de Spiritu Sancto cap. 2. ait: *Verba invocationis, cum ostenditur panis Eucharistia, & poculum benedictionis, quis Sanctorum scripto nobis reliquit?* ex quibus verbis tam Petrus Le Brun, quàm Tillemontius in notis ad vitam S. Jacobi Apostoli inferunt, ante Basilium Liturgias scriptis non fuisse mandatas. Celeberrimam hanc objectionem solidè tandem diluit eruditissimus Julianus Garnerius Monachus Congregationis S. Mauri nuperus Basilii editor, cujus hæc observationem excscribimus - Non statuit hoc loco Basilii, quòd ab eo eruditorum nonnulli, in his præstantissimus Scriptor Eusebius Renaude *Liturg. Oriental. dissert. 1. cap. 2.* doceri existimant; Eucharistia, & Baptismi, & aliorum Sacramentorum preces, & ritus, ne in Ecclesiis quidem ad Sacerdotum usum scripta servari. Merito illud quidem ex hoc capite colligitur, summam olim adhibitam fuisse cautionem, ne quid de mysteriis non solum ad Gentiles, sed etiam ad Catechumenos permaneret: ac rectè observat Scriptor modò laudatus, mysteria initiandis viva voce exponi; initiatis breviter, & obscuriuscule in Concionibus indicari solita, cum hac ἀποκρυφιστικῆς formula: *notunt initiati.* Perincommodè enim fuissent vulgata, quæ Catechumenis spectare non licebat; nec leve periculum erat, quòd vilescerent mysteria, si violata arcani sanctitas fuisset. Sed tamen Basilii, dum scripta negat hæc instituta, non de veterum Scriptorum libris, non de Liturgiis scripto consignatis, sed de Scripturis sanctis loquitur. Liqueat primò Pneumatomachos, dum glorificandi modum *de ἀποκρυφιστικῆς* rejiciunt, hoc tantum nomine argutias suas prætexisse, quòd in Scripturis non legeretur *cum Spiritu Sancto.* Hinc Basilii illis instituta, non scripta opponit; in primis invocationis verba, quæ quidem negat ab ullo Sanctorum fuisse scripta, quia nec apud Apostolum, nec in Evangelio commemorantur. Sæpe alias

aliàs apud Basilium ἀρχαία dicuntur, quæ non extant nominatim in Scripturis. In libro, sive epistola de Fide, Moralibus præfixa, cum quidam ab eo postulassent διωλογίας ἐγγράφων, confessionem ex scripturis petitam, pag. 223. profitetur se non usurum verbis ἀρχαίαις, id est, quæ in Scripturis non leguntur. Unde consubstantiale in illa Fidei confessione non reperitur. Ariani apud Athanasium *lib. de Decret. Nic.* queruntur, quod Nicani Patres ἀρχαίαις λέξις, dictiones non scriptas admisissent. Secundo nihil veri dixisset Basilius, si confessionem Fidei in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & alia ejusmodi instituta, quæ vocat ἀρχαία, nullo profus scripto consignata esse contendisset. Horum enim non infrequens apud antiquos Scriptores mentio. Quin etiam ipse Basilius glorificandi modum, quem inter ἀρχαία instituta numerandum fatetur, in scriptis veterum Patrum sæpe occurrere demonstrat *cap. 29.* Frustra ergo sententiæ suæ præsidium à Basilio petunt, qui preces Liturgiæ serò admodum contendunt litteris mandatas fuisse. Hæc Garnerius *tom. 3.* Operum S. Basilii: miramur autem eruditissimum Bocquillot acerrimum sententiæ nostræ Patronum, celeberrimum hunc Basilii textum sibi non objecisse, qui cæteroquin est præcipuum opinionis adversæ fundamentum.

V. Gavant, pag. 2. col. 1. lit. d. *Missa vox Latina est &c.*) Huic nostri insignis Auctoris sententiæ adstipulantur etiam nonnulli alii præclarissimi Viri, nimirum Card. Bellarminus *lib. 1. de Missa cap. 1.* Card. Bona *de Rebus Liturgicis lib. 1. cap. 1.* Petrus Le Brun Congregationis Oratorii Gallicani Presbyter *tom. 1. cap. 1.* suarum eruditarum Explicationum super Missæ Ceremoniis, Bocquillot in suo Tractatu Historico superius allegato *lib. 1. cap. 1.* Grancolas in Tractatu de Missa, & Divino Officio *part. 1. pag. 1.* Claudius de Vert *tom. 1. Explicat. part. 1. cap. 1.* Antonius Bellette in præclarissimo suo Ope-

re inscripto: *Ritus Ecclesiæ Laudunensis part. 2. Observat. pag. 58. & 106.* Omnes præfati Auctores adstruunt incruentum novæ legis Sacrificium *Missam* appellatum fuisse à Missione, seu dimissione Populi, & licentia discedendi, de qua infra.

VI. Gavant, pag. 2. col. 1. lit. d. *Non Hebræi.*) Contra Gavantum, *Missam* esse Hebraicum nomen ex voce *Missah*, quæ habetur in Deuteronomii *cap. 16.* & quæ significat oblationem, sustinent præter Baronium, Johannes Reudinus *lib. 2. Hebraicarum eruditionum.* Claudius de Sainctes in sua erudita Præfatione Liturgiæ SS. Patrum præfixa. Genebrardus *de Liturgia Apostolica cap. 7.* Antonius Demochares adversus Misoliturgos *Tom. 2. cap. 1.* Johannes Maria Turrinus in Directorio Sacrificantium *part. 1. sect. 1. cap. 4.* & Johannes Baptista Scortia de Sacrificio *Missæ lib. 1. cap. 1.* Præterea nonnulli alii, quorum aliqui nulla auctoritate SS. Patrum innixi asserunt, Apostolos ab Hebræis, Latinos à Petro Apostolorum Principe *Missa* vocabulum accepisse. Verùm Bellarminus *loc. superius cit.* optimè observat, & post eum Cardinalis Bona, quod si vox ista Hebraica Apostolis in usu fuisset, eam certè tenuissent etiam Græci, & Syri, atque aliæ Nationes, sicut retinuerunt alias similes voces, nimirum *Amen, Alleluja, Sabaoth, Osanna, Satan, Sabbatum, Pascha.* Hæc vocabula Hebraica per Græcos ad nos devenerunt, cum Apostoli ipsi, & vetustiores PP. iisdem proximiores Græcè scripserint. Quoniam verò apud antiquos Græcos Scriptores nulla fit mentio hujus vocis; Rursus quoniam neque à Patribus Hebraicam Linguam callentibus, Origene, Epiphonio, Justino, Hieronymo, usurpatur tale nomen, liquidò constat ex Hebræis ad Christianos talem vocem non derivasse.

VII. Gavant, pag. 2. col. 1. ead. lit. d. *Sed eam Liturgiam publicum opus, &c.*) A Græcis PP. sacrosanctam Missæ Sacrificium *Liturgia* vocatur, & quamvis hæc vox apud

Grammaticos denotet quodcumque publicum munus, seu ministerium; attamen apud Christianos ab ipsis nascentis Ecclesiae incunabulis consuetudo invaluit, ut pro Sacrificio Corporis, & Sanguinis Domini fuerit accepta. Nulla siquidem functio est, nullumque ministerium magis publicum, quam actio Sacerdotis Deo Sacrificium offerentis. Hinc *Actorum cap. 13.* vox illa *Ministrantibus illis Domino* legitur *λατρευόντων ἡμῶν τῷ κυρίῳ*. *Sacrificantibus* verò *ipsis Domino*. Quod quidem ministerium nihil aliud fuisse traditur, quam Sacrificium; atque idè Textum sic vertit Erasmus: *Cum illi Domino sacrificarent*: alii verò plurimi eruditii Scriptores praedicta verba interpretantur: *sacrificantibus verò ipsis Domino*. Hinc translatus est, & affixus Liturgiae Titulus à SS. PP. Basilio, Gregorio Nazianzeno, Johanne Chrysostomo, Cyrillo Alexandrino, & aliis, libro illi, seu monumento, in quo Rei Divinae faciendae Ritus praescribitur. Observat tamen eruditus Vir Congregationis nostrae Theologus Vincentius Riccardus in suo Commentario ad S. Proclum de Traditione Divina *Missa*, quòd quando PP. voce Liturgiae in praedicta significatione utuntur, ferè semper cum adjuncto efferant *Mystica*, vel *Sacra*.

VIII. Gavant. pag. 2. col. 2. ead. lit. d *Antiquissima est, à Clemente Epistola 3. &c.* Redit iterum Gavantus ad dictionis Latinae *Missa* antiquitatem adstruendam, atque antiquissimam esse. Et reverà in epistolis Romanorum Pontificum primi, & secundi seculi, praefata vox *Missa* reperitur ad significandum Eucharisticum Sacrificium. Neminem quidem latet, praefatorum Pontificum, qui Siricium praecesserunt, Decretales Epistolas à pluribus eruditis Viris tanquam supposititias respui, & reprobari; verum praeterendum non est, quòd quamvis pleraque dictarum Epistolarum, prout communiter circumferantur, vehementer suspectae sint de aliqua interpolatione, & aliis defectibus, non idè tamen sunt omnino respuenda,

sed veneranda, & in auctoritatem recipienda cum delectu opportuno: ita asserit, & solidis fundamentis hanc suam sententiam comprobat sapientissimus Card. de Aguirre Tom. 1. *concil. Hispan. dissert. 4.* & Annatus in suo Apparatu ad Positivam Theologiam tom. 2. lib. 6. artic. 5. assererat, quòd quamvis ob conjecturas hinc inde pro utraque parte certantes satis liquidò non constet, an genuinae sint, vel supposititiae mox memoratae veterum Pontificum ad Siricium usque Decretales Epistola; satis tamen constare eas Theologi veneratione dignas, & non spernendas esse, saltem ubi Canonibus antiquis minimè adversantur. Ex quo igitur Evaristus Papa *epist. 2.* Decretali, item Alexander Papa *epist. 1.* similiter Telesphorus epistola ad omnes universaliter Christianifideles *Missa* nomine usi sunt, satis evincitur praefati nominis antiquitas. Sed ut certiora etiam argumenta adducantur ejusdem antiquitatis, proferam Textum Epistolae Pii ad Iustum Viennensem Episcopum datae Anno Christi 166. initio praefatae Epistolae sic loquitur S. Pontifex: *S. r. r. nostra Exuperia, si bene recordaris, titulum Domus tuae pauperibus assignavit, ubi nunc comorantes Missas agimus.* Ita pariter Cornelius Papa in sua Epistola ad Lupicinum pariter Viennensem Episcopum scripta circa Annum 254. ait: *Non liuisse tunc Christianis neque in cryptis nobis publicè Missas agere propter acerrimam persecutionem.* Praefatae autem duae Epistolae Pii, & Cornelii Summorum Pontificum communiter tanquam genuinae admittuntur, & non nisi à paucis quibusdam severioris criticae prurigne laborantibus in censu Apocrypharum etiam istae habentur; ita ut ab ipsis etiam Casaubono, atque Blondello, licet Heterodoxis, tanquam genuinae admittantur: ex quibus omnibus evincitur, etiam ante aevum Ambrosianum sollemne fuisse in Ecclesia Latina usurpare nomen *Missa*, ad significandum praedictum mysterium; quapropter falsum est, Divum Ambrosium primum

mum omnium tale nomen protulisse, ut assererat Bocquillot lib. 1. cap. 1. quando in epist. 13. ad Marcellinam Sororem ait: Ego mansi in munere, Missam facere cepi; & serm. 34. Moneo vos, ut qui juxta Ecclesiam est, & sine gravi impedimento potest, quotidie audiat Missam. Observat Mabillon. in Traët. de vobis Missa, & Communionis, S. Hilarium Pictaviensem Episcopum prædicta voce Missa usum fuisse, quem, inquit, secutus Ambrosius, locum tamen Hilarii non indicat, nisi fortasse memoria lapsus sit. Amicus quidam noster, Vir aliàs doctrina, ac eruditione conspicuus, putabat Missæ nomen Apostolicum esse, ea ratione ductus, quòd non semel in Jacobi Liturgia legatur; quam opinionem Vir eruditus hausisse videtur à Josepho Vicecomite, qui lib. 1. de Missa Ritibus cap. 3. hujus vocabuli antiquitatem ex Jacobi Liturgia demonstrare conatus est. Neuter animadvertit Jacobi Liturgiam non fuisse latino idiomate exaratam, sed græco, vel potius hebræo, ut opinatur clarissimus Leo Allatius in dissert. à se edita pro hujus Liturgiæ veritate. Porro in græco Textu, quem unice sequi debemus, non dicitur Missa, sed in primo loco à Vicecomite laudato habetur *μυστήριον*, in secundo autem *ἱεραγία*. Quare si prædicti Viri argumentum antiquitatis ex latina versione deducere volunt, fateantur oportet Jacobi Liturgiam Apostolico ævo in latinum idioma fuisse translata, quod tamen nemini persuadere valebunt.

IX. Gavant. pag. 2. col. 2. ead. lit. d. Missa enim est tum precium Populi &c.) Optimè Gavantus interpretatur, & explicat dictionem Latinam Missa, ex quo Missa sit veluti Missio, tum precunt Populi per Sacerdotem ad Deum, tum Christi, qui missus est à Patre ad nos, & qui iterum mittitur à nobis ad Deum, ad solvendas inimicitias, quæ sunt inter Deum, & Homines. Et hæc Missæ etymologia comprobatur etiam auctoritate D. Thomæ, qui 3. part. quest. 83. art. 4.

ad 9. ait: Et propter hoc etiam Missa nominatur, quia per Angelum Sacerdos proceat ad Deum mittit, sicut Populus per Sacerdotem; vel quia Christus est Hostia nobis missa à Deo: Unde in si e Missa Diaconus in festis diebus Populum licentiat dicens: Ite Missa est. Scilicet Hostia ad Deum per Angelum, ut scilicet sit Deo accepta. Ita pariter Rupertus Abbas lib. 2. de Divin. Offic. cap. 27. ait: sacrosanctum Altaris mysterium ideo Missa dicitur, quia ad placationem inimicitiarum, quæ erant inter Deum, & Homines, sola valens, & idonea mittitur Legatio.

X. Gavant. pag. 3. col. 1. ead. lit. d. Tum Catechumenorum, qui &c.) Evangelicæ Legis Sacrificium, Missa nuncupatur juxta Gavantum, aliosque DD. superius allegatos, ex Populi Missione, seu dimissione. Missio autem in veteri Ecclesia duplex erat, una sermone post Evangelium absoluto, quando Catechumeni à Diacono dimittebantur his verbis: Si quis est Catechumenus, exeat foras; vel si quis non communicat, det locum, ut ait Divus Gregorius l. 2. Dialogorum cap. 22. & hæc dicebatur Missa, seu Missio Catechumenorum, de qua S. Augustinus serm. 237. ait: Ecce post sermonem fit Missa Catechumenis, manebunt Fideles. Quam sententiam clarè etiam docuit S. Ilidorus Hispalensis, dicendo lib. 2. Orig. cap. 16. Missa tempore Sacrificii est, quando Catechumeni foras mittuntur clamante Levita: Si quis Catechumenus remansit, exeat foras: & inde Missa; quia Sacramentis Altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur. Reliqua Sacrificii parte expedita, & Re Divina peracta, alia sequebatur dimissio Populi, nimirum dimittebantur etiam Fideles baptizati, & hæc Missa Fidelium vocabatur. Dimittebantur autem iis verbis à Diacono prolatis: Ite, Missa est. De hac post consummatum Sacrificium conclusionem, & Fidelium dimissione mentionem faciunt Florus Lugdunensis, & Remigius Antisiodorensis in sine Expositionis Missæ, dicendo: Missa nihil aliud

aliud intelligitur, quàm dimissio, id est absolutio, quam celebratis omnibus, tunc Diaconus esse pronunciat, cum Populus à sollemni observatione dimittitur. Hæc verba ab Alejano transcripta reperiuntur etiam in libro Sacramentorum D. Gregorii, ubi Feria 6. Parasceves legitur: *Deinde communicat ipse, & omnis Clerus, & sunt Missæ:* quo in loco Pamelius optimè observavit: *Ex postrema hæc clausula colligere est, cur Missæ nuncupatur, nempe à dimittendo Populo.*

Ejusmodi Fidelium dimissiones completo Sacrificio, cum in nostris, tum etiam in Liturgiis Græcorum Orientalium passim reperiuntur. Ita in Liturgia S. Jacobi legitur Diaconum dicere: *In pace Christi eamus;* in Liturgia S. Basilii: *Ite in pace;* in Liturgia S. Johannis Chrysostomi: *in pace progrediamur;* ita pariter in Liturgia S. Marci: *Ite in pace;* ob hanc, inquam, duplicem dimissionem Catechumenorum, & Fidelium, *Missæ* nuncupatum est incrementum novæ Legis Sacrificium; quod quidem nomen, ut advertit Le Brun *loc. supracit.* post Annum 400. affixum fuit omnibus officiis Ecclesiasticis, cum diurnis tum nocturnis. Hinc Cassianus, qui floruit circa Annum 440. in hoc sensu applicabat præfatum nomen, cum dicebat: *Post Missam nocturnam lib. 2. cap. 7. Post Orationem missam cap. 14. Congregationis missam lib. 3. cap. 7. Post Vigilium missam cap. 8.* In eodem sensu S. Pater Benedictus in sua Regula *cap. 11.* ait: *Post expletionem vero trium psalmodum recitentur Lectio una, Versus, & Kyrie eleison, & missæ sint.* Ubi, ut observat Edmundus Martene in suo eruditissimo Commentario ad præfatum Regulam, *Missæ* non sumitur pro Sacrificio Eucharistico, sed in alio sensu, nempe ut tale verbum significet Collectas, seu Orationes, quæ *Missæ* dicuntur, eò quod in illis expressè preces ad Deum mittamus, dicentes: *Oremus, &c.* ut tradit etiam Johannes de Turrecremata, Hugo Menardus, & alii relati à laudato Martene ibidem; in quo pariter

sensu dicitur, Monachos plures *Missas*, ut etiam post Completorium fecisse. Rursus observare etiam lubet cum P. Le Brun, quod ob antedictam duplicem dimissionem, primam Catechumenorum, secundam vero Initiatorum, evenit, quod circa Annum 500. nomen *Missæ* in plurali usurparetur, & diceretur: *Missarum sollemnia*, ad significandum etiam unum tantum *Missæ* Sacrificium. Ita legitur apud Cæsarium Arelatensem *serm. 81.* ubi ait: *Tunc sunt Missæ. . . . quando munera offerantur, & Corpus, & Sanguis Christi consecrantur.* Cæterum hæc vox *Missæ* sumitur pariter pro tota Divini Sacrificii celebratione, quatenus utramque comprehendit, & Catechumenorum, & Baptizatorum dimissionem, quæ quidem acceptio nunc adeo in ore omnium communis est, ut recentiores vix aliud intelligant nomine *Missæ*.

Genebrardus de *Liturgia Apostolica* agens, relatus à Card. Bona *lib. 1. cap. 1.* & Gilbertus Grimaldus in *sua Liturgia Sacra* gallicè conscripta *cap. 1.* explodere adnituntur prædictam etymologiam, veluti nimis frigidam, & modicæ reverentiæ erga tantum Mysterium, cum à minima sui parte, vel accidente, augustissimum Sacrificium *Missæ* appellatur; quando docente Platone in Cratylo ex propria rei nota, nomina deduci debent. Verum præfati Auctores, hac tantum ratione moti, perperam respuunt antedictam etymologiam, seu talis obscuri nominis impositionem augustissimo Eucharistiæ Sacrificio. Hæc dictitare possunt illis, quibus Ethnicorum in Christianos Ecclesia nascente debacchantium furor perspectus non est; sed longè videtur aliter illis, qui memoriâ repetunt ea tempora, quibus Tyranni rem Christianam divexabant. Igitur Fidei nostræ Procures, veteresque Christiani Latini, summo consilio, obscuro *Missæ* nomine usi sunt, ad Rem Divinam significandam, nimirum, ut hominibus fallas Religiones colentibus, hoc nomen symbolicum ignotum esset, & ne Fideles ipsi proderentur, qui tunc

tunc in locis abditis, & reclusis, ac horis antelucanis sacros conventus habebant. Unde ratio latebrosa, & lucifugax dicta fuit apud Minutium Felicem: & Ladolph. *Comm. nt. lib. 3. cap. 6. num. 63.* relatus à Le Brun *Tom. 3. suarum Explicationum dissert. 12. art. 1.* ait: *Antiquissimi Christianorum cum per tria seculi secula publicos casus habere non liceret, in speluncis, & cryptis, sed plerumque in camereis, cultui sacro vacare cogebantur: Gentiles enim eos ubique turbabant, & omne sacram Instrumentum diripiebant. Igitur panes, vinum, Canticum, & alia ad sacram Canam pertinentia palam ferre non poterant, sed vel lineaminibus involuta, vel aliter occultata ad locum, ubi Ecclesia congregata erat, portabant. Sicut igitur locum, & tempus, ita etiam Sacrificium ipsum, sub involucrio præfati obsecuti nominis, celare studuerunt, ut facilius profanis hominibus, & hostibus Christianæ Fidei tam insigne Mysterium occultaretur, & ne sanctum canibus objiceretur, sicut rectè observat Cafalius de veteribus Christianorum Ritibus cap. 9. & ante eum Josephus Vicecomes de Missæ Ritibus lib. 1. cap. 7. qui hæc subnectit: Satis constat veteres Ecclesie Scriptores legentibus, Fidei Christianæ Mysteriis imbutos, olim summo studio elaborasse, ut mystica sua sacra Gentilium non modo oculis, sed etiam intelligentiæ subducerent.*

Hæc omnia confirmat recentissimè Nicolaus Antonellus in sua erudita *Dissertatione de Titulis à S. Evaristo in Urbe divisis num. 21.* ubi allèverat maximæ curæ Christianis fuisse, ut disciplinam Arcani servarent; & ne Mysteria Gentilibus prolata despicerentur, Eucharistiam, quæ à Pontifice ad Presbyteros Titulares mittebatur, communi, & vulgari nomine *Fermentum* appellabant; hoc enim vocabulo iisdem Gentilibus facilius occultabatur Mysterium. Nam Acolythi, qui sacram asportabant oblationem ad Titulos, faciliè poterant eludere curiosas interrogationes Gentilium, si ab ipsis interrogati, quid secum ferrent, respondissent: *Fermen-*

tum. Frequens quippe erat inter populares homines *Fermentum* transmissio; & idè si respondissent se gestare *Fermentum*, faciliè se expedire poterant, & importunas Gentilium inquisitiones effugere; cum faciliè admodum esset, ut de re vulgata, & communi Fidem adhiberent, animumque ad credendum ita esse, ut assereretur, inducerent.

Hanc eandem sententiam, ante mox laudatum Antonellum, tradiderat eruditissimus Vir Angelus de Nuce Archiepiscopus Rossanensis, cujus verba referuntur à Johanne Ciampino in *lib. de perpetuo Azymorum usu cap. 7.* putabat igitur prædictus Archiepiscopus: *Particula Eucharistici Panis nomen Fermenti inditum fuisse ad eludendas curiosas interrogationes Paganorum, &c.* Quò enim vulgatiore erat vox *Fermenti*, eò tutius occultabatur Mysterium; idcirco ab Acolytho consulto usurpabatur. Rursus in eandem sententiam abijt Johannes Mabillon in sua *Dissertatione de Azymo, & Fermentato cap. 10.* ubi quærens, cur Eucharistia *Fermentum* dicta sit, asserit hoc vocabulo appellatam Eucharistiam fuisse, ut sub hujusce nominis cortice, atque velamine Mysterium hoc Gentes lateret. Per ea enim tempora mos Patribus erat, ut Eucharistiæ Sacramentum nonnisi ænigmaticè designaretur. Caterum hoc nomen valdè congruum, & aptum erat ad Eucharistiam significandam; nam sicut *Fermentum* Farinæ massæ immixtum totam unit, atque conglutinat; ita sacra Eucharistia appellatur à D. Augustino in Johannem *tract. 27. Signum unitatis, vinculum Caritatis*; & missa ad Titulos à Summo Pontifice, signum erat unionis, & Caritatis, quæ Populus in suis Titulis seorsum veniens, Episcopo suo uniebatur. Hinc supra laudatus Angelus de Nuce apud Ciampinum, assererat: *Nihil igitur Arcanum in hac Fermenti voce querendum, neque dici debet, quòd Fideles participabant Fermentum missum ab Episcopo, sed participasse dicendi sunt de pane consecrato, qui ni-*

bil Fermento simile habebat, sed tantum vocabulum prudenter usurpatum in illius Missitatione, ad eius occultationem Arcani Sacramenti. Hæc Angelus de Nuce. Ex quo igitur congruenter & aptissime tale nomen impositum fuerit ab Ecclesia Eucharistiæ Sacramento, hinc fit, quòd citra ullum mendacium præfatum nomen usurparent Acolythi, ut facilius à Gentiliis inquisitionibus se expedirent. Græci autem Rem Divinam non obsecris, neque æquivocis, sed clarioribus vocabulis expellerunt; vel quòd vocum propriarum retinendarum studiosiores erant; vel quòd tantus persecutionis æstus apud illos commotus non esset. Cæterùm objectam à Genebrardo, atque Grimaldo difficultatem tot argumentis impugnavit D. De Vert Tom. 1. cap. 1. ut omnem ea de re dubitationem sustulisse videatur.

Duo hic Lectorem monere debemus. Primum, quòd quamvis Sacrificium Eucharisticum communiori vocabulo *Missæ* nuncupetur, aliis tamen nominibus, tam à Latinis, quàm à Græcis PP. insignitum est, ut observat etiam Gavantus; Latini enim 1. Ab antiquissimis temporibus *Collatam* appellavere, quia tempore Missæ colligebatur in unum Populus, ut Sacrificio interesset. Hoc nomine Sacrificium appellatur à Tertulliano in fine *lib. de fuga*, Oprato Milev. *lib. 2.* Ireneo *lib. 3. cap. 3.* & Augustino in *Previculo collationum*, sicut & in actis SS. Martyrum Saturnini, & sociorum die 11. Februarii apud Bollandum. II. *Dominicum* à Cypriano vocatur *epist. 63. ad Cæcilium*, & aliis in locis, quemadmodum & ab Augustino *epist. 86.* vet. edit. ut significaretur, Sacrificium Eucharisticum præcipuam esse functionem, quæ ex Domini institutione, & præcepto in Ecclesia peragitur. III. In Concilio Carthaginensi sub Cælestino Papa dicitur *Agenda*, cujus Concilii Canon insertus est in Capitularibus Caroli Magni *lib. 6. cap. 234.* Anastasius etiam Bibliothecarius in Leone II.

inquit: *Ne Mauri Episcopi Agenda celebraretur*, quod nomen passim legitur in Antiphonario D. Gregorii, & in aliis Scriptoribus Ecclesiasticis, præsertim ubi tractant de officio mortuorum. IV. Missa dicta est *Communio*, quia per illam cum Christo commercium habemus, ac Carnem ipsius, & divinitatem percipimus, a q. e. ad eos nos inter nos communicamus; quæ est observatio S. Johannis Damasceni *lib. 4. de Fide Ortoth. cap. 12.* V. Tandem non semel appellata fuit *Oblatio*, quia in ea Christus Agnus sine macula offertur, & immolatur, de qua voce vide quæ eruditè notata sunt à Pamelio ad *lib. Tertulliani de cultu Feminarum cap. 11.*

Multiplex etiam apud Græcos Scriptores nomen sortitum est Sacrificium. I. Communissime dictum est *Liturgia*, cujus vocis à nobis suprâ mentio agitata est. II. A S. Dionysio *cap. 1. Eccl. Hier.* dicitur *Mystagogia*, secreta videlicet actio. Hinc Catecheses à Cyrillo Hierosolymitano conscriptæ, in quibus de hoc Sacrificio pertractat, dictæ sunt *Mystagogica*. III. Idem S. Dionysius *cap. 3. eju dem libri: Synaxim* appellat, quod nomen licet pro quacumque Fidelium Congregatione usurpari soleat, à Dionysio tamen semper sumitur pro Sacrificio, ut observat Pachimeres in paraphrasi ad illud caput Dionysii his verbis: *Synaxis minime intelligenda Populi Congregatio, prout aliqui nunc temporis vocem illam accipiunt, sed cum Deo conjunctio, communicioque.* IV. Quandoque *Telete* nuncupatur, id est consecratio, perfectio, qua voce utitur Synesius in fine *epist. 58.* V. Dicitur *Ana hora*, scilicet elevatio, sursum elatio, quia sursum ad Deum fertur. Ita Anastasius Sinaita *Orat. de Synaxi*. VI. Dicitur *Prophora*, quæ vox oblationem significat; vide apud nostrum Vincentium Riccardum in *Comment. ad Orat. 6. Procli Patrum Testimonia*, qui *Prophoram* pro Sacrificio acceperunt. VII. Tandem Epiphanius *har. 73. Oeconomiam* appellat, quo

quo nomine vocatur sapissime à Patribus Mysterium etiam Incarnationis; est autem æconomia provida rei administratio ad aliorum commodum, & utilitatem ordinata, quæ tam in Incarnatione, quam in Eucharistia mirabiliter eluxit. Qui plura de hac re scire desiderat, adeat Doctissimos Viros Cardinalem Bona lib. 1. cap. 3. Josephum Vicecomitem lib. 1. de Ritibus Missæ cap. 7. Johannem Dartis de consec. di. 1. tract. de Euch. cap. 19. & Theophilum Raynardum in Onomastico: hi omnes plura in citatis locis Missæ nomina collegerunt; nobis præcipua indicasse sufficiat.

Præterea observandum est, ipsum Missæ nomen ab antiquis Scriptoribus non semper usurpatum fuisse pro sacrificio, cuius rei ignorantio gravissimis etiam Viris errandi occasionem præbuit. Vidimus supra hoc nomen sapissime acceptum fuisse pro dimissione tam Catechumenorum, quam Fidelium, sicut etiam pro lectionibus, & precibus, quæ ab initio Liturgiæ usque ad dimissionem Catechumenorum explentur. 11. Sumitur Missa pro Collectis, sive Orationibus, quæ in Missa recitari consueverunt: Concilium Milevitanum 2. cap. 12. placuit ut Preces, vel Orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, ab omnibus celebrentur. Concilium Toletanum 4. Can. 13. Componuntur ergo Hymni, sicut componuntur Missæ, sive Preces, vel Orationes. Hoc sensu intelligenda esse verba Regulæ S. Benedicti cap. 17. ubi legitur: *Et sicut Missæ, & Missæ sint*, contendunt Doctissimi Viri Smaragdus Abbas in expositione Regulæ S. Benedicti, Hugo Menardus in notis ad c. 23. & 24. Concordiæ Regulæ - alique Scriptores à Martene laudati in comment. ad dictum capitulum Regulæ S. Benedicti, cui opinioni etiam ipse consentit. III. Missa accipitur pro lectione. Ita S. Aurelianus in Regula Monasterii, quod iussu Childerici Regis Arelate constructum fuit, ubi modum psallendi

GAVANT. Rubr. Miss.

præscribens ait: *in Natali Domini, & Epiphania tertia hora noctis surgite, dicite unum nocturnum, & facite sex Missas de Isaia Propheta: iterum dicite secundum nocturnum, & legantur alia sex de Evangelio. In Epiphania ita: in primo unum nocturnum; deinde de Daniele Propheta facite illas sex Missas - Et mox - In Martyrum festivitatibus tres, aut quatuor Missæ fiant: primam Missam de Evangelio legite, reliquas de passionibus Martyrum - Consentit Magister in Regula his verbis: *Eo ordine, quo Missæ à Clericis celebrantur, id est, cum minor Clericus Apostolum perlegerit, sequitur major Diaconus Evangelia sancta lecturus.* Evidentissimum est huic in locis Missæ nomen usurpari pro lectione; miror autem Menardum intellexisse collectas, quasi verò collectæ, ex Prophetis, ex Apostolo, ex Evangelio desumerentur. IV. Sumitur quandoque pro hora Canonica, seu pro Divino Officio, ita Cassianus lib. 2. cap. 23. post Missam nocturnam, scilicet post nocturnum Officium, dormire non oporteat - cui concinit Agathense Concilium Can. 30. his verbis: *Hymni matutini, vel vespertini diebus omnibus decantentur, & in Conclusionem matutinarum, vel vespertinarum Missarum post Hymnos Capisella de Psalmis dicantur.* Fallitur autem aperte Joseph Vicecomes lib. 1. de Ritibus Missæ cap. 2. citatum Cassiani locum de dimissione Monachorum intelligens. V. Missa non semel à mediæ ætatis Scriptoribus pro ipsa festivitate accepta fuit: Statuta S. Adelardi à Martene laudata: *Isti sunt dies, in quibus eis ab opere Dominico parcendum est; Nativitas Domini. Missa Domine Balthildæ.* Antiquæ consuetudines Germaniæ MS. n. 30. apud eundem: *Diebus Dominicis, & Festis ab ipsis Calendis Octobris usque in Missam S. Martini.* Hoc sensu passim accipitur Missa in Capitularibus Regum Francorum, ut observant etiam Vicecomes loc. cit. & Card. Bona lib. 1. cap. 2. n. 5 VI. Laudatus Vicecomes putat Missæ vocabulum cuique ecclesiastici ordinis muneri attributum fuisse, quod probat auctoritate*

C

Anacle-

Anaclei apud Gratianum Decr. *part. 2. caus. 7. quest. 1. cap. 28.* sed locus ab illo indicatus Missarum celebrationem pro Sacrificio Eucharistico manifestè accipit. VII. Non placet etiam ejusdem Vicecomitis observatio, statuentis Missam aliquando pro nundinis acceptam fuisse; id autem ostendit ex *lib. 3. Capitularium cap. 23.* ubi hæc statuuntur: *De latronibus precipimus, quicumque post Missam S. Johannis latroni mansionem dederit, si Francus est, cum duobus similiter juret, se, latronem eum fuisse, non scisse.* Negari nolim locum huic statuto dedisse Nundinas, quæ ipsis diebus S. Johannis Baptistæ sollemnia præcurrentibus, aut subsequenter, multis in locis haberi solebant; nil tamen vetat, statuti verba intelligere de festivitate ipsa S. Johannis, ut sensus sit: si quis post festum S. Johannis (quo tempore Nundinæ celebrantur) latroni mansionem dederit. VIII. Idem Vicecomes credit Missæ nomen adhibitum fuisse pro agapis, sive convivii, quæ à veteribus Christianis fieri solebant singulis Dominicis; in cujus rei confirmationem profert verba Felicis I. *epist. 4. ad omnes Episcopos. Non in aliis locis, quam in Domino sacras, Missas celebrare, nec Sacrificia Deo offerre debemus.* Sed præterquam quòd illius epistolæ veritas à Vicecomite non probatur, evidens est, hoc in loco idem esse Missam, ac Sacrificium; & Auctorem epistolæ unam, eandemque rem diversis vocabulis significare voluisse. Legi possunt in hanc rem Cardinalis Bona, Vicecomes, Martene, Menardus in locis citatis.

XI. Gav. pag. 3. col. 1. ead. lit. d. *Offeritur Deo per legitimum Ministrum certis Ritibus, & Ceremoniis.* Paulo antè indicavit Gavantus optimam Missæ definitionem, asserendo eam esse verum Sacrificium incrementum Christi ab eodem institutum, &c. Et quidem nullus Catholicus revocat in dubium Eucharistiæ Sacramentum, Mysterium omnium maximum, fuisse à Christo Domino institutum in ultima Cæna, quam cum Disci-

pulis suis fecit, ut ex Evangelistarum, & Divi Pauli verbis apertè colligitur. Fateri etiam debemus hoc Sacrificium celebrari in Ecclesia Dei certis Ritibus, & Ceremoniis traditis ab ipsis Apostolis, quibus Servator hoc ineffabile Mysterium commendavit, quando eos Sacerdotes instituit illis verbis, *Lucæ cap. 22. v. 19. & Concil. Trident. sess. 22. cap. 9. Can. 2. de Sacrificio Missæ: Hoc facite in meam commemorationem.* Ostenditur prædicta veritas ex verbis Apostoli, quæ habentur in *epist. ad Hebræos cap. 13. v. 10.* quibus memorat Altare, super quo Eucharisticum Sacrificium celebrabatur: *Habemus, inquit, Altare, de quo edere non habent potestatem, qui Tabernaculo deserviant.* Ex quibus Apostoli verbis manifestè indicatur Ritus incrementum Sacrificium offerendi, & Christi Corpus consecrandi super Altare, in quo Sacerdotibus Judæorum non licebat suas victimas immolare. Idem Apost. in *epist. 1. ad Corinth. cap. 10. v. 21.* præfatum Altare Menfam Domini appellat. Rursus idem Apost. in eadem *epist. ad Corinth. cap. 11. v. 34.* ait: *Cætera autem, cum venero, disponam.* Quæ verba significant confusè ea, quæ pertinent ad Ordinem, & Ritum, quo sacra Mysteria celebrari debent, ut S. Augustinus in *epist. 54. n. 8.* juxta novam editionem, alias 118. ad Januarium tradit, dicendo: *Unde intelligi datur (quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi Ordinem insinuat, quem universa per Orbem servat Ecclesia) ab ipsa ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur.* Denique in ejusdem Pauli Apostoli *epist. 2. ad Timoth. cap. 11. v. 1.* leguntur hæc verba. *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes pro omnibus Homnibus.* Quæ quidem verba Pauli Apostoli Divus Augustinus, in *epist. 149. n. 16.* alias 69. ad Paulinum, interpretatur juxta communem usum totius fere Ecclesiæ Catholicæ de precationibus, quæ in Re Divina conficienda proferuntur. *Sed eligo, inquit, in his verbis hoc intelligere, & quod omnis, vel penè omnis frequentat Eccle-*

Ecclesia, ut preces accipiamus dicitas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini Mensa, incipiat benedici. Orationes, cum benedicitur, &c. & sequentia verba S. P. Augustini legi possunt superius, ubi à nobis per extensum allata fuerunt. Ex quibus omnibus iterum colligitur, Augustini ayo omnium, aut fere omnium Ecclesiarum consuetudinem fuisse ex Apostolica auctoritate institutam, & ex Pauli verbis significatam, ut fierent Obsecrationes, antequam Panis, & Vinum benedici inciperent: deinde Orationes, quæ Canonem Missæ ad mentem Augustini significant, ut interpretatur doctissimus Jo. Mabillon l. 1. Liturgiæ Gallicanæ c. 4. n. 3. Ex his, inquam, & reliquis aliis, quæ à S. P. Augustino traduntur, evincitur ab ipsius Ecclesiæ primordiis certis Precibus, ac Ritibus ab Apostolico fonte derivatis, Sacrificium Eucharisticum celebratum fuisse.

Irrefragabili D. Pauli auctoritati concinit pariter testimonium S. Clementis I. hujus nominis Romani Pontificis, & Apostolorum Discipuli, qui *epist. 1. ad Corinth.* scripta circa Annum Domini 97. §. 40. inter Epistolas Romanorum Pontificum recentissimæ editionis ait: *Cum ergo hæc nobis manifesta sint, etiam in divina cognitionis profunda introspectentes cuncta ordini debemus facere, quæ nos Dominus jussit peragere statutis temporibus, oblationes, & officia perfici, neque temerè, vel inordinatè fieri præcipit, sed præfinitis temporibus, & horis, ubi etiam, & à quibus celebrari vult, ipse exactissima sua voluntate definit, ut Religiosè omnia secundum beneplacitum facta, accepta essent voluntati ejus. Qui ergo assignatis temporibus oblationes suas faciunt, accepti, & beati sunt.* His verbis laudatus Pontifex, ac Martyr monet Corinthios, ut exactè servent Ritum, & Cerevoniis ab Apostolis institutas in oblationibus, & officiis perficiendis. Auctor pariter Canonum illorum, qui illustri Apostolorum titulo inscripti reperi-

untur, tradit, Divinarum Scripturarum Libros, & certas preces in Sacrificio obeundo recitatas fuisse. *Can. enim 9.* statutum legimus, ut communione priventur omnes Fideles, qui ingrediuntur ad Sacrificium, & Scripturas audiunt, in preceatione autem, & sac. Communionem non permanent.

Denique, sacros Missæ Ritus magna ex parte ab Apostolica traditione originem suam trahere, docuit pariter S. Justinus illis vulgatissimis verbis, quæ leguntur in sua Apologia 2. Anno Domini 140. ad Imperatorem Antoninum scripta: *Solis, qui dicitur die, inquit, omnium qui vel in Urbibus, &c.* cujus integrum textum supra pariter exhibui. Ex quo Justini textu planè eruitur consuetudo Apostolorum Canonibus conformis, ut in Missæ Sacrificio sacre Scripturæ Libri legerentur, & deinde ab Episcopo explicarentur, denique precibus, & gratiarum actionibus Sacrificium ipsum conficeretur, & Eucharisticus Panis Sacrificio astantibus distribueretur, absentibus verò per Diaconos mitteretur; quæ omnia profecto statutis temporibus peragebantur. Idem observat P. Massuet apud Irenæum *lib. 1. cap. 3.* ut videre est apud eundem variarum Liturgiæ *cap. 4. §. 9.* Lubet etiam addere suffragium Divi Basilii, qui floruit Anno 370. ad prædictam veritatem magis, magisque comonstrandam, scilicet de sacrorum Rituum Apostolica origine. Igitur præfatus S. Antistes, & Doctor in *lib. de Spiritu Sancto cap. 27.* ait: *Dogmata, & instituta, quæ in Ecclesia prædicantur, quædam habemus è doctrina scripto prodita, quædam rursus ex Apostolorum traditione in Mystero, idest in occulto, tradita recepimus: quorum utraque parem vim habent ad pietatem. Nec his quisquam contradicit, quisquis sanè, vel tenuiter expertus est, quæ sint Jura Ecclesiastica.* Et paucis interjectis enunciat in hunc censum venire signum Crucis, conversionem ad Orientem in preceatione, ac alia similia nonnulla adducit, quæ omnia super-

vacaneum est referre; sed concludendum solummodo est ex Basilii pariter testimonio, certos Ritus, ac Ceremonias ab Apostolis statutas fuisse, qui non interrupta traditione ad nos pervenerunt.

Eadem veritas asseritur pariter à S. Innocentio I. Romano Pontifice, qui anno 400. Apostolicam Sedem regebat, in epistola ad Decentium Edgubinum Episcopum, in qua ait: *Si instituta Ecclesiastica, ut sunt à Beatis Apostolis tradita, integra vellent servare Dominus Sacerdotes, nulla diversitas, nulla varietas in ipsis ordinibus, & consecrationibus haberetur, sed dum unusquisque, non quod traditum est, sed quod sibi visum fuerit, hoc aestimat esse tenendum, inde diversa in diversis locis, aut Ecclesiis, vel teneri, aut celebrari videntur, ac si scandalum Populis, qui dum nesciunt, traditiones antiquas humana presumptione corruptas, putant sibi aut Ecclesias non convenire, aut ab Apostolis, vel ab Apostolicis Viris contrarietatem inducendam. Quis enim nesciat, &c.* Reliqua verba dabuntur infra sub num. XV. S. Innocentio concinit Vigilius, pariter Romanus Pontifex, in sua epistola ad Profuturum Bracarensem Episcopum scriptam A. D. 538. in qua sacre Orationis Canonem, quem precem Canonicam vocat, ex Apostolica traditione acceptum asleverat, his verbis: *Ordinem quoque precum in celebritate Missarum nullo nos tempore, nulla festivitate significamus habere divisum, sed semper eodem tenore oblata Deo munera consecrare.* Et paucis interjectis subnectit: *Quapropter, & ipsius Canonicæ Precis Textum direximus subter adjectum, quem Deo propitio ex Apostolica traditione accepimus.* Præfatis Pontificibus, & aliis allegatis Ecclesia Patribus undequaque consentiunt Ilidorus Hispalensis, qui floruit initio septimi seculi in *lib. 1. de Eccl. Hist. Offic. cap. 15.* Etherius Episcopus Uxamensis, & Beatus Presbyter in libris adversus Elipandum Toletanum (*lib. 1. pag. 89. in Tom. singulari insignium Auctorum Petri Stevartii*) quibus pariter concinit Walafridus Strabo in

lib. de Rebus Eccles. cap. 22. nec non Rupertus Abbas Tuitiensis lib. 11. de Divin. Offic. cap. 21. ubi ait: Et sicut traditum à Domino per Moysen Sacrificii veteris Ordinem, præcipue David, & Salomon, Sacerdotum, & Levitarum ministerio, Cantorum multiplici numero, Psalmorum Divinorum tripudio, Templi, vel Altaris illustri Gloria, sacrorumque multitudine Vasorum splendidius amplificaverunt: Sic traditum à Domino mirabilem novi Sacrificii Ritus per primos Apostolos Sancta Romana Ecclesia suscipiens, religiosa fide amplexata est, fidei cura conservavit, diligenti apparatu exornavit.

Rationi consonæ sunt præfatorum Auctorum assertiones; nam quamvis Apostoli ab initio Ecclesiæ, ut testari videtur Gregorius Magnus l. 7. ep. 63. *Sola Oratione Dominica Hostiam consecrarint:* attamen certissimum est, quod dum cæpit augeri multitudo Fidelium, cæperunt etiam ipsi Apostoli lectiones, preces, & Ceremonias adicere, quibus Sacrificii dignitas clarius emereret, & crescente Fidelium pietate, ac fervore, major ipsi Sacrificio veneratio conciliaretur. Et equidem cum omnibus compertum sit, quod in Missæ celebratione, omnes Orientis, & Occidentis Ecclesiæ, Ritus quosdam communes ab initio habuere; nempe lectiones sacrarum Scripturarum initio Liturgiæ; Psalmorum, aliorumque Canticorum recitationem; Oblationem Panis, & Vini aqua mixti; Consecrationem utriusque, verbis Christi Domini cum benedictione, ac signo Crucis à Sacerdote facta; Orationem Dominicam, & gratiarum actionem post sacram Communionem: hinc evincitur hos omnes Ritus omnibus Ecclesiis communes ab unico, nempe Apostolico Fonte derivasse; quamvis postea designationem certarum ex Scriptura lectionum, Psalmorum, aliarumque precum numerum, & definitionem pro locis, ac temporibus varios extitisse omnibus notum sit. Illi, qui priorem modum attenderunt Auctores Missæ, ordinem ubique unifor-

uniformem fuisse dixerunt, inter quos est Ildorus *lib. 1. cap. 15.* & post eum Etherius *lib. 1. pag. 89.* & Beatus Presbyter in *libris adversus Elipandum Tolosanum* disertis verbis asseruerunt: *Ordo Missæ, vel orationum, quibus oblata Deo Sacrificia consecrantur, primò à S. Petro est institutus, cujus celebrationem uno eodemque modo universus peregrinavit Orbis.* Uno, inquam, eodemque modo intelligebant præfati Auctores modum quemdam in summa communem, quem ab initio omnes, ut dixi, habuere Ecclesiæ, & quoad Rituum substantiam, & habitam ratione modi illius generalis præcum, Psalmorum, &c. uniformis, non respiciendo ad Ritus quosdam singulis Ecclesiis, seu Regionibus proprios, ad orationes peculiare, & ad alia id genus, nam quoad ista multum profectò discriminis agnoscebant, non tantum inter Orientalem, sed etiam inter Latinas invicem Ecclesiis.

Ex præfatis omnibus intelligi potest, quibus auctoritatibus, & rationibus permoti Patres Tridentini docuerint *sess. 22. de Sacrificio Missæ cap. 5.* *Ceremonias ab Ecclesia adhibitas, ut Mysticas Benedictiones, Lumina, Thymiamata, Vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina, & traditione, quò & Majestas tanti Sacrificii commendaretur, & mentes Fidelium per hæc visibilia Religionis, & pietatis signa ad Rerum Altissimarum, quæ in hoc Sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Junè merito igitur sacros. Tridentina Synodus *sess. 7. de Sacram. Can. XIII.* anathematis fulmine percussit omnes eos, qui receptos, & approbatos Ecclesiæ Ritus contemnunt, aut omitti sine peccato posse contendunt.

Hanc quæstionem, de præcipuis Missæ Ritibus pro maxina sui parte ab Apostolica doctrina, & traditione derivatis, egregie pertractat Dominicus Georgius *Tom. 1. lib. 1. cap. 1. de Liturgia Romani Pontif.* Rursus eandem sententiam edocet etiam Eusebius Renaudotius *Tom. 1. Liturgiarum Orientalium in dissert. ibi præfixa cap. 3.* ubi describit

Ritus illos, in quibus conveniunt Orientales, & Occidentales Ecclesiæ, eosque ab Apostolico Fonte profluxisse asseverat. Quòd inficiari nequit Græbius ipse, etsi Heterodoxus, de quo P. Malluet *cit. lib. 1. cap. 3. lit. B.* & bene se res habet, quòd Græbius suis candidior fateatur - *illos, qui in omnibus istis Liturgiis (Apostolicis) exprimuntur, quique jam olim ubique inter sacra mysteria usitati fuerunt, Ritus ex Apostolica traditione fluxisse. Ecclesias enim, ab Apostolis institutas, formam aliquam, & ritum offerendi Sacrificium, eandem tam arcta sit, & præcipua cum Religione connexio, non accepisse, quis sanus sibi persuadeat? Non quòd tamen Liturgias omnes Apostolicas istis, quorum nomine insigniuntur, adjudicare velim. Sufficiat Liturgiarum antiquiorum se non Scriptores, saltem primos Auctores esse Apostolos.* Et Grotius voto pro pace Eccles. *pag. 670. tit. de Missa: Consensus, inquit, Liturgiarum per omnia loca, ac tempora, in precibus illis, ut Deus dona per Spiritum suum sanctificet, & que faciat Corpus, & Sanguinem Christi, me dubitare non sinit, venire hoc à prima Apostolorum institutione.*

XII. Gav. *pag. 3. col. 2. ead. lit. d. Primam verò Missam celebravit S. Petrus.*) Dissident Auctores super Apostolo, qui primus omnium post Christi Domini Resurrectionem Missæ Sacrificium confecit, & super tempore, quo prædictum primum Sacrificium celebratum fuit. Genebrardus in suo *lib. de Apostolica Liturg.* censet Jacobum fratrem Domini primum omnium Apostolorum Rem Divinam confecisse Hierosolymis. Verùm contrariam sententiam tenet Antonius Demochares (à Gavanto *cit.*) *Tom. 2. de Missa cap. 5.* cui sententiæ suffragatur etiam Joseph Vicecomes *de Ritibus Missæ lib. 1. cap. 16.* Card. Bona *de Rebus Liturg. lib. 1. cap. 5.*

Isti enim omnes eum pluribus aliis censent S. Petrum, aliorum Apostolorum Principem, & Coryphæum Missæ dicendæ initium fecisse. Et re verà nemini hæc præro-

gati a convenientius tribui potest, quam Petro, quem, ut ait Leo Magnus (*serm. 3. in sua assumptione*) omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesie PP. Christus preposuit, cui consortium potentia sua tribuit Divina Dignitatis. Asterius verò Amasenus clarius favet prædictæ communioni sententiæ, dicendo: (*Homil. in Principia Apostolorum*) Sicut Petrus primus omnium Gentibus, & Israelitis, tanquam Episcopus, & Pastor omnium, prædicavit ita credendum, eum primum Sacrificium obtulisse. Hanc pariter sententiam tradidit Albinus Flaccus *lib. de Divin. Offic. cap. de celebrat. Missæ*, & Hugo à S. Victore, qui asserunt utique Petrum, Apostolorum primum omnium, Sacrificium celebrasse, sed Antiochiæ, non verò Hierosolymis. Verum non est recedendum à Gavanti, & communi Auctorum opinione, qui adstruunt, Hierosolymis Apostolos Sacrificium fecisse longè antea, quam Antiochiæ rei Divinæ operarentur. Cautè igitur intelligendi sunt præfati Auctores, ita ut, non sicut sonant eorum verba, intelligere oporteat: nam quod ajunt, Antiochiæ primam Missam celebratam fuisse, id accipiendum est juxta Josephi Vicecomitis sanam interpretationem de Re Divina, quæ primum apparatus pompa confecta fuit (quanquam hoc etiam sit mera divinatione Vicecomitis, neque præfati Auctores in hac re tanti faciendi sunt, ut nostrum assensum detorqueant) quandoquidem longè antea Hierosolymis Apostoli Sacrificium Divinum celebrarunt, cui loci circumstantiæ favent Actus Apostolorum, in quibus *cap. 2.* legimus: *Apostolos accepto Spiritu Sancto hortatos esse Populum ad penitentiam*; & continuo subditur, fuisse eos perseverantes in *communi- catione fractionis Panis, & orationibus*; ex quibus eruitur, Hierosolymis statim post acceptum Spiritum Sanctum eos Sacrificium Eucharisticum peregisse, & cœlestem Panem Fidelibus distribuisse.

Ex præfatis Actuum Apostolorum verbis eruitur pariter, primum Sacrificium ab Apo-

stolis non fuisse celebratum, nisi postquam ad illud dispositi fuerunt Divinæ gratiæ plenitudine, qua, in die Pentecostes, illabente Spiritu Sancto super ipsos, perfectè imbuti fuerunt. Similia enim verba ante descriptam Missionem Spiritus Sancti, protulit Sanctus Lucas *Actuum Apostolorum cap. 1.* & ibi nullam facit mentionem fractionis Panis, sed tantùm dicit: *Erant perseverantes unanimiter in oratione, & obsecratione*; quia nimirum, ut optimè ponderat Card. Bona *cit. lib. 1. cap. 5.* cum ante Pentecosten nondum factus esset promulgata Lex Evangelica, nec decebat novum offerri Sacrificium, Sacerdotio nondum translato. Quapropter, ut etiam consentit sapientissimus Card. de Lambertinis in sua 20. notificatione, non sunt audiendi illi, qui opinantur Apostolos in triduo Mortis Christi Domini utique Missam non celebrasse, sed statim post Resurrectionem Domini depulsa mœstitia sacrum peregisse, ut suadere contendit Rayn. in *tract. de prima Missa* (qui habetur in *Tom. 6. suorum Operum*) *sect. 1. cap. 1.* sed potius adharendum est antedictæ Gavanti sententiæ ab aliis communiter propugnata, nempe ante Spiritus Sancti Adventum licitum non fuisse; cui quidem sententiæ favet Hefychius *lib. 4. in Leviticum cap. 9.* his verbis: *Tunc Christus Sacrificium suum innotescere capit* (id est notum fecit) *ex quo Spiritus adveniens Parthos, & Medos, & Elamitas, & omnium Gentium primicias ad Apostolorum Canaculi superiora collegit.* Suffragatur etiam Palchafius *lib. de Corpore, & Sanguine Domini cap. 21.* ubi ait: *Ex quo renovati sunt SS. Apostoli per Adventum S. Spiritus de Cœlis, & inebriati musto Caritatis; ex eo sanè credimus hunc Calicem in Ecclesia consecratum; quoniam ille Spiritus veritatis, in quo renovati sunt ex vetustate, induxerat eos in omnem veritatem, & confirmaverat in plenitudine doctrinæ.* Ex quibus omnibus firmata remanet Gavanti sententia, nimirum primum Christianæ Ecclesiæ Sacrificium, non à Jacobo, sed à Petro Apostolorum Princi-

pe; non Antiochiæ, sed Hierosolymis, & quidem in ipsomet Cœnaculo, in quo Spiritum Sanctum Apostoli acceperunt, peractum fuisse.

XIII. Gav. pag. 3. col. 2. ead. lit. d. Petrus igitur eandem obtulit in Pane Azymo.) Johannes Ciampinus in suo libro inscripto: *Conjectura de perpetuo Azymorum usu*, cap. 3. pag. 43. suffragatur sententiæ Gavanti; cit. enim loc. dicit: Non temerè asseritur, illos (nempe Apostolos) si omnium, que in præceptis Iesus, diligentissimi observatores, atque custodes fuerunt, fuisse etiam in usu Panis Azymi, quem à Christo Domino acceperant. Verùm Card. Bona lib. 1. cap. 23. consentire videtur Arcudio, qui lib. 3. de Sacram. cap. 3. ait: Apostolos verisimile esse pro varietate locorum, Gentium, & temporum, modo Azymo, modo fermentatò usos fuisse, & consecrasse Panem illum, qualem in domibus Fidelium reperiebant, sive Azymum, sive fermentatum. Quæ Bonæ sententiæ probabilior mihi videtur; nullum enim præceptum obligabat Apostolos ad consecrandum in pane azymo, quia licet pro certo habeam cum communiori sententiâ, Christum in ultima Cœna non alio pane, quàm azymo usum fuisse, prout in diebus Azymorum Lex vetus præcipiebat, & in eo Corporis sui Sacramentum admirabile instituisse; nihilominus nullum imposuit præceptum, de azymo potius, quàm fermentato pane adhibendo in Sacrificio Eucharistico: & sicut cœtissimum est, & inconcussum Fidei dogma, utrumque panem, tam Azymum, quàm fermentatum, legitimam esse Sacramenti materiam, & utrumque ab Ecclesiâ approbari pro validitate Sacramenti; ita communis est sententiâ Theologorum, nullum super Azymo potius, quàm fermentato urgere Divinum præceptum, sed solum Ecclesiasticum, præscribens Latinis Sacerdotibus usum Azymi, Græcis verò usum fermenti, ut liquet ex Decreto Eugenii IV. in Concilio Florentino, & ex literis unionis, necnon ex motu proprio Pii V.

qui incipit: *Providentia Romani Pontificis, &c.* in quo revocans omnes facultates, vel licentias celebrandi, Græcos more Latino, & Latinos more Græco, subdit; *Quibusvis Presbyteris tam Græcis, quàm Latinis, præcipimus in virtute S. Obedientiæ, & sub indignationis nostræ, ac perpetuæ suspensionis à Divinis, panis, districtius inhibemus, ut deinceps Presbyteri Græci Latino more, & Latini Græco Ritu hujusmodi licentiarum, & facultatum, aut aliorum prætextu, Missas, & alia Divina Officia celebrare, vel celebrari facere non præsumant.*

Mox laudatus Ciampinus in fine capituli primi allegati operis recenset Catalogum Auctorum, qui usque ad Concilium Florentinum, in quo Concordia Græcorum cum Ecclesiâ Latina inita fuit, scripserunt de usu Azymi, & fermentati. In sequentibus verò capitibus congerit varias aliorum sententias circa eandem materiam, post dictum Concilium ab iisdem expositas, & propugnatas. Præcipui verò, qui de Azymi, & fermentati usu in Ecclesiâ Occidentali scripserunt, sunt Doctissimus Jacobus Sirmondus, qui in singulari de hac re dissertatione edita Anno 1651. & quæ reperitur in tom. 4. suorum operum, probare conatus est, usum fermentati octingentis, & amplius annis in Ecclesiâ Latina viguisse, recepta autem Azyma medio illo intervallo, quod à schismate Photii sub Pontifice Nicolao I. usque ad turbas Michaelis Cerularii sedente Leone IX. effluxit, idest, medio illo tempore, quod ab Anno 867. ad 1054. intercessit. Rigidam hanc Sirmondi sententiam solus, quod sciam, tuitus est Launoyus in Dissertatione, quam memorant Ephemerides Parilienses Anno 1697. pag. 20.

Opinionem hanc mitigavit nunquam sine laude nominandus Card. Bona lib. 1. *Reverum Liturg. cap. 23.* qui statuit, usum Azymorum in Ecclesiis Occidentalibus communi lege sancitum, & ubique receptum fuisse prope finem noni seculi, vel initio deci-

mi:

nis, à temporibus verò Apostolorum usque ad prædictum tempus, promiscuum fuisse usum Azymi panis, ac fermentati. Hanc Bonæ opinionem cum nonnulli acriori censura perstringerent, ejus verba in pravam sensum detorquentes, clariùs postmodum explicavit, & solidioribus momentis firmavit in secunda sui operis editione; quam etiam plures eruditi secuti sunt, nimirum Franc. Maria Florentinius in *Disquisit. de antiquo usu fermentati panis, & Azymi*, à Filio ejus edita, Edmundus Martene *lib. 1. de Antiq. Eccles. Rit. pag. 308. Grancolas tom. 1. de Antiquis Liturgiis pag. 564. Juenin. dissert. 4. de Sacram. Eccles. quest. 2. §. 5.* Contrà verò Sirmondi, ac Bonæ sententiam impugnare conati sunt laudatus Ciampinus, Franciscus à S. Augustino Macedo in *Dissertat. Theologica de Ritu Azymi, & fermentati*, in 16. capita divisâ, quam Veronæ Anno 1677. in lucem emisit. In eo autem Cardinalem Bona nimis acriter impugnare videtur, præsertim cum Eminentissimi Auctoris sententiam ineluctabilibus principiis inniti ipsemet fateatur in epist. ad eundem scripta Anno 1672. die 18. Novembris. Eandem Bonæ opinionem refutavit Doctissimus Mabillonius in *Dissert. de pane azymo, ac fermentato*, quam scripsit, & evulgavit ab eodem Card. Bona rogatus, ut ex pluribus constat Cardinalis epistolis. Reperitur hæc Dissertatio post Præfationes Mabillonii in *Sec. Benedict.* & in *Bibliotheca selecta de Rituzymi, & fermentati impressa Venetiis 1729.* Uno tandem Capite auctam, quod Bonæ Consilio in prima operis editione Mabillonius omiserat, edidit Antonius Vincencius Thuillier inter opera posthuma Mabillonii, & Ruinartii, ubi legi etiam potest celebre Thomasi de hac Mabilloniana Dissertatione iudicium. Scripsit etiam de hac re eruditissimè Christianus Lupus in *Scholiis ad acta S. Leonis IX. à Capite V. usque ad XII. quibus addere lubet nuperum clarissimum Scriptorem Antonium Sandini,*

qui inter 12. Dissertationes, quas ex Ecclesiastica Historia depromptas Patavii edidit Anno 1729. undecimam composuit, de perpetuo azymorum usu in Ecclesia Latina; & P. Honoratum à S. Maria, qui eandem sententiam eruditissimè propugnavit *Vol. 2. Dissert. IV. & V. ejus operis Gallicè exarati sub titulo - Reflexions sur les Regles de la Critique -* quæ nunc latino sermone donantur, & prælo Veneto parantur. Pro dicta opinione scripserunt etiam nonnulli ex Græcis Viri doctissimi, quos inter Barlaamus *Tom. 26. Bibl. PP. edit. Lugd. Gennadius in eodem Tom. pag. 573.* Hi omnes, ut perpetuum azymorum usum apud Latinos tueantur, provocant ad traditionem Apostoli Petri, de qua vide *Cotelerium Tom. 3. Monument. Eccl. Græcæ pag. 665. & ad exemplum Christi, quem in Eucharistici Sacrificii institutione pane azymo usum fuisse, non solum omnes ferè Orthodoxi fatentur, sed etiam plerique Hæretici, inter quos Scaliger de emendat. Temporum pag. 567. Buxtorffius dissertat. philologico-theolog. pag. 246. & Basnagius in *Annal. polit. Eccl. Anno Domini 33. alique; Attamen ut dicam quod sentio, mihi persuadere non possum, Latinam Ecclesiam nusquam in fermentato pane consecrasse, nam cum invictissimis argumentis ostenderiat Sirmondus, ac Bona, Eucharistiam per plura secula ex populi oblationibus fuisse confectam, incredibile omnino videtur, Fideles panem azymum semper paratum habuisse, quem Altari consecrandum offerrent, quod argumentum meo quidem iudicio nunquam plene solvetur.**

Pro fermentati panis usu videndus est Meletius inter opera Johannis Damasceni *Tom. 1. edit. Michaelis Le Quien pag. 647. & Maximus Peloponnesius Hierò - Monachus in Dissert. de Eucharistia contra Latinos cum versione Jenkini Thomasi edita inter hujus Dissertationes Altdorf. 1712. 8. pag. 385. & seq. alique Scriptores à Ciampino laudati, qui.*

quibus addere lubet Anonymum quemdam Syrum in Codice Colbertino, qui teste Renaudotio *Tom. 1. Liturg. Oriental. pag. 140.* de hac controversia omnium eruditissime scripsit; sicut & Johannem cognomine Ebn-Botlan Medicum Bagdadensem, cujus tractatum arabicè scriptum pro Michaelè Carulario Anno Alexandri 1365. Martyrum 760. Hegiræ 445. idest, Anno Christi 1053. se reperisse testatur in Codice MS. Bibliothecæ Vaticanæ idem Renaudotius *tom. 2. pag. 65.* Porro usque adeò exarsit Orientalium quorundam in Latinos odium, ut propriam sententiam, non sine Evangelici textus depravatione, Liturgiæ etiam inserere non dubitarint. Hinc legimus in Liturgia Mathæi Pastoris apud eundem Renaudotium - *Cumque Testamentum novum, quo vetus aboleretur, iradere vellet, panem fermentatum, in quo mysterium vitæ regebatur accepit* - quod etiam additum reperitur in Liturgia Maritæ. In ea verò, quæ dicitur Ignatii Patriarchæ Antiocheni, sic habetur - *Accepit panem perfectum* - quasi innuere vellent, panem azymum non esse perfectum: notat tamen Renaudotius temerarium hoc facinus recentiorum Orientalium esse, non veterum. Quamvis autem pleræque Orientales Ecclesiæ utantur pane fermentato (cui Syri, & Nestoriani addunt salis micam, & stillam olei) attamen nonnullæ Latinorum consuetudinem imitantur. Sic Armeni ab antiquissimis temporibus azymo pane usi sunt: Maronitæ etiam præter cæterorum morem Eucharistiam in azymo pane conficiunt. Quo tempore, & qua de causa azymo uti cœperint, difficile est invenire, ut ait Cardinalis Bona; ipsi tamen affirmant, antiquissimam esse in suis Ecclesiis hanc consuetudinem, quod Bonæ non omnino placet; inquit enim, quod ejus initium designare non possunt; atqui hoc ipso probatur Ritum quempiam esse vetustissimum, cum ejus initium ignoratur. Et reverà jam à sexto seculo Syrorum Ecclesiæ ad Sacrificium azymis utebatur, ut testatur Johan-

Gavanti Rubr. Miss.

nes Asia Episcopus, qui sub Justiniano floruit. Verba Johannis hæc sunt relata à doctissimo, & eruditissimo Ascemanno *tom. 1. Bibliothecæ Orientalis p. 410. & 411.* Ea propemodum tempestate excogitavit Diabolus in regione Perhorum errorem quorundam, qui nec panem comedere, nec aquam bibere se se jactabant. Quidam itaque ex fratribus, quorum Monasteria necdum cognita sunt, & alii Archimandrita ejus loci inanem gloriam, & vanum nomen apud vulgus aucupantes, de se ipsis falsò prædicabant, quasi panem non comederent, nec aquam biberent, & à vino abstinerent, Nazæorum more; necessitati autem cibi, & potus, sanctorum mysteriorum usu per summam impietatem succurrebant. Sacra ergo oblatione plerumque sustentabantur. Eapropter Bucellam, quam ipsi conficiebant, diu fermentabant, & data opera condiebant, ut fieret eis in cibum potius, quàm in mysterium Corporis Christi, quod in azymis manducatur. Nil clarius afferri poterat ad probandam vetustissimam Syrorum consuetudinem in azymis consecrandi. Merito igitur Illustrissimus Ascemannus post Johannis testimonium ista subtexuit - Hinc colligas azymi usum ad sacram Liturgiam in Syrorum Ecclesiæ esse antiquissimum, quem Maronitæ, & Armeni in Oriente hæcenus retinuerunt. Ritum conficiendi Sacrificium in azymis observant etiam Ebionitæ seculo quarto, teste Epiphanio. An Orientalium Catholicorum morem imitabantur? Fatentur nonnulli, inficiantur alii; rem planè incertam definire non audemus.

XIV. Gav. pag. 3. col. 2. ead. lit. d. *In Canaculo Sion.*) Super loco, in quo B. Petrus Apostolus primam Missam celebravit, satis superius mentem meam aperui, inherendo sententiæ Gavanti, cui consentit etiam Cardinalis Bona *lib. 1. cap. 5.* Primum nempe Christianæ Ecclesiæ Sacrificium Hierosolymis peractum fuisse, & quidem in ipso-

D

met

met Cœnaculo, in quo Apostoli Spiritum Sanctum acceperunt. Superest nunc, ut progrediamur ad discutiendas breviter alias circumstantias illius primæ Missæ à D. Petro celebratæ; nimirum quibus Ritibus, & Ceremoniis; quo apparatu, seu indumento, & qua lingua tale Sacrificium oblatum fuit; & similiter quomodo ceteri Apostoli, in illius Ecclesiæ nascentis primordiò, sacris operati fuerint. Divus Gregorius Magnus *lib. 7. epist. 63.* ad Johannem Syracusanum Episcopum scribit: Apostolos sola Oratione Dominica Eucharisticam Victimam obtulisse, pronuntiando procul dubio verba Consecrationis. Divo Gregorio concinit Walafridus Strabo *cap. 22. de Rebus Eccl.* ubi ait: *Quod nunc agimus multiplici Orationum, Lectionum, Cantilenarum, & Consecrationum officio, totum hoc Apostoli, & post ipsos proximi, ut creditur, Orationibus, & commemoratione Passionis Dominica, sicut ipse præcepit, agebant simpliciter.* Ab iis tamen dissentire videtur Divus Chrysostomus, qui *Homil. 27. in epist. ad Corinth.* ait: *Cum sacras illas Cœnas accipiebant Apostoli, quid tunc faciebant? nonne in Preces convertebantur, & Hymnos? nonne in sanctas Vigilias? nonne in longam doctrinam, & multæ Philosophiæ plenam?* Sententiæ Chrysostomi suffragatur etiam Proclus Constantiopolitanus in Libello *de Traditione Missæ.* Eadem sententiâ confirmari potest iis testimoniis, & argumentis, quæ superius adduximus, demonstrando, sacros Ritus, qui in Missæ celebratione adhibentur, quamplures ab Apostolico fonte derivasse. Nihilominus prædictæ duæ oppositæ sententiæ, & dissidentes PP. conciliari possent, dicendo: ab initio brevissimum fuisse Liturgiæ Ritum, ita exigente Christiana tunc nascentis Ecclesiæ statu, & conditione; postea verò, crescente Fidelium numero, & devotione, Apostoli cœperunt adjicere sacrarum Scripturarum Lectiones, Preces, & Ceremonias, & ut Sacrificii Eucharistici dignitas clariùs elucesceret, & ut majorem venerationem Au-

gustissimo Sacrificio conciliarent: sive etiam dici possent; Apostolos contractam sacrificandi formulam adhibuisse, quando periculum imminerebat, ne à persecutoribus inter litandum deprehenderentur; prolixiorẽ verò, quando tale periculum non imminerebat.

Super alio dubio proposito de apparatu, quo D. Petrus primam Missam peregit, dissident inter se Auctores: Walafridus Strabo *lib. de Rebus Eccl. f. cap. 24.* & Radulphus Tungrensis *de Canonum observantia prop. 23.* opinantur, Apostolos ab initio nascentis Ecclesiæ communi indumento sacris operatos fuisse, quorum sententiæ adhaeret etiam Josephus Vicecomes *lib. 1. de Missæ Apparatu cap. 2.* Nicolaus Alemannus in *Dissert. de Parietinis Lateranensibus c. 9.* usum sacrarum vestium in Sacrificio peragendo non solum Apostolis, sed etiam Apostolicis Viris nimis inconsulte denegavit. Econtrà verò Valdenis, Demochares, Baronius, Stapletonius, Du Saussay, quos refert, & sequitur Card. Bona *lib. 1. cap. 5.* fatentur quidem Christum non aliis, quàm propriis vestibus indutum, Eucharisticum Mysterium instituisse; Apostolos verò non vulgaria, sed sacra indumenta adhibuisse in oblatione Divini Sacrificii; in ejus sententiâ comprobationem Bona allegat Honorium in *Gemma Anima cap. 89.* dicentem: *Apostolos, & eorum successores in quotidianis vestibus Missam celebrasse; & postea subdentem: Sed Clemens tradente Petro Apostolo usum sacrarum vestium ex Lege sumpsit, & Stephanus Papa in sacris vestibus Missas celebrari constituit.* In quibus verbis apertam Antilogiam reperit mox laudatus Card. Bona; nam si tradente Petro usus sacrarum vestium sancitus est, quomodo Apostoli, & eorum successores Apostolorum Principis traditionem; seu præceptum neglexerunt, in quotidianis vestibus celebrantes? Hæc clarissimus Auctor. Radulphus Tungrensis *de Canonum observantia prop. 23.* hæc tradidit: *Ab initio siquidem, cum adhuc*
novit-

novella esse Ecclesia, Apostoli cum sanctificatione Crucis, & Oratione Dominica, prout in quibusdam Scripturis veteribus reperitur, & in quotidianis vestibus, & lignis Calicibus celebrabant. Sed B. Clemens, ut dicit Gemma, tradente B. Petro, usum sacrarum vestium ex Lege superposuit. Allegatur hæc auctoritas Radulphi Tungrensis à Josepho Vicecomite in suo Volumine 4. quod est de *Missæ Apparatu* lib. 1. cap. 2. Sed verba, quæ allegantur excerpta ex libro inscripto: *Gemma, &c.* fatetur se minimè reperire potuisse; quamvis aliàs diligenter talem librum legerit. Verùm adnotare est, quòd in exemplari præfati operis, quod habetur in Bibliotheca SS. PP. lib. 1. cap. 89. in quo agitur de vestibus, & Calicibus, verè reperiuntur eadem verba, prout referuntur à Radulpho Tungrensi, & à Card. Bona; In alio verò exemplari ejusdem operis, nempe *Gemma Anima de Divinis Officiis*, inserti in collectione Hyttorpiana, prædicta verba verè non reperiuntur, & tale opus non est divisum in quatuor libros, sed solum partitur in sexaginta capita, quorum ultimum est de *Processione publica*, & illud de vestibus, & Calicibus non habetur. Unde dicendum est, Josephum Vicecomitem loqui de hoc exemplari, in quo præfata verba non reperiuntur.

Intermissum sermonem resumendo, & redoundo ad resolutionem propositæ disquisitionis, nimirum, quibus vestibus Apostoli sacrum ministerium peregerint; in expositarum sententiarum dissidio, media via incidendum esse crediderim: nimirum primam Missam à S. Petro celebratam utique fuisse veste communi, & Apostolos ipsos, cum sacris operati sunt, non subito singularia, & à communi usu sejuncta indumenta adhibuisse; sed iidem Apostoli, sicut ad conciliandam Augustissimo Sacrificio venerationem paulatim in eo peragendo preces, & Ceremonias adjecerunt, ut pietas Fidelium

adstantium, ac fervor magis accenderetur; ita etiam ipsimet Apostoli, præcipuè verò B. Petrus, singularium in Missæ Sacrificio vestium usum præscripserunt. Hoc verò comprobari etiam potest nonnullis textibus, quos affert Andreas Du Saulsay lib. 6. c. 6. lux Panopliæ Sacerdotalis, & Dominicus Georgius in tom. 1. *Liturg. Rom. Pontificis* cap. 3. n. 7. & 8. ubi optimè observat, quòd, quando legimus apud Auctorem libri Pontificalis à S. Stephano I. *A. D. 253.* sancitum: *Sacerdotes, & Levitas vestibus sacris in usum quotidianum non uti, nisi tantum in Ecclesia*; optimè, inquam, observat mox laudatus Georgius, quòd tunc obrepserat fortasse abusus, ut vestibus sacris hi Ministri extra Sacrificium uterentur; qui abusus à Stephano Papa sublatus est. Cateràm, idem Georgius *ibidem* n. 8. omnino negat, vestes, quæ sacrificando inferviebant, in communi usu Clericis fuisse, & sentit, Romanos Pontifices, Ministrosque sacris vestibus in Missarum sollempniis à primis usque temporibus usos esse. Sed nostra hæc sententia comprobatur præsertim auctoritate Concilii Tridentini, à quo *sess. 22. c. 5.* inter cætera, quæ pia Mater Ecclesia in Sacrificio adhibet, tantquam ab Apostolica disciplina, & traditione accepta recensentur, etiam vestes sacræ enumerantur.

Non me lateat, aliquos probare hoc assumptum, nostramque sententiam deducere ex illis verbis - *Penulam, quam reliqui Troas de apud Carpum, veniens asser tecum*; quæ leguntur in *epistola 2. Divi Pauli ad Timotheum* c. 4. intelligentes nomine Penulæ vestem sacram, quam Latini Planetam vocant. Hanc opinionem amplectitur Joseph Vicecomes lib. 2. de *Missæ Apparatu* cap. 28. Insignis tamen Theologus Gulielmus Estius, in suis Commentariis ad præfata Epistolam, rejicit prædictam interpretationem, & censet Penulam significare librum veteris Testamenti. Card. Baronius ad Annum Christi 58. n. 67. & 68. agit hanc controversiam, &

relata utraque opinione, concludit his verbis: *Verum ex his duabus recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram, quam velit, Lector sequatur; sed magis place, ut volumen sacra Legis intelligi debeat* - Card. autem Bona lib. 1. cap. 24. n. 8. adheret sententiae, asserenti, Penulam fuisse quoddam vestimenti genus, in quam sententiam descendit etiam P. Calmetus in suo eruditissimo Dictionario Biblico tom. 2. verb. Penula. Et recensissimè eruditissimus vir Philippus Bonaroti in suis diligentissimis observationibus super aliquibus fragmentis vasorum antiquorum vitreorum, quae in Romanis Cœmeteriis reperta sunt, magnam præbet præsidium huic secundae sententiae; nam in Tabula 16. figura 2. explicando quoddam vitrum, in quo videntur effigies SS. Apostolorum Petri, & Pauli, & S. Laurentii, ostendit commutem Penulam parvam fuisse vestem ad itinerandum aptam, quae deinde habitus civilis evasit, & illustrium personarum proprius, qui pertingebat usque ad talos, & adstruit, Planetas Ecclesiasticas, seu Casulas originem habuisse ab his nobilibus Penulis, non verò ab antiquis valde parvis, & pro itinerantibus valde aptis. Hæc colliguntur ex laudato Bonaroti. Cæterùm Cardinalis Bona, Calmeti, & ejusdem Bonaroti sententiam tanquam certam teneo, quia Penulam, seu Panulas significare vestem spissam, frigori, & imbribus arcendis aptam, asserit etiam Pitiscus in suo Lexico Antiquitatum Romanarum, idque comprobatur auctoritate Tertulliani *Apologeticæ*. 2. & Horatii *epist.* 1. vers. 11. 17. Idem sentiunt Bulengerus lib. de sacris vestibus, Bart. de Penula, Vossius in *Lex. Etymol.* & alii relati ab eodem Pitisco. Improbabilis igitur omnino est illorum sententia, qui statuunt Penulae nomine veteris Legis intelligendum esse volumen; nam cum Paulus postea Timotheum roget, ut cum Penula suos etiam libros mittat, manifestum est Penulam à Libro esse distinctam: sicut etiam rejicienda est alia sententia, quæ Penulam

à Paulo quaesitam censet fuisse vestem sacram; nam Penula nomine intelligere non possumus aliud, quàm quod Pauli tempore per illud nomen significabatur. Constat verò ex citatis supra Scriptoribus, Penulam vestem fuisse itinerariam, non autem sacram. Quapropter rectè affirmavit Gretferus in Commentariis ad cap. 6. Codini, nullum inter vestes Sacras Penulae locum fuisse; cui sententiae primùm subscripserat Ferrarius in prima *tractatus sui de Re Vestitaria* editione; at in secunda in fine cap. 37. opinionem mutavit, & cum Baronio credit Penulam fuisse vestem Sacrificantium.

Progredimur nunc ad discutiendum, qua lingua Apostoli in Ecclesiae primordio Missam celebraverint. Johannes Eckius lib. 2. de *Sacrificio Missæ* asleverat, Apostolos, & eorum Successores, nonnisi Hebraica lingua usos fuisse in Missa celebranda; usque ad tempora Hadriani Imperatoris; Et tunc solum Sacerdotes cepisse in lingua Græca Sacrum Mysterium peragere. Sed nullius auctoritati hæc sua sententia innititur, & ut advertit Card. Bona lib. 1. cap. 3. n. 4. nullum reperitur apud veteres prædictæ sententiae falcimentum: quinimò multa ab eodem Purpurato adducuntur argumenta, quæ eam convellunt. Mox laudatus Eminent. Bona asserit, Apostolos, eorumque Successores eo idiomate in singulis Regionibus usos fuisse, quod tunc illis commune, & vernaculum erat: & ita Hierosolymis Chaldaica; Antiochiæ, Alexandriæ, & in aliis Græcorum Civitatibus Græca; Romæ verò, & in toto Occidente Latina Lingua celebrasse censet. Comprobat autem hanc suam sententiam eruditissimus vir antiquissima, & inmemorabili Ecclesiae consuetudine. In Occidente siquidem non extant antiquæ Liturgiæ nisi Latina; in Oriente verò, quamvis multæ sint diversorum idiomatum Nationes, quæ Christiana professione censentur: veteres tamen non habent Liturgias nisi in Græca,

ea, qua Græci & Mechilæ: Et in Chaldaica Lingua, qua Maronitæ, Nestoriani, & Jacobitæ per varias Provincias dispersi utuntur. Verum hic cum Martene *lib. 1. de antiquis Ecclesiæ Ritibus art. 2.* animadvertere lubet, prædictis ultimis verbis Eminentiſſimum Auctorem restringere omnes antiquarum Liturgiæ preces ad tres illas linguas, quamvis, ut initio dixerat, non solum illis tribus linguis, sed Apostolos, eorumque Successores eo idiomate in singulis Regionibus usos, quod tunc illis commune, & vernaculum erat: & reverà, alias etiam linguas in sacris Liturgiis adhibitas fuisse, nonnullis exemplis, & argumentis comprobatur Martene loc. cit. Igitur hoc tantum possumus asserere, hodie num Ecclesiastica disciplina usum obtinuisse, ut Missa non nisi tribus linguis, Hebraica, Græca, & Latina cantari præcipiatur, ut loquitur Honorius Augustodunensis *lib. 1. cap. 92. de Gemma Animæ*; cum multis, ac iustis rationibus matrem, ac vernaculam linguam suis Legibus Ecclesia præscriperit, & non nisi aliquo speciali privilegio ab hac Lege aliquam Nationem dispensaverit. Sic Seculo nono Sclavis ad fidem Christianam convertis Johanes VIII. permisit, ut divina Officia, & sacram Liturgiæ lingua Sclavonica peragere possent. Laudandus tamen est prædictus disciplina Ecclesiasticæ usus, præscribens regulariter Liturgias non esse celebrandas, nisi tribus præfatis linguis, Hebraica, Græca, & Latina. Confert enim multum ad unitatem in Ecclesia servandam, Sacrum Myſterium fieri aliqua lingua non vulgari, alicui Populo tantum nota, sed communi multis gentibus; ex diversitate siquidem linguarum in divinis Officiis admittæ, grave periculum subeſſet diſſenſionum, & schismatum, & aliquando urgeret necessitas mutandi verba Sacrificii; cum illa, quæ uno tempore sunt vulgaria, talia esse alio tempore desinant. Deinde ejusdem Augustissimi Sacrificii Majestas re-

quirit linguam magis venerandam, & gravem, quam sint illæ, quibus vulgares passim utuntur. Sancta igitur Mater Ecclesia, & in Liturgia Latina has tres linguas tantum admisceat; verba enim Græca sunt *Kyrie eleison, Christe eleison* &c. verba Hebræa sunt *Alleluja, Amen, Sabaoth, & Osanna*; reliqua vero Latina: & non nisi præfatis tribus linguis regulariter sancivit Missam celebrari posse; non solum, quia congruentissimum judicavit, illis solis linguis sacrificium Christi incrementum celebrari debere, quibus ejusdem Servatoris cruentum Sacrificium, & nomen hujus sacratissimæ victimæ, quæ pro salute omnium mactabatur in Ara Crucis, in titulo ejusdem Crucis expressum fuit; sed etiam, quia, quamvis multa sint genera linguarum, præfata tamen tres sunt nobiliores, & principales, ex quibus cætera tanquam rivi ex fontibus sunt derivata. Requirit autem Sacrificii Majestas, ut mox diximus, non nisi his nobilissimis linguis peragi: Latina enim non est usitata nisi apud Eruditos in Occidente; & in Oriente Græca: Lingua siquidem, cujus solet esse usus in divinis Officiis apud Ecclesiam Orientalem, non est Popularis, sed erudita, & non omnibus, sed tantum Eruditis cognita. Hanc igitur Ecclesiæ Christianæ consuetudinem omnes venerari debemus, neque aucter improbare, ex eo quod Populus vulgaris non percipiat verba, quæ in Missa proferuntur: quia primarius divinatorum Officiorum finis, non est instructio Populi, sed cultus, & laus Dei. Horum omnium præcessit exemplum in veteri Testamento; nam cum Populus Hebræus post captivitatem Babylonicam chaldaicè loqueretur, Psalmos tamen, & scripturas semper hebraicè cantavit, & legit: quem morem in Synagogis etiam nostri temporis Hebræi observant. Noluit igitur Deus mutari idioma Scripturæ, & suorum Officiorum, licet mutata fuerit Populi lingua. Quapropter concludendum est, sapientissimè ab Ecclesia hunc Ritum servari, ut quo Idiomate

Missa primam celebrata sunt, eodem semper celebrentur, licet ab indoctis, & rudibus talis Sacrificii verba non intelligantur.

Tanquam pro certo admittimus, Liturgiam aliquando Hebraico idiomate celebratam fuisse, quamvis contrariam sententiam edoceat Joseph Vicecomes *vol. 3. lib. 3. cap. 20.* ubi concedit, majores nostros sacris quidem operatos fuisse Græca, vel Latina lingua, nunquam tamen Hebraica; & quamvis admittat, Christum Sacrificii Eucharistici Institutorem, Missæque Auctorem, Hebraico sermone usum fuisse in tanti Sacrificii institutione; non ideo concedit, Apostolos, etiamsi Hierosolymis Sacrum peregerint, Hebraico, sed solum Græco idiomate in Missæ celebratione usos fuisse, hac præsertim ratione motus, quia S. Jacobus, qui illam Ecclesiam primum administravit, Græcè scripsit suam Liturgiam. Eusebius verò Renaudotius in *Dissert. de Liturgiæ Orientalium origine, & auctoritate cap. 6.* ubi disserit de Linguis, quibus Liturgiæ ab initio, & ad hæc usque tempora celebrari solitæ sunt, cum distinctione aliqua procedit in decisione hujus quæstionis, asserendo, quod si per linguam Hebraicam intelligatur Hierosolymitana, quæ tempore J. C. vulgaris erat in Palæstina, & quæ Hebraica vocatur in novo Testamento, licet sit solum affinis Hebraicæ, non detrectat asserere, hac lingua Hebraica Missam antiquitus celebratam fuisse. Sed non idem adstruit de pura lingua Hebraica, quam Plebs illiterata non intelligebat; Dicit enim, neminem veterum prodidisse, primò Christi Discipulos prædicta lingua pura Hebraica, Sacra sua celebrasse; à qua Renaudotii sententia recedendum profectò non est; nam quamvis Judæi, & Israelitæ Hebraicam linguam absoluta captivitate Ægyptiaca ad Babylonicam usque, omnino puram, & ab exterarum Linguarum permixtione illibatam servaverint, ita ut illo tempore nullam notabilem mutationem subierit: Nihilominus post captivitatem Ba-

bylonicam familiaris linguæ Hebraicæ usus nunquam amplius fuit purus inter Judæos, sed primò Chaldaico-Babylonico idiomate sunt locuti, ita ut Avorum suorum Hebraicam linguam vix intelligerent; & præsertim illi, qui Babylone degebant. Ita tamen Chaldaicè omnes loqui cœperunt, ut Hebraismos aliquos tam in verbis, quam in pronunciationibus nihilominus retinerent: & postquam in Terram suam à captivitate Babylonica absoluti regressi sunt, linguæ Chaldaicæ usum etiam magis corruerunt, & mediam quandam invexerunt linguam, partim ex Hebraica, partim ex Chaldaica, aliisque dialectis, & idiotismis, juxta diversitatem exterozum, quibuscum conversabantur. Hæc autem Lingua, quæ erat tunc Populo Hebraico vernacula, à Regione, quam ipsi met Hebrai incolebant, Syriaca, & Judaica appellata est; cujus mixta, & Syriacæ linguæ, ut observant Buxtorfius, & Waltonus, variaz erant dialecti; nam dialectus Galilæa, adeò discrepabat ab Hierosolymitana, ut ex S. Petri sermone, illum esse Galileum, collegerint. Hujus autem Syriacæ, vel Syro-Chaldaicæ linguæ maxima hæc exurgit prærogativa, quod Christi Domini ore sancto fuerit prolata; ipsi namque, ejusque Discipulis fuit vernacula, atque etiam Legem suam Evangelicam, vitæque æternæ promissa, quibus omnis nostra spes nititur, in ea primum lingua Mando promulgavit. Rursus hæc lingua Syriaca est illa, quam Christiani per Orientem sibi ferè propriam fecerunt; siquidem utriusque Testamenti versionem in hac dialecto habuerunt, & in eadem celebrasse Sacra non est dubitandum, ut etiam censet Claudius Frassen in suo doctissimo Opere inscripto: *Disquisitiones Biblicæ lib. 1. cap. 7. §. 5.* circa finem. Hac eadem lingua conscriptum fuisse Matthæi Evangelium tanto unanimi veterum consensu testatum est, ut mirum sit, novitios quosdam Scriptores id in dubium revocare, atque etiam falsitatis arguere, ut optimè edocet Remigius Cæil-

Cællerijs Monachus Benedictinus, in sua eruditissima Historia Generali Scriptorum Sacrorum lib. 2. cap. 2. art. 2. n. 3. Ubi etiam subnectit, Sanctum Mattheam prædicta lingua Evangelii scribendi consilium suscepisse, ut ea suppleret, quæ Hebræis deesse possent, & idcirco eadem lingua in scribendo usus est, qua illos viva voce instituerat; alijs monitis, dum coram esset, traditis, infirmius supplementum attulisset. Quid enim illis profuisset Liber eo sermone scriptus, quem ipsi non intelligerent? Ita etiam Ernestus Tenzelius in suis animadversionibus ex D. Hieronymi Commentario in Mattheum ostendit, non Hebræica lingua propriè dicta, sed Chaldaea, sive ut alii appellari malunt, Chaldaeo-Hierosolymitana conscriptum fuisse, quod Nazareni venditarunt Matthæi Evangelium. Nec aliam intelligi putat Fabricius in *Bibliotheca Eccl.* pag. 31. à Græcis Patribus, qui Mattheum hebræicè scripsisse tradunt; quandoquidem in novo Testamento hac dictione idem significatur idioma, quo tunc vulgus Judæorum Hierosolymis utebatur. Inde autem conficitur, nullum Hebræorum Matthæi Evangeliorum, quæ Munsterus, Mercerus, Tiliusque vulgarunt, genuinum esse posse. Hæc præfati Auctores; ex quibus annibus optimè inferri posse crediderim, quod sicut præfata lingua conscriptam, & promulgatam fuit primum Christi Evangelium, ita eadem lingua ab Apostolis, & Discipulis Christi primitus sacram Liturgiam celebratam fuisse, & non solum Hierosolymis, sed ubicumque talis Lingua vernacula erat. Quapropter in hoc sensu optimè subsistit sententia Renaudotii, quod lingua Hebræica in primitiva Ecclesia Missa dicta fuerit.

Idque magis evincitur ex *Epist.* 247. Johannis VIII. ad Sventopulerum Comitem Moraviae, in qua permittit Sclavis, ad fidem Christi predicatione S. Methodii conversis, sacram Liturgiam lingua Sclavonica peragere; in dicta enim Epistola, præter alia, ha-

bentur hæc verba: *Quoniam qui fecit tres Linguas principales, Hebræam scilicet, Græcam, & Latinam, ipse creavit & alias omnes, ad laudem, & gloriam suam.* Ex quibus verbis Summi Pontificis clarè colligitur, Sacram Liturgiam celebratam fuisse his tribus linguis, Græca, Hebræica, & Latina; unde nullo modo denegandum est, Apostolos utquam Hebræica lingua usos fuisse in Missæ celebratione, ut prætendit Joseph Vicecomes. Absque eo quod officiat huic nostræ sententiæ, quod Liturgia D. Jacobæ, græcè reperitur conscripta, non verò hebræicè; nam ab initio etiam eundem Apostolum hebræicè Hierosolymis Sacris operatum fuisse, pro certo habendum est, & processu temporis, etiam lingua Græca Missam celebrasse minime denegamus. Sicut denegandum non est, adhuc reperiri aliquam Liturgiam in præfato Syro-Chaldaico, vel Syriaco idiomate exaratum; & est illa, qua utuntur Maronitæ, qui Libanum incolunt. Hi enim eadem utuntur lingua, qua Christus Dominus creditur usus fuisse, ut tradit Balthasar Francolinus in *suo Tyrocinio Theologico* §. 4. n. 76. Quæ quidem lingua à Card. Bona *l. 1. c. 1. n. 4.* Chaldaica nuncupatur; unde ait, in Occidente non inveniri, nisi antiquas Liturgias Latinas; in Oriente verò, quamvis multæ sint diversarum linguarum nationes, quæ Christiana professione censentur; veteres tamen Liturgias non habent nisi Græca, qua Græci, & Melchitæ; & Chaldaica lingua, qua Maronitæ, Nestoriani, & Jacobitæ per varias Provincias dispersi utuntur. Vocat verò ibi linguam Chaldaicam illam, quam alii Syriacam, vel Syro-Chaldaicam appellant, quæ scilicet ex lingua Hebræica, & Chaldaica orta est, & qua Hebræi, ut dixi, Babylone degentes captivi loquebantur, & qua à regione, in quam post captivitatem regressi sunt, Syriaca ab aliquibus dicta fuit, ab alijs verò Syro-Chaldaica, & denique à nonnullis etiam Hebræica, quia Populo Hebræico vernacula

erat. Et hæc satis sint pro hac celebri quaestione diligenter discussa ab Auctoribus Liturgicis.

XV. Gav. pag. 3. col. 2. ead. lit. d. *Petrus ordinem præscripsit, Jacobus evulgavit.* Contra eos, qui asserunt, Jacobum primam Missam Hierosolymis celebrasse, docet hic Gavantus, Petrum Apostolorum Principem, omnium primum Missæ ordinem præscripsisse; Jacobum verò postea evulgasse. Nos superius ostendimus cum eodem Gavanto, Petrum Hierosolymis in cœnaculo Sion primum Sacrificium ante omnes alios Apostolos peregrisse. Nunc Gavanto pariter consentimus, & dicimus, verè Petrum primum omnium Liturgiam, sive ordinem, & Ritus præcipuos, quibus Missa celebratur, instituisse. Præsertim verò acerrimè sustinemus, Romanam Missam, seu Liturgiam D. Petro, tanquam primo suo Conditori, & institutori, referendam esse. Quæ quidem veritas, & auctoritatibus luculentis, & validis rationibus manifesta reddi potest: S. enim Innocentius I. in epist. à nobis supra allegata ad Decentium Episcopum Eugubinum, præter alia, scribit hæc verba præcisa: *Quis enim nesciat, aut non advertat, id quod à Principe Apostolorum Petro Romana Ecclesia traditum est, ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari, nec superinduci aliquid, quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum. Præsertim cum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, Insulasque interjectas, nullum instituisse Ecclesias, nisi eos, quos Venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerunt Sacerdotes.* Ex quibus Innocentii verbis liquet, Romanam Ecclesiam à S. Petro suam Liturgiam, seu Ordinem, & Ritus, quibus Missa celebratur, accepisse; & in omnes Occidentis Regiones, aut ipsius Petri, aut suorum primorum successorum studio, eundem Missæ ordinem fuisse deductum, Innocentio I. concii-

nit pariter Vigilius Pontifex, cujus verba superius retulimus. Ita etiam S. Isidorus Hispalensis *Lib. I. Cap. XV. de Ecclesiasticis Officiis*, dicendo: *Ordo Missæ, vel Oratio-num, quibus oblata Deo Sacrificia consecrantur, primùm à S. Petro est institutus, cujus celebrationem uno eodemque modo universus peragat Orbis.* In eadem versantur sententiæ Ethe-rius Episcopus Uxamensis, & Beatus Pres-byter in libris adversus Elipandum Toleta-num, & alii à nobis superius allegati, inter quos Walafridus Strabo, qui floruit circa Annum Domini 840. in lib. de Rebus Eccle-siasticis cap. 22. hæc tradidit: *Et Romani quidem usum observationem à B. Petro Principe Apostolorum accipientes, suis quique temporibus, quæ congrua judicata sunt, addiderunt. Quo-rum morem idem in sacris Rebus tam multa Gen-tes imitantur, quia & tanti magisterii ex Api-ce Apostolico primordiis clarent, & nulla per Or-bem Ecclesia æquè, ut Romana, ab omni sece Ha-resum cunctis retro temporibus pura permansit.* In eandem sententiam, nimirum Romanam Liturgiam, non quoad omnem suam partem, sed quoad præcipuos saltem, Divo Petro tri-buendam esse, descendunt pariter Edmun-dus Martene de antiquis Ecclesiæ Ritibus cap. 3. art. 1. §. 7. Grancolas in suo lib. de antiquis Liturgiis pag. 51. Le Brun Tom. 2. suarum Explicationum super Ceremoniis, & precibus Missæ dissert. 2. art. 2. & Dominicus Georgius in suo primo Volumine de Litur-gia Romani Pontificis lib. 1. cap. 2. Hi tres recentissimi, & eruditissimi Viri concordés sunt in defendenda ante dicta sententiâ, quoad Romanam Liturgiam D. Petro, tanquam primario Conditori, adscribendam, iisdem auctoritatibus innixi, quas mox allegavi. Congrua etiam rationi est hæc opinio; nam Pe-trum Apostolorum Principem Romam adventasse certissimum est, quidquid oblatrent contra hanc irrefragabilem veritatem Heterodo-xi, & pravæ mentis Auctores) Romanamq; Ec-clesiam rexisset, & ibi Apostolicam Cathedram

ab Antiochia translata, pro suis etiam successoribus in Romano Episcopatu, totiusque Ecclesie Magisterium, & Principatum firmasse; quibus positis, nemo inficiari potest, supremum antedictum Sacerdotem Romae toto sui regiminis tempore certis statutis Ritibus, Ceremoniis, Precibus, Collectis, & sanctae Scripturae Lectionibus Missam celebrasse; qui quidem Missae celebrandae ordo ab ipso inceptus, institutus, & observatus, profecto sive scripto consignatus, sive verbali traditione aliis Romanae Ecclesiae Presbyteris, & suis successoribus in Romana Cathedra communicatus fuit, & temporis successu aliis precibus, aliisque Ritibus adauctus. Sed haec successiva Additiones non efficiunt, quin praedicta Liturgia Romana debeat D. Petro, tanquam suo primo Conditori, & institutori referri.

Sic Jacobum Apostolum esse illius Liturgiae Institutorem; quae ejus nomine inscripta est, accerrime sustinent Leo Allatus in Symmetricis pag. 176. Cardinalis Bona lib. 1. *Rer. Liturg. cap. 8. num. 3.* & alii, qui allegant in comprobationem suae sententiae perpetuam traditionem veteram, & Graecae Ecclesiae consensum, quae praedictam Liturgiam ut legitimam semper agnovit, & ut Jacobi genuinum opus recepit. Graecorum opinioni accedunt quoque Syri, qui teste Abrahamo Eccheleni in notis ad Hebediesu de Scriptoribus Chaldaicis pag. 135 asserunt, primum omnium, qui Liturgiam scripserit, & aliis eas scribendi facem praetulerit, fuisse S. Jacobum. Laudatus Abraham confirmat hoc testimonio Jo. Maronis, qui sexto vertente Saeculo vivebat; Synodus quoque Trullana hanc sententiam approbasse videtur; nam *Can. 32.* ex Liturgia S. Jacobi probat, vinum aqua mixtum in Sacrificio Missae esse offerendum, ut refellat Hydopastarum errorem, qui solam aquam offerendam pertinaciter affirmabant. Manuel Malachus in nomocanone c. 220. *Gavant, Rubr. Miss.*

ait, eandem Jacobi Liturgiam in usu fuisse usque ad tempora Basilii Magni, ejusque meminit S. Proclus Saeculi V. Auctor in tract. de Traditione Divinae Liturgiae; quod opus etsi nonnulli S. Proclo abjudicent, genuinum tamen ipsius factum esse erudite demonstrat noster Vincentius Richardus in notis ad eundem tractatum. Denique Cyrillus Hierosolymitanus multa profert in suis Mystagogicis Catechesibus, quae ita sunt huic Liturgiae similia, ut facile colligas ex ea fuisse deprompta. Eorum vero argumenta, qui Liturgiam hanc Divo Jacobo eripiunt, id unum ostendunt, alia reperiri in eadem Liturgia, quae Jacobo tribui non possunt, neque illius temporis correspondent; sed nos non inficiamur, a Jacobi successoribus aliqua addita fuisse, sicut contingit omnibus Liturgiis, & veteribus Sacramentariis, quae tamen nihilominus adhuc suo principali Institutore adjudicantur; & in hoc sensu etiam sapientissimus Cardinalis Gotti in suo recentissimo, & praclarissimo opere inscripto: *Veritas Religionis Christianae tom. 1. cap. 4. §. 9.* inhaerens sapientissimo pariter Cardinali Bellarmino, praedictam Liturgiam Jacobo asseri posse fatetur. Et revera, ita pariter Gelasio Summo Pontifici adscribitur Codex ille Sacramentorum Romanae Ecclesiae, qui, ut supra inouimus, cura, & studio Cardinalis Thomasi in lucem emissus fuit, quamvis talem Codicem non ex integro praefatus Pontifex condiderit, sed solum illum coordinaverit, & praefationes, aliasque preces ei adjecerit. Rursus quamvis nonnulla praefato Codici post praefatum Pontificem appositae fuerint, quae ipsum profecto non sapiunt; nihilominus semper ipsi adjudicatus fuit. Et eodem modo, & ob eandem rationes Sacramentarium, quod usque ad praesens tempus Gregorianum appellamus, Divo Gregorio Magno tribuimus. Cur igitur, & his, & aliis validioribus rationibus suffulti, Romanam Liturgiam D. Pe-

tro, cen primo Institutore, & Conditor adscribere non debemus? & de hac Romana Missa inferius aliqua alia addemus, eum de multiplicibus Missarum generibus

nobis discurrendum pariter erit, inter quas præcipuum locum Missa Romana promeretur.

Novæ aliæ Observationes in Rubricæ præliminaris Textum.

XVI. Rub. prælim. pag. 2. *Missæ quotidie dicitur*) Quoniam in animum induxi mus, non solum Observationibus Gavanti Commentaria, sed etiam novis Additionibus totum hunc suum Theaurum illustrare; idcirco super præfatis Rubricæ verbis, quæ Gavantus prætermisit in suis Commentariis, nos expositiones nostras proderè, operæ pretium ducimus. Tria autem præsertim explanatione dictorum verborum consideranda sunt, cum tria in ipsis contineantur. Primum indicatur obligatio, seu usus, quotidie celebrandi: Secundò proponitur conformitas, quæ debet esse inter Missam, & Officium: Tertio explicatur diversitas Missarum de Festo duplici, semiduplici, &c.

Quoad primum, nimirum *Missæ quotidie dicitur*, doctissimus Johannes Mabillon in Præfatione ad Seculum secundum Ordinis S. Benedicti §. 4. n. 36. adnotat, Viros pios nonnullos per Seculum septimum rem sacram quotidie frequentasse, id quod anterioribus Seculis non tam obvium videbatur. Idem clarissimus Auctor Præfat. 1. in Seculum 3. §. 6. n. 52. adstruit, Missæ quotidianæ celebrationem jam inde à Seculo sexto frequentatam Sacerdotibus pijs, circiter octavum Seculum amplius commendari cepisse. Statutum verò de hac re nullum invenisse asseverat ante Annum 855. quo Synodus Ticinensis ita decrevit cap. 1. Statuimus, ut non tantum Dominici diebus, & præcipuis Festivitatibus, Episcopi Missas celebrent; sed cum possibile fuerit, quotidiana quoque Sacrificia frequentent. In Gallia etiam idem statutum eodem tempore emanavit; idque colligitur ex Riculphi Sve-

tionici Episcopi cap. 3. ita Presbyteros alloquentis: *Habete quæsumus studium in Psalmos cantando, in Divinos Libros legendo, in Canonicas Horas constituendo, id est Primam, Tertiam, Sextam, Missarum quoque quotidiana celebratione.* Sed hæc statuta potius exhortationis, quam Legis, aut Præcepti vim habuisse, ibidem ostendere contendit præfatus Mabillonius.

Verùm Edmundus Martene in Rebus sacris, non minus, quam Mabillonius peritus tom. 1. de Antiquis Ecclesiæ Ritibus lib. 1. art. 3. adstruit, & ostendit, quod quamvis primis Ecclesiæ temporibus dumtaxat die Dominico Missæ Sacrificium peractum fuerit; quia id satis innuit S. Justinus Martyr in Apologia 2. ubi agens de Christianis Conventibus, solius meminit Dominicæ: Sanctus tamen Epiphanius tradit, tres in hebdomada dies ad id muneris statutos fuisse ab Apostolis, Dominicam scilicet, & quartam sextamque Feriam. Hæc enim habet in expositione Fidei Catholicæ: *Sacri porro Conventus, & Synaxes ab Apostolis instituti sunt: his possessione diebus, quarta, sextaque Feria, & Dominica: eamque sententiam confirmare videtur Tertullianus lib. de Oratione.* Hisce diebus Sabbatum adjecit S. Basilius in epist. 289. ad Cæsaream Patriarcham. Verùm tempore S. Augustini variæ erant Ecclesiarum consuetudines, ut ipse ait epistola 54. novæ editionis ad Januarium: *Alibi nullus dies prætermittitur, quo non offeratur; alibi Sabbato tantum, & Dominico; alibi tantum Dominico.* In Africa tamen jam tum quotidiani Sacrificii usum invaluisse colligitur ex ejusdem S. Augustini Serm. 58. de Oratione Dominica ad Compentes, in quo

quo ait: *Oratio quotidie dicenda est vobis, cum baptizati fueritis. In Ecclesia enim ad Altare Dei quotidie dicitur ista Dominica Oratio, & audiunt illam Fideles. Non ergo imemus, ne minus diligenter eam teneatis; quia etsi quis vestrum non poterit tenere perfecte, audiendo quot die tenebit. Idem confirmat in epistola 98. dicendo: Nonne simul immolatus est Christus in se ipso, & tamen in Sacramento non solum per omnes Pasche sollempnitates, sed omni die populis immolatur. Eundem Missæ quotidianæ usum, etiam in Ecclesiis Hispaniæ viguisse, eruitur ex hoc Concilio Toletani primi, A. 400. celebrati, Canonibus Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, vel quilibet Ecclesiæ deputatus Clericus, si intra Civitatem, vel in loco, in quo Ecclesia est, aut Castello, aut Vico, aut Villa ad Ecclesiam, ad Sacrificium quotidianum non accesserit, Clericus non habeatur. Idem asserendum est de Ecclesia Constantinopolitana, quia in Homilia 3. D. Johannis Chrysostomi in epistola ad Ephesios hæc leguntur: *Frustra habetur quotidiana oblatio, frustra stamus ad Altare; nemo est qui simul participet. Idem pariter eruitur ex Sermone 25. inter falsò adscriptos S. Ambrosio in nova editione; unde probabilissimum est, etiam in Ecclesia Mediolanensi sacrum Mysterium quotidie peractum fuisse. Idem pariter evenisse in aliis Ecclesiis, & Monasteriis, vertente Seculo V. ostendit Martene loco supracit. in sequentibus verò Seculis, quotidianam oblationem in præcipuis etiam Ecclesiis usavenisse, non est dubitandi locus; cum in ordine Gelasiano, & in S. Gregorii Sacramentario habeantur Missæ descriptæ pro omnibus Dominicis, & pro omnibus Quadragesimæ, & Paschalis hebdomadæ Feriis; quæ Dominicarum Missæ infra hebdomadam repetebantur, quando propria non occurrebat. Excipiendæ tamen sunt Dominicæ post Sabbatum quatuor Temporum, & Feria V. Quadragesimæ, quæ Officio proprio in præ-**

fatis ordinibus vacare reperiuntur ob illas rationes, quas adducit Martene.

Tertullianus de Jejunii cap. 14. ait: *Nobis certè omnis dies, etiam vulgata consecratione celebratur. Et Card. Bona lib. 1. cap. 18. §. 4. altius etiam à præfato tempore repetit usum quotidianæ celebrationis; Andreas etenim Apostolus, quotidie se Hostiam incrementam immolasse testatus est, ut referunt ejus Acta à Presbyteris Achajæ conscripta.*

Innocentius I. in epist. ad Exuperium Episcopum Toleranum docet, ideò Sacerdotibus servandam pudicitiam, quia non præterit dies, quæ à Sacrificiis Divinis vacent. S. Petrus Chrysologus Sermon. 5. de Christo ait: *Hic est Vitulus, qui in Epulum nostrum quotidie, ac jugiter immolatur. S. Basiliius quotidie sacris operatus est, ut scribit Amphilocheus in ejus Vita; idemque Baronius de S. Ambrosio asseverat. D. Cyprianus epist. 14. ad Cornelium ait: Episcopus operis nostri honor grandis, & gloria est, pacem dedisse Martyribus, ut Sacerdotes, qui Sacrificia Dei quotidie celebramus, Hostias Deo, & Victimam præparemus. Alia testimonia veterum Patrum de usu quotidiani Sacrificii asserit idem Card. Bona, etiam cit. lib. 5. cap. 14. in quo ex professo agit de usu perpetuo Missarum privatarum; & hinc occasio ei præbetur agendi etiam de usu Missæ quotidianæ.*

Ex supradictis liquidò constat contra cit. Mabillonium, non solum à Seculo VI. sed etiam superiori valde tempore, Missæ quotidianæ celebrationem à piis Sacerdotibus frequentatam fuisse; imò Missas privatas quod attinet, si Feriam VI. & Sabbatum majoris hebdomadæ apud Latinos, & omnes Ferias V. Quadragesimæ excipias, quibus adde omnes Ferias VI. Quadragesimæ apud Ecclesiam Mediolanensem, & totum Quadragesimale tempus, præter Sabbata, Dominicas, & Festum Annunciationis apud Græcos; non solum fuit licita omnibus diebus quotidianæ Missæ celebratio; sed etiam pluries una die

celebrare olim permiffum fuit pro cuiuscumque Sacerdotis arbitrio; ita ut alius bis, alius ter, alius quoties ei libebat, Miffas in eadem die iteraret; credentes tantò amplius Deum ad misericordiam flecti, quantò crebriùs paffio Chrifti commemoratur, ut tradit Walafridus Strabo *lib. de Rebus Ecclef. cap. 25.* idque ex Fidelium Virorum relatione accepiffe fe adftruit; qui etiam refert Leonem III. Pontificem novies aliquando in eodem die Sacrificium celebraffe. Verùm enarrate Sacerdotum devotioni aliquos limites à facris Canonibus præfixos fuiffe legimus; nam trigefimus feptimus inter eos, qui sub Ecdaro Anglorum Rege dati funt, ita habet: *Docemus etiam, ut nullus Sacerdos Miffam fapiùs in ullo die celebret, quàm ter ad summum.* Idem ftatuerunt Leges Presbyterorum Nortumbrienfium *cap. 18.* & Concilium Salegufadienfe, *A. 1022. Can. 5.* Poftèa verò Alexander Papa II. qui obiit Anno 1073. decrevit, ne plus, quàm una in die Miffa ab uno Sacerdote celebraretur, ut legitur in *Decreto Gratiani de Consecrat. Difin. 1. Can. 53.* ubi habetur: *Sufficit Sacerdoti unam Miffam in die una celebrare, quia Chriftus femel paffus est, & totum Mundum redemit. Non modica res est unam Miffam facere; & valdè felix est, qui unam Miffam dignam celebrare potuit.* Addit nihilominùs idem Pontifex ibidem: *Quidam tamen pro Defunctis unam faciunt, & alteram de die, fi necesse fuerit.* Inter quos numerantur S. Anfelmus, & S. Aibertus, quorum Vita legitur apud Bollandam die feptimo Aprilis, in qua hoc narratur. Verùm neque etiam pro Defunctis modò licet, præter aliam Miffam celebratam in eadem die, facrum facere, & folummodò in folemni die Nativitatis Domini tres, ut olim, permiffum est cuilibet Sacerdoti Miffas celebrare, illis Ritibus, & Ceremoniis, quæ ab Ecclefia, & Sac. Rituum Congregatione præfcriptæ funt, Ita Innocentius III. ftatuit in *cap. Conf. luffis de celebratione Miffarum* his verbis: *Excepto*

die Nativitatis Dominica, nifi neceffitatis caufa fuadeat, fuffiit Sacerdoti femel in die unam Miffam folummodò celebrare. Et ibidem *cap. Te referente Honorius III. Quacunque Sacerdos dignitate præfulgeat, plures eodem die Miffas dicere non audeat;* & hæc eft praxis totius Ecclefie, tam Orientalis, quàm Occidentalis, & communis Theologorum fententia, à qua nemo poteft recedere, quin reus evadat graviffimi criminis. Inter Eruditos nullus ignorat, antiquitus, non folùm in die Nativitatis Domini, fed etiam in aliis folemnibus Feftivitatibus plures Miffas à Sacerdotibus celebratas fuiffe. Sic in die Circumcifionis Domini, feu Kalendis Januarii in vetuiffimo Gellonenfis Monafterii Sacramentorum libro, tres reperiuntur Miffæ adfignatæ, quarum prima, & fecunda inferibitur in *Ottava Domini*, tertia inferibitur *Miffa ad prohibendum ab Idolis.* Secunda tamen eft de B. M. ut indicant Orationes; & reverà in veteri Frontoni Calendario ante Ann. 900. exarato, duæ tantùm Miffæ indicantur; prima de *Ottava Nativitatis*, fecunda verò de S. Maria, quæ etiam tempore Durandi celebrabantur in dicta die, ut ipfe afleverat in *Rationali lib. 6. cap. 5.* Rurfus in præfato Monafterii Gellonenfis Sacramentario ante Annos 900. confcripto non folùm tres, ut in antiquis Sacramentorum libris, fed quatuor adfignantur Miffæ cantandæ in folemnitate Nativitatis D. N. J. C.

Johannes Frontonus mox laudatus in fuis eruditiffimis prænotatis ad Calendarium ab ipfo editum §. 10. afserit in die quoque Pafchæ tres fuiffe Miffas; *Primam Sabbatnam de nocte, Secundam de die, Tertiã in confectione ordinum, quæ non adnotatur, quia fimitur de Communi;* ita præfate doctiffimus Vir. Verùm in Fefto Pafchæ non fuiffe olim collatos ficos Ordines, præten- dit probare editor S. Leonis in 6. *Differtatione* ad opera ejufdem Sancti Pontificis. In veteri Miffali Gallicano à Cardinali Thomafio

ho in lucem emisso per totam Paschæ Octavam adnotantur duæ Missæ; una matutinalis pro Neophytis, altera de die.

Tempore S. Augustini bis litabatur Feria V. in Cœna Domini; semel manè à jejunis, & semel serò à refectis; quod nec ipse improbat, respondens ad Januarium *epist.* 54. novæ editionis, qui eum ea de re interrogaverat. Verùm in antiquo Codice Rhemenfi S. Remigii, & in Noviomensi S. Mariæ, ac in Gellouensi, necnon in Ordine Gelasiano, tres assignantur Missæ in eadem Feria V. in Cœna Domini: Prima pro reconciliatione poenitentium; Secunda, Christifinalis dicta, pro consecratione sacri Christifinalis; Tertia ad vesperum, de ipsa diei solemnitate. His quarta additur in veteri Codice Bibliothecæ Regiæ Gallicanæ Annorum circiter 900. de qua sicut de supradictis mentionem facit eruditissimus Martene *loc. cit.* n. 8.

Ex eodem Martene eruitur, quòd in optima notæ MS. libro Sacramentorum Ecclesiæ Turonensis ante Annos 800 exarato, tres pariter describuntur Missæ in Vigilia Ascensionis Domini, præter eam, quæ est de Litanía majori. In Ordine autem Gelasiano duæ assignantur in Ascensu Domini; & in Codice Gellouensi duæ adduntur Missæ in Litanía majori, id est in Rogat. primo die unica, secundo die duæ, & sic tertio die, præter eam, quæ est de Vigilia Ascensionis. Præterea in aliis etiam Domini, necnon Sanctorum solemnitatibus reperuntur plures Missæ, quæ in dictis diebus cantabantur. Liqueat igitur, olim Missas non privatas modò, sed quoque sollemnes, plures eadem die ab uno Sacerdote celebratas fuisse; de qua Missarum pluralitate eruditè tractant suprà citatus Edmundus Martene *lib. 1. de Antiquis Eccles. Ritibus*, Card. Bona *lib. 1. cap. 18. num. 5. & seqq.* ubi agit de diebus, quibus in veteri Ecclesia plures Missæ celebrabantur, quos quidem dies ipse vocat Polylyurgicos, ad differentiam illorum

dierum, in quibus nulla dicebatur Missa, quos vocat Aliturgicos; alios verò, in quibus unica tantùm à quolibet Sacerdote dicebatur Missa, Liturgicos appellat. Præter allegatos, legi etiam possunt alii Auctores agentes de earum Missarum pluralitate in eadem die; præsertim verò Johannes Baptista Thiers in *tom. 1. lib. posthumi de Superstitione*, Grancolas *tom. 2. pag. 371.* Mabillonius in Præfat. ad Seculum 2. Bened. Christianus Lupus, qui de hac re fufiffimè agit in Scholiis ad citatum Decretum Alexandri II, quod perperam à Burio, Alexandro I. tributum fuit, Gervasius Doroberonensis in *Actis Pontificum Eborac. pag. 1649.* Menardus in *notis ad Sacrament. Gregorianum pag. 167.* Sed talis Missarum multiplicitas in eodem die ab eodem Sacerdote celebrandarum, ut diximus, nunc suspensa omnino remanet, & solum permittuntur illæ tres, quæ in Nativitate Domini quolibet Anno à quolibet Sacerdote peraguntur.

Cæterum resumendo sermonem Missarum quotidie celebratarum; quamvis eam opinionem amplexus fuerim, quæ docet, priscis etiam Ecclesiæ Seculis hunc morem invaluisse quotidie offerendi incrementum Sacrificium; non sum tamen is, qui asseram, eundem morem communem fuisse omnibus Presbyteris: quinimò hæc consuetudo quotidie celebrandi neque post sextum Seculum fuit universalis omnibus Sacerdotibus, ut optime ostendit Edmundus Martene *l. 2. de Monachorum Ritibus cap. 6. §. 3.* ubi asseverat, quòd olim non nisi aliqui perfectiores Monachi multa cum laude, & Religione quotidie sacris operabantur, inter quos recensentur S. Goar Eremita, cui, teste Wandelberto in *ejus Vita n. 7. Seculo secundo Benedictino pag. 282.* erat sollemnis consuetudo, ut omni die Missarum sollemnia celebrans, Sacrificium Corporis, & Sanguinis Christi pro statu Ecclesiæ offerret. Ita pariter S. Geremarus Abbas Haviaensis, de quo Anonymus in *ejus Vita* ait. *Offerebat ille Sacrificium per singulos*

dies cum lacrymis, & contritione cordis: Kalenses Monachi, quibus Bertilla Parthenonis Kalensis Abbatisa quotidie pro salvatione Animarum Fidelium, & recto statu Ecclesie Domino Hostias sacras jubebat offerre, & alii, quos loco cit. congerit Martene. Verum quamvis nonnulli olim quotidie celebrarent Presbyteri, idque ipsum solitariis permittere videatur Grimalaicus in Regula solitariorum *cap. 36.* tamen paucorum erat ista virtus, peneque omnes, Augustissimi Mysteriorum horror à quotidiano celebrandi ausu arcere solebat; nam præter Ninivenses Monachos, apud quos ex octo Presbyteris unus duntaxat sacrosanctum Sacrificium offerebat; singularia hæc, quæ produximus aliquorum Monachorum exempla, qui quotidie offerrent, quid aliud docent, quam alios non ita frequenter celebrasse? Nam si generalis Missas dicendi consuetudo extitisset apud omnes Monachos, frustra isti hac de re tanquam de singulari facinore laudarentur, cum aliis omnibus foret commune. Hæc exscribere placuit ex laudato Martene, qui aliis pariter argumentis comprobatur, Monachos Sacerdotes etiam post Seculum sextum à quotidiana Sacrificii celebratione abstinuisse. Sic de S. Rodingo Abbate Bellilocensi legitur in ejus Vita scripta à Richardo Abbate *n. 12.* quod festivis duntaxat diebus celebrabat: florebat autem Rodingus post medium Seculum septimum. Seculo verò octavo in Concilio Cloveshoniensi celebrato *An. 747. cap. 14.* sancitum fuit, ut Dominicus dies legitima veneratione à cunctis celebratur, sitque divino tantum cultui dedicatus, omnesque Abbates, ac Presbyteri isto sacratissimo die in suis Monasteriis, ac Ecclesiis maneant, Missarumque sollempnia agant, Præfatum Concilium habetur apud Spelman. *tom. 1. Concil. Angliæ.* Ex quo colligitur, aliis hebdomadæ diebus prædictos Monachos Sacerdotes à Sacrificio abstinuisse. Et Seculo decimo S. Anstens Abbas Mectensis, ut habetur in Seculo V. Benedictino *pag. 388. Omnibus Dominicis, & festivitibus*

Sanctorum celebrioribus Missas publicè dixit; ad hoc unaquaque IV. Feris privatim. Præterea non videmus Cluniacenses ex Udalrico, Alemannos Monachos ex consuetud. Germaniæ, neque Cistercienses Presbyteros quotidie Missas fecisse; imò de Cisterciensibus constat ex libro suorum usum, Presbyteros sæpius in ipsis etiam Dominicis non celebrasse, sed privatim tantum communicasse. De Carthusianis verò exploratum est, ipsis olim non fuisse licitum quotidie Sacrificium offerre; ut colligitur ex epistola, quam scripsit Petrus Blesensis ad Alexandrum Carthusianorum novitium, ut eum in vite Monasticæ proposito retineret, quod ille abjicere volebat, eò quòd Missam quotidie celebrare sibi fas non esset. Hæc consuetudo vigeat apud Carthusianos, etiam circa medietatem Seculi XV. ut patet ex Apparatu Petri Buerii ad Constitutionem Benedicti PP. XII. ubi ad *cap. 27.* ita loquitur: *Unde non quotidie, imò raro sacrificat Carthusiensi ordo si enim solet generari ex assiduitate contemptus, sic attenditur ex ipsa raritate devotio.* Aliam rationem reddit Guigo in Statutis *cap. 14.* ubi ait: *Raro hic Missa canitur, quoniam præcipue studium, & propositum nostrum est silentio, & solitudini vacare, &c.* Ex quibus omnibus, & ex aliis, quæ refert Martene cit. loc. patet, Sacerdotes Monachos non ita frequenter olim Missas fecisse, etsi nunc in omnibus Religiosorum hominum familiis singuli quotidie celebrare soleant Sacerdotes.

XVI. Rub. prælim. pag. 2. *Secundum ordinem Officii*) Procedendo ad explanationem aliorum verborum hujus Rubricæ: Missa regulariter debet esse conformis Officio, seu horis Canonicis, præsertim Missa principalis, seu Conventualis. Dixi regulariter, quia dantur nonnullæ exceptiones, ex gr. Sabbatis Adventus, & in Vigiliis, quæ veniunt infra Octavas, Missæ non correspondenti Officio, ut videndum est suo loco, nimirum *part. 1. tit. 3. in Commentariis Gavanti, & nostris Additio-*

ditionibus ad illa verba Rubricæ *Missæ dicitur de Vigilia*. Et *Part. 4. Tit. 1.* in quo explicantur Rubricæ Missarum de Adventu. Ratio antedictæ conformitatis Missæ regulariter cum Officio videtur esse, quia ab Ecclesia destinantur singuli dies, vel in cultum, & honorem alicujus Sancti, vel in memoriam alicujus mysterii, & operis divini; & consequenter ipsa Ecclesia ordinat in eundem finem omnes sacras functiones cujuslibet diei, quales præcipue sunt Officium Canonicum, & Missa; sic enim integrum cultum, & non dimidiatum exhibet illis, quos intendit colere. Hinc Missa, & Officium convenire debent, non solum in ordine ad Deum, ultimum finem, sed etiam in ordine ad finem proximum, videlicet ad cultum talis Sancti, vel talis mysterii venerationem. Ubi breviter advertendum, quod quamvis Sacrificium non debeat offerri nisi soli Deo, ob supremum Patriæ cultum, quem continet; nihilominus offertur etiam ipsi Deo in honorem Sanctorum, nempe in gratiarum actionem de illorum victoriis, ut loquitur Concil. Trident. *sess. 22. cap. 3.* Itaque semper Deus in se principaliter adoratur, & colitur; vel ut mirabilis in Sanctis suis; vel ut Sanctus in omnibus operibus suis.

Supereft etiam alia ratio assignanda dictæ conformitatis Missæ cum Officio, nimirum, quia Officium est præparatio, & dispositio ad Missam; unde in Rubricis præscribitur, ut saltem Marcium cum Laudibus præmitti debeat celebrationi Missæ. Dispositio autem debet esse proportionata ultimæ, & sublimiori formæ, ad quam disponit; & ideo Officium, & Missa regulariter debent habere conformitatem inter se.

XVIII. Rub. prælim. pag. 2. *De Feflo duplici, vel semiduplici.* Juxta hæc verba ejusdem Rubricæ: Missa dicitur vel de duplici, &c. vel de Dominica, vel de Feria; Ritu magis, vel minus sollempni, ob diversa, vel inæqualia merita Sanctorum, qui juxta Apostoli mentem differunt, sicut stellæ in claritate, ut notat Durandus in *Rat. lib. 7. cap. 1.* vel propter beneficia per ipsos in Ecclesiam collocata; unde Apostolus 1. ad *Timoth. cap. 5. v. 17.* *Qui laboraverunt verbo, & doctrina, duplici honore digni habeantur.* Potest etiam non incongruè afferri illud ex Hymno in laudem S. Johannis Baptistæ:

*Serta terdenis alios coronant
Aucta clementis; duplicata quosdam:
Trina te fructu, cummulata centum
Nexibus ornant.*

Quod alludit ad parabolam seminis Evangelici *Matthæi cap. 13.* producentis fructum, vel trigessimum, vel sexagesimum, vel centesimum; in aliquibus enim Sanctis est fructus trigessimus, & simplex, cui correspondet Officium simplex; in aliis est sexagesimus, & duplicatus, cui correspondet Officium duplex; in aliis est semiduplex, qui medio modo se habet pro Officio semiduplici. Centesimus denique spectat ad meritum excelsum Sanctorum insignium, pro quibus fit Officium primæ Classis. Dicitur etiam Missa necum de Sanctis duplicibus, vel semiduplicibus, de quibus mox locuti sumus, sed etiam de Dominica, vel de Feria, &c. de quibus dicemus infra sub suis Titulis.

Hæc collecta sunt ex nostro doctissimo P. *Quart. part. 1. Commentariorum in primum ordinem Rubricarum Missalis Romani pag. mibi 32. & sqq. in Proæmio.*

Novæ aliæ Additiones, & Observationes ad Rubricam præliminarem, & Gavanti Commentarium, in quibus referuntur, & explicantur varia genera Missarum, quarum aliquæ adhuc frequentantur; aliæ verò non sunt amplius

in usu. Rursus aliquæ sunt præceptæ; aliquæ verò tantùm permissæ; & aliquæ etiam ab Ecclesia proscriptæ.

XIX. Postquàm multa à nobis in præcedentibus Observationibus adnotata sunt de Missæ præsertim antiquæ Sacrificio; & iterum multa pariter dicenda remanent de hodiernæ Missæ partibus, vestibus, Ritibus,

& Ceremoniis: idcirco ut omnibus à nobis dicerdis via sternatur, operæ pretium ducimus, brevi, & clara methodo nonnulla Missarum genera in his prænotionibus Liturgicis proponere, & explanare.

Primum Missarum genus, seu Distinctio repetenda est ex parte Auctorum, aut Nationum, præsertim Occidentalium, à quibus eadem Liturgiæ fuerunt institutæ, seu frequentatæ: hujusmodi autem sunt Missa, seu Liturgia Romana, Ambrosiana, Gallicana, Mozarabum, seu Mozarabica, Africana, Hibernica, Clementina, seu S. Clementis, Dionysiana, seu S. Dionysii Areopagitæ, Patriarchina, seu Aquilejensis, Illyrica, seu Sclavonica, Trevirensis, seu S. Simeonis Syracusani, Illyriciana, & Bobiensis.

XX. MISSA ROMANA est illa, quæ, ut superius diximus, Auctorem sui præcipuum S. Petrum Apostolorum Principem recognoscit, & quæ nunc est in usu apud omnes ferè Occidentales Ecclesias, & cujus celebrationem uno eodemque modo Latine peragunt Ecclesiæ. Hujus Romanæ Liturgiæ triplex status, seu ordo, considerandus occurrit, ut optimè advertit Johannes Mabillonius *lib. 1. cap. 2. de Liturgia Gallicana n. 4.* Unus Primigenius, qui ab Ecclesiæ nascentis exordio usque ad Gelasium fuit receptus. Alter Gelasianus, qui Auctorem, seu potius amplificatorem, habuit Gelasium Papam hujus nominis Primum. Tertius est ille, qui Gregorianus dicitur, ex nomine Gregorii Magni, qui Gelasianum ordinem coarctavit, correxit, & in meliorem formam redegit. Hic ultimus Missæ Romanæ ordo adhuc apud omnes ferè Occidentales Ecclesias in usu est. Ordo Gelasianus, qui à tempore sui Auctoris, usque ad Gregorium Magnum perseveravit, & in aliquibus Ecclesiis, ut verifi-

milo videtur, aliquantò post; deinde diu delituit; sed tandem unicum, quod supererat, hujus ordinis exemplar nongentis Annis vetustius, Romanis typis commissum fuit, & publici juris factum, ut superius diximus, summa pietate, & studio, nunquam satis commendati nostri Ven. Card. Thomasi. Ordo verò purus, putusque Gelasianus à me ille putatur, quem clarissimus Blanchinius supralaudatus nuperrimè divulgavit in 4. tom. Anastasii Bibliothecarii editionis Vaticanæ, & de quo supra mentionem fecimus. Qualis autem fuerit Primigenius hujus Romanæ Liturgiæ status, seu ordo, difficillimè ob temporis injuriam constare potest, cum antiquior Codex, qui modò extet, præfati ordinis Missæ Romanæ, sit Gelasianus mox memoratus, ceteri verò perierint. Hoc unum tamen certum est (ut præfatus Thomasius advertit in sua præfatione) Romanæ Ecclesiæ Sacramentorum Codicem, qui Gelasii olim appellatione donatus fuit, non esse integrum ejusdem Pontificis opus; sed Leoni Magno, magna ex parte, ejusque

Præ-

Prædecessoribus Rom. Pontificibus, præsertim verò D. Petro, ut superius n. XV. commemoravimus, cui primo Conditori, qui ejusdem ordinis prima fundamenta jecit, tribuendum esse. Qui plura de Romanæ Liturgiæ origine, Ritibus, & ordine scire desiderat, adire poterit Card. Bona de *Rebus Liturgicis lib. 1. c. 7. & 8.* Mabillon. *de Liturgia Gallicana lib. 2. cap. 2. §. 4. 5. & 6.* Grancolas *de antiquis Liturgiis pag. 400.* Le Brun *tom. 2. dissert. 2. art. 3.* Edmundum Martene *lib. 1. de antiquis Ecclesiæ Ritibus art. 11.* in quo expositionem Missæ Romanæ ante Annos nongentos scriptam refert.

XXI. MISSA, SEU LITURGIA AMBROSIANA, & quæ etiam Mediolanensis dicitur, est illa, quam Walafridus Strabo ante Annos octingentos *lib. de Rebus Eccles. cap. 22.* D. Ambrosio Mediolanensis Ecclesiæ Antistiti adscribit his verbis: *Ambrosius Mediolanensis Episcopus, tam Missæ, quam cæterorum dispositionem Officiorum sua Ecclesiæ, & aliis Liguribus ordinavit; quæ & usque hodie in Mediolanensi tenentur Ecclesiâ.* Joseph verò Vicecomes *lib. 1. de Ritibus Missæ c. 22.* tueri conatur, Ritum Ecclesiæ Mediolanensis à S. Barnaba Apostolo institutos fuisse; à B. Microlete juxta Apostolicam institutionem auctos; à Beato verò Ambrosio eisdem Ritum illustratos, amplificatos, & meliorem in ordinem redactos; ideoque Ambrosianos post ejus obitum vocitari cœpisse. In eandem sententiam videtur abire Le Brun *tom. 2. dissert. 3. art. 1.* in quo eruditè disserit de Historia hujus Liturgiæ. Primæ tamen Strabonis sententiæ consentit Mediolanensis Ecclesiæ, & totius Italiæ traditio; à qua sine evidenti ratione, ut ait Card. Bona, recedendum non est. Verùm quicumque talis Liturgiæ Institutor fuerit, id pro certo habendum est, etiam ipsam fuisse mutationibus obnoxiam, ut colligi potest ex diversis Missalibus illius Ecclesiæ, diversis temporibus editis, nempe An. 1560. jussu S. Caroli Mediolanensis Archiepiscopi; An-

GAVANI, Rubr. Miss.

no 1594. jussu Gasparis præfate Ecclesiæ Mediolanensis Archiepiscopi; & Anno 1640. jussu Cæsaris Montii ejusdem Metropolitanæ Ecclesiæ Archiepiscopi, & S. R. E. Cardinalis; & recentissimè Anno 1712. moderante præfatam Ecclesiam Josepho Archinto S. R. E. Cardinali. Prædictorum Rituum diversitatem, & mutationem referunt Edmundus Martene *lib. 1. de antiquis Ecclesiæ Ritibus Ordine III.* necnon laudatus Le Brun cit. loc. Ordo antiquus verò præfate Missæ Ambrosianæ in lucem editus fuit à Pamelio inter sua Liturgica Latinorum, Anno 1571. Rursus præter mox allegatos Auctores, de Ritibus, Ordine, & Historia hujus Missæ, tractant Mabillon. *lib. de Liturgia Gallicana cap. 2. num. 8.* Grancolas *de antiquis Liturgiis à pag. 77. usque ad pag. 400.* Card. Bona *lib. 1. de Rebus Liturg. cap. 10.* Beroldus qui floruit circa Annum D. 1123. in suo Opere MS. quod cautè asserturatur in Archivo ejusdem Metropolitanæ Mediolanensis Ecclesiæ, & de quo mentionem faciunt Johannes Petrus Puricellus in sua eruditissima *Dissertatione Nazariana cap. 97.* Le Brun, & Vicecomes loc. suprac. De mystico sensu Rituum Ambrosianorum librum edidit Carolus Settala Episcopus Tortonenis idioma Italico. Rationale verò Ceremoniarum ejusdem Missæ Ambrosianæ, & modum eam celebrandi, edidit Petrus Casola Canonicus Mediolanensis Ecclesiæ.

XXII. MISSA, SEU LITURGIA GALLICANA est illa, quæ in Galliis ante Pipinum, & Carolum Magnum usitata erat. Non unum tamen tantum, sed plura, & diversa fuerunt exemplaria Gallicanæ Liturgiæ; sed idem in omnibus servabatur ordo precum, licet Orationes diversæ legantur, unde liquet prædictarum Liturgiarum, non unum, & eundem fuisse Auctorem, sed plures; qui quidem, ut ait Mabillon, adhuc sunt ignoti, etiam apud solertiores Rerum Antiquarum Investigatores. Sed puto, memoratum Mabillon locutum fuisse

F

de

de Liturgiis, quæ modo extant, de aliis enim quæ temporis injuria perierunt, aliter dicendum esse crediderim: nam D. Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum tribuit S. Hilario Pictavorum Episcopo quemdam Missæ Ordinem, seu Liturgiam; de eo enim S. Antistite ait: *Est ejus, & liber Hymnorum, & liber Mysteriorum alius*; ubi pro Mysteriorum libro Codicem Liturgicum, seu Missale debere intelligi, fateri compellitur, quicumque Missam à priscis Scriptoribus Mysterium nuncupatum fuisse non ignorat, ut alibi diximus. Gennadius pariter Massiliensis in Catalogo Scriptorum Illustrium tradit, Voconium Castellani Mauritani Oppidi Episcopum composuisse, præter alios libros, etiam Sacramentorum egregium volumen. Idem Gennadius adstruit, Musæum Massiliensis Ecclesiæ Presbyterum, hortatu S. Venerii Episcopi, multos exarasse libros, inter quos Sacramentorum egregium, & non parvum volumen, cujus nomine liber Missalis intelligendus est, & hoc ex ipso Gennadio satis eruitur: ex Concilii quoque Rhemensis verbis idem magis commonstratur, apud Burchardum lib. 3. cap. 97. ubi legitur: *Expleta Missa, Codex cum Patena, & Sacramentorum liber cum vestibus sacerdotibus sub sera recondantur.* Præfatis Autoribus calculos suos addunt Joseph Vicecomes volum. 4. de *Missæ Apparatu* lib. 7. cap. 19. necnon Bocquillot in suo *Tract. Hist. de sac. Liturg.* lib. 1. cap. 9. qui etiam subnectit, Gregorium Turonensem lib. 1. *Historia* cap. 11. mentionem facere de quodam Missali à Sidonio composito, cui ipse quamdam præfationem adjecerat, Liturgiam Gallicanam à Romana fuisse diversam, nemo est, qui in dubium revocare possit: sicut etiam exploratissimum est, veteres Liturgias, & Ritus, in Gallicanis Ecclesiis abrogatos, & Romanos loco illorum introductos fuisse, ante Annum Christi octingentesimum, Carolo Magno in Galliis imperante, qui S. Gregorii Sacramenta-

rium à Romana Ecclesia adhibitum recepit ab Hadriano PP. I. & Capitulare edidit, quo præscripsit, ut in posterum Gallicanæ Ecclesiæ ordine Romano uterentur in celebrandis Divinis Mysteriis: & hæc Liturgiæ Gallicanæ in Romanam mutatio tanta consensione universæ Galliæ Ecclesiarum facta est, ut regnante Carolo Calvo præfati Magni Nepote, Liturgiæ, & Gallicanorum Rituum notitia penitus in omnium mente deleta esset. Non obstante tamen tanto Gallo- rum neglectu, & tanto temporis intervallo elapso, ab octavo Seculo, usque ad Annum 1680. tandem tria Missalia Gallicana, Romæ in lucem emissæ fuere à supra laudato Card. Thomasio. Primum ab eodem inscriptum fuit, Missale Gothicum, seu Gallicanum vetus; secundum verò Missale Francorum; tertium denique Missale Gallicorum vetus; redditque rationem clarissimus editor in sua præfatione, ob quam prædictis appellationibus adnotaverit mox memorata tria sacra volumina. Hæc tria Missalia Gallicana, Parisiis Anno 1685. recusa fuere, una cum Lectionario Gallicano, tunc solum primum edito, accedente disquisitione de Cursu Gallicano, necnon eruditissimis notis, & observationibus: & omnia hæc, opera & studio celeberrimi Viri Johannis Mabillon, qui pariter quartam edidit Missam Gallicanam, quæ reperitur in primo Tomo sui Musæi Italici. De præfatis Gallicanis Liturgiis satis eruditè tractat mox laudatus Mabillon in præfato suo volumine de Gallicana Liturgia; Card. Bona lib. 1. de *Rebus Liturgicis* cap. 12. Card. Thomasi in *præfatione suorum Codicum Sacramentalium*; Le Brun tom. 2. *dissert.* 4. *Græcolas de antiquis Liturgiis* à pag. 319. usque ad pag. 360. Martene lib. 1. de *antiquis Ecclesiæ Ritibus* cap. 3. art. 1. n. 9. & seqq. & Joseph Vicecomes de *Missæ Ritibus* lib. 1. cap. 7.

XXIII. MISSA MOZARABUM, SEU MOZARABICA est illa, qua olim Hispania, & vici-

nae Regiones utebantur; antiquum Hispanum officium fuit etiam Gothicum appellatum, quia originem habuit eo tempore, quo Reges Gothi ibidem dominabantur. Mozarabicum pariter vocitatum fuit, quia, cum Arabes Saeculo octavo Hispaniam penè omnem occupassent, Christiani *Mixt Arabes*, & corrupto vocabulo *Mozarabes*, id est, mixti Arabibus, dicti sunt. Cardinalis Baronius ad Annum 1063, praedicti Mozarabici Officii Auctorem fuisse putat Isidorum Hispalensem, qui profectò si non ab initio instituit, saltem amplificavit, & illustravit; plures etenim alios Mozarabicae Liturgiae manus admovisse asserit Martene *lib. 1. de antiquis Ecclesiae Ritibus cap. 2. art. 1. n. 12.* Rursus de Institutore, Ritibus, & ordine ejusdem Missae Hispanicae, seu Mozarabicae sermonem habent Vascus in Chronico, ex illo Pamelius *tom. 1. sui Liturgicon Ecclesiae Latinae: Card. Bona lib. 1. cap. 11.* Grancolas *de antiquis Liturg. pag. 309.* Le Brun *tom. 2. dissert. 5.* Mabillon *lib. 1. de Liturg. Gallicana cap. 2. n. 9.* & recentissimè Johannes Pinius Soc Jesu, qui eruditissimum edidit Tractatum Historico-Chronologicum de hac Mozarabica Liturgia, eumque adtexuit ad Tomum VI. mensis Julii Antuerpiae impressum Anno 1729. sua, aliorumque PP. Societatis cura, & studio, qui Acta Sanctorum, inherendo Bollandi, & Henschenii Vestigiis, sapientissimè, & Universo plaudente Orbe describunt. Ante praefatos omnes tamen de hac Liturgia Mozarabica tractavit Alvarus Gomecius *lib. 2. de Rebus gestis à Card. Ximénio Ar. biepiscopo Toletano.* Antiquum Mozarabicum Officium, quamvis à Viris Sanctis, & Orthodoxis compositum fuerit, Hispanià tamen ab Infidelibus devastatà, ita erroribus refertum erat, ut Elipandus Toletanus Episcopus ex ipsis Officiis depravatis plura acceperit Testimonia ad suam haeresim, de Filiatione Dei adoptiva in Christo Domino adstruendam, ut asserit Albinus Flaccus in libro adversus eundem Elipandum. Officium Mo-

zarabicum viguit in Hispania, & in Gallia Narbonensi, aliisque Gothorum Regionibus, donec Alexandri II. Papae auctoritate paulatim abrogari cepit, ejusque loco Romanum substitui. Anno verò millesimo sexagesimo tertio, quo Remirus, seu Ranimirus in Aragonia regnabat, congregata est Jaccæ in eodem Regno Synodus, in qua agente Remiro abrogatum est Officium Gothicum, seu Mozarabicum, & loco illius Romanum admissum, ut ostendit Antonius Pagius in suis eruditissimis *Adnotationibus Baronianis ad Annum 1060. n. 2.* Sanctus Gregorius VII. eodem Anno, quo in Cathedra Apostolorum Principis adscitus fuit, nimirum *A. D. 1073.* cogitavit de penitus abrogando in tota Hispania Officio Mozarabico, & Romano inducendo. Hanc in rem Hugonem Cardinalem, illum ipsum, qui Alexandro II. missus fuerat, in Hispaniam iterum destinavit, qui statim in Aragoniam cum quibusdam Monachis Cluniacensibus, perrexit, & Episcopus apud S. Johannem Penatensem congregavit. Episcopi itaque ordinem Officiumque Romanum, jam antea à Sanctio Ramiro Aragoniae Rege, & eodem Hugone Card. Legato, in quaedam loca introductum, Anno millesimo septuagesimo tertio Manachorum Cluniacensium opera recepere. Totum id liquet ex *epistola 63. lib. 1. Registri Gregoriani*, in qua Gregorius VII. Sanctium Ramirum de ejusdem Romani Officii admittance gratulatur. Verùm quamvis ab Aragonensibus fuerit facile admissum Officium Romanum, promovente Sanctio Rege hujus nominis Primo; majori tamen cum difficultate ab aliis Hispaniarum Regibus admissum fuit, licet ab Alphonso Legionis, & Castellae. & à Sanctio Navarrae Regibus id petiisset Gregorius VII. ut liquet ex *ejus epistola 64.* ejusdem libri 1. data 14. Kalend. Aprilis Indictione 12. (ideoque eodem Anno quo prior) qua Pontifex utrumque Regem hortatur, ut demum Romanam Ecclesiam, ceu Matrem

recognoscant, ejusdem Ordinem, & Officium recipiant. Sed illud receptum non fuisse in iisdem Regnis ante Urbani II. tempora, nempe ante Annum 1088. probare contendit Franciscus Pagius in suo *Breviario Pontificum Romanorum*, &c. tom. 2. in Urbano II. n. 8. Quamvis prædicto tempore, & curantibus præfatis Pontificibus in omnibus Hispaniæ Regnis, ordo Mozarabicus jam descivisset, & loco illius fuerit introductus ordo Romanus: nihileminùs Mozarabicum Officium iterum instauravit in Hispania mox memoratus Card. Ximenes, qui Anno 1500. Missale Mozarabicum Toleti excudi mandavit, & instituit Sacerdotum Collegium, qui quotidie Divina Officia, & Missarum sollemnia, usque in hodiernum diem, servato Ritu Mozarabico, in quinque Parœciis, & in Sacello à præfato Cardinali edificato in majori Ecclesia Toletana celebrant. In prædicto Missali jussu Cardinalis Ximenes vulgato aliqua, imò multa adjecta sunt, quæ in antiquo Missali Mozarabico profectò non reperiebantur, nec reperiri potuerunt, ut observat Petrus Le Brun tom. 2. *suarum explicat. dissert. 5. post art. 3 pag. 332.* neque id diffitetur Cardinalis ipse Ximenes, qui in Epistola dedicatoria sincerè affirmat, nonnulla veteri Mozarabico Ritui ex Romano se addidisse; nonnulla à veteri expunxisse. Duotam Missalis Mozarabici, quàm Breviarii exemplaria, quamvis rarissima sint, hic Romæ vidimus; unum in Bibliotheca Corsina, quam Clemens XII. feliciter Regnans mirum in modum auxit, locupletavitque; alterum in Bibliotheca Cardinalis de Alteriis. Hæ sunt quatuor celebriores Liturgiæ, quæ in Ecclesia Occidentali frequentatæ fuere, & quæ Gallicana excepta, adhuc in aliquibus Ecclesiis frequentantur, ut liquet de Missa Mozarabica, & Ambrosiana; quarum prima, ut mox diximus, in aliquibus Parœciis, & Sacello Ecclesiæ Toletanæ; secunda verò in Ecclesia Mediolanensi celebratur: Romana autem, seu Gregoriana nunc apud omnes

Occidentales Nationes in usu est. Missa enim PP. Prædicatorum, & huic similes Carthusiensium, & Carmelitarum, alia à Gregoriana absolute censendæ non sunt, nec ob pauca, in quibus ab illa differunt, distinctæ Liturgiæ sunt appellandæ, ut ostendit Marcellus de Cavalleriis in *Stratera Sacra tit. Preliminari 2. n. 30. & seqq.* & consentire videtur etiam Card. Bona lib. 1. cap. 7. num. 5.

XXIV. MISSA AFRICANA est illa, quæ antiquitus apud Africanos Christianos in usu erat, à Romana profectò diversa, quamvis Africanas Ecclesias, sicut in Fide, ita & in Ritibus cum Romana primis Ecclesiæ Sæculis convenisse, aperte colligatur ex Cypriano, Optato Milevitano, & Augustino; præsertim verò Tertulliano hanc veritatem testante lib. de *Prescriptionibus Hæreticorum* illis verbis: *Videamus, Romana Ecclesia quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis Ecclesiis consenserit; & hb. de Jejuio*, ubi Romanum Pontificem alloquitur: *Vide quam bonum, & quam jucundum, habitare fratres in unum. Ista sollemnia, quibus tunc præfens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis provinciis fungimur, in spiritu invicem representati, lex est Sacramenti.* Quod autem eadem Africanæ Ecclesiæ postmodum ab eadem Romana discreparint quoad Ritum in Officiis persolvendis, & in sacris operandis; Sacrificii tamen substantiam, quæ Rituum diversitate non labefactatur, inconcussam permanens, exploratum omnibus est. Et equidem Marius Victorinus Afer lib. 1. adversus Arium citat sententiam haustum ex Liturgia Africana, quæ in ordine Romano non reperitur. *Sicut, inquit, & in oblatione dicitur: Munda tibi Populam cum vitalem, amulatorem bonorum operum, circumstantiam substantiam venientem.* Ita pariter Fulgentius Ruspensis in fragmentis editis à Sirmondo cap. 14. in *epist. 1. ad Cor.* affert quoddam testimonium Liturgiæ Africanæ, quod in Romana non extat. Ex quibus, &

ex aliis conjecturis suspicatur Card. Bona lib. 1. cap. 7. §. 3. Ritum Africanum tunc convenisse cum Mozarabico. Ita pariter Jacobus à Vitriaco lib. de Historia universali cap. 81. in eandem venit sententiam, dicendo: Christianos, qui in Africa, & Hispania suo tempore, id est Seculo XIII. verfabantur, Mozarabes nuucupatos, eadem Liturgianos fuisse. Verùm ex Isidoro Hispalensi lib. 1. de Divinis Officiis c. 13. & ex D. Augustino serm. 227. Mabillon lib. 1. de Liturgia Gallicana cap. 2. §. 13. eruit, apud Africanos antiquum Liturgiæ Ritum diversum fuisse etiam à Mozarabico. De prædicta Africana Missa, seu Liturgia, præter mox laudatum Mabillon, mentionem pariter faciunt Grancolas à pag. 262. usque ad pag. 299. nec non Joseph Vicecomes lib. 2. de Missæ Ritibus cap. 3. & Cardinalis Bona lib. 1. Rerum Liturgicarum cap. 7. n. 3.

XXV. MISSA HIBERNICA est illa, quæ antiquitus apud Hibernos, & Britones in usu fuit. Ritus hujus Missæ qualis fuerit, non planè compertum est; modam tamen sacrificandi talium Populorum à Romano diversum fuisse, colligi potest ex Divo Bernardo in lib. de Vita Malachia c. 3. & 8. ubi Malachias barbaras consuetudines dictarum Gentium abrogasse, & Romanos Ritus introduxisse, nec non canonicum Divinæ Laudis Officium invehisse in illas Ecclesias memoratur. Quæ pauca colligere potui ex Mabillon Lib. 1. cap. 2. de Liturgia Gallicana n. 14. qui solus inter Auctores Liturgicos de præfata Hibernica Liturgia brevem hanc mentionem facit.

XXVI. MISSA CLEMENTINA, SEU S. CLEMENTIS LITURGIA est illa, quæ reperitur in lib. 8. Constit. Apostolicarum, & quæ Clementis Romani Pontificis, & Apostolorum Discipuli nomen præferret. De hac Liturgia testimonium perhibet S. Proclus Archiep. C. P. in Tractatu de Traditione Divinæ Missæ, ubi in principio ait: *Multi quidem, & alii Divinæ Ecclesiæ Pastores, & Do-*

ctores, qui Sanctis successerunt Apostolis, sacrosanctæ Missæ editionem scriptis demandantes tradiderunt Ecclesiæ, quorum primi, iique præclarissimi censentur, B. nimirum Clemens, summi illius Apostolorum Principis Discipulus, & Successor, qui sacris Apostolis ei distantibus, illam edidit. Hæc S. Proclus, interprete doctissimo Viro Vincentio Riccardo, qui in suo Commentario ad prædicta verba, SSmo Antistiti, & Doctori subscribit, dicendo: Is primus (nimirum B. Clemens) sacrificandi Ritum, Ceremoniasque scriptis demondavit, ut videre est lib. 8. Constit. Apostolicarum; & in patrocinium sui assumpti advocat auctoritatem Marci Ephes. in expos. Missæ dicentis -- Nam in Liturgia SS. Apostol. à Clemente conscripta. Qui paucis interjectis subdit -- Hæc quidem Divi Apostoli per B. Clementis scriptionem Ecclesiæ tradiderunt. Card. verò Bellarminus de Scripturis Ecclesiasticis Anno 92. loquens de hac Clementina Liturgia ait -- De S. Clementis Liturgia idem serè ascendum occurrit, quod de Liturgia S. Jacobi, eam verè Clementis esse, sed à posterioribus auctam; & paucis interjectis subnectit -- Meminerunt Liturgia S. Clementis Proclus Patriarcha C. P. lib. 7. de Traditione Divinæ Missæ & Nicolaus Episc. Methenensis in lib. de Veritate Corporis Christi; necnon Bessarion Card. in lib. de Sacram. Eucharistia. Labbæus verò in sua Dissert. Historica super eodem Auctore, & de eadem Liturgia loquens, ait -- Non est quòd quidquam modò addam iis, quæ Eminentiissimi doctrina, ac pietate, Cardinales Baronius, & Bellarminus aliqua jam observarunt -- Hæc Labbæus, qui adherere videtur huic sententiæ, quam pariter tradidit, ut ipse fatetur, sapientissimus Card. Baronius ad Annum 102. num. 23. In eandem sententiam descendit pariter Annatus lib. 4. art. 6. num. 7. sui Apparatus ad Theologiam Positivam. Quapropter etiam si libri octo Apostolicæ Constitutionum, qui Clementis nomine decorantur, sint supposititii, ut opinantur præ-

Sancti Bellarminus, & Annatus; non inde sequitur, supposititiam pariter esse dictam Liturgiam Clementis nomine insignitam, & quæ dictis Constitutionibus inserta reperitur. Alii tamen Scriptores, qui negant Clementem Apostolicarum Constitutionum Auctorem esse, ab eo pariter abjudicant Missam, quæ pars illarum notabilis est: sed quidquid sit de Auctore talium Constitutionum, liquet jam, quod etiam illi, qui eas tanquam supposititias rejiciunt, Liturgiam tamen B. Clementis in illis contentam veluti genuinam admittunt. Præterea, etiam si eadem sententia ferenda esset de hac Clementis Liturgia, ac de Constitutionibus Apostolicis suo nomine inscriptis; certum tamen apud omnes, & exploratum nunc est, ut ait Card. Bona lib. 1. *Rerum Liturg. cap. 8. n. IV.* quod si ab Apostolis immediate dictata non fuerunt, Concilio tamen Nicæno antiquiores sunt, & in illis continetur Disciplina Ecclesiastica, qua Orientalis Ecclesia sub Ethnicis Imperatoribus ante Magnum Constantinum regebatur, ut eruditissimus Vir Johannes Morinus docet *part. 2. de sacris Ordinationibus pag. 20.* cui adscriptur Johannes Fronto in *Prænotatis ad Calendarium Romanum §. 5.* Petrus de Marca lib. 3. *Concordiæ cap. 2.* Auctorem præfatarum Constitutionum saltem Seculo tertio floruisse tradit, idque omnibus hodie persuasum esse adstruit. Firmum igitur remanet, quod Missa Clementis nomine inscripta, si non genuinus fœtus dicti Pontificis, saltem antiquissima est: & si non præcisè ab Apostolis tradita, ac ab eorum successoribus aucta, saltem ut à Patribus secundi, vel tertii Seculi usurpata, admittenda est; & idèd ejus testimonio doctissimus Cardinalis Bona frequenter, utitur.

XXVII. MISSA DIONYSIANA est illa, quam D. Dionysius Areopagita tradit *cap. 3. Eccles. Hierarchie*: quæ quidem Liturgia à pluribus tanquam Apostolica censetur; quia si

Dionysius Auctor talis Liturgiæ verè fuit Areopagita Athenarum Episcopus, & S. Pauli Discipulus, consentaneum profectò est, Sacrificii Ritus, & Cereemonias illum ab eo Apostolo accepisse, à quo Christianis Dogmatibus, & Evangelica Doctrina imbutus fuerat. Idcirco autem nos hoc loco hujus Liturgiæ mentionem facimus, tanquam Occidentalis, quia de eodem S. Dionysio fertur, fuisse Parisiorum Antistitem, primumque omnium, qui in Galliam Christianam Fidem invexerit; quo admisso, profectò ibidem sua Liturgia usum fuisse, denegandum non esset.

Verùm duò suboriuntur dubia, quorum primum est: utrùm opera, quæ sub Dionysii Areopagitæ nomine circumferuntur, sint ipsius verè genuina, aut alterius, ab eo longè recentioris, & quinti Seculi, Auctoris. Alterum verò dubium est: utrùm Dionysius Areopagita, de quo nunc agimus, fuerit verè Parisiorum Antistes. Primi inter Græcos, qui talia opera tanquam Dionysii Areopagitæ propria cum ipsius laude citarunt, fuere Leontius lib. *de Scâis Act. 3. & lib. 2. contra Nestorium, & Eutychetem*: & Anastasius Sinaita lib. 7. *Anagogic. Contemp. in Hæxæmeron.* Præterea certum est, ejusdem Areopagitæ, suorumque operum primam mentionem factam fuisse in collatione habita Constantinopoli in Palatio Justiniani Imperatoris, Anno 532. inter Catholicos, & Severianos, sive Acephalos, in collatione secundæ diei: & quamvis in eo congressu, utpote ab Hæreticis citata, tanquam spuria ab Orthodoxis rejecta fuerint; nihilominus postea, præmisso maturo examine, agnoverunt eorundem operum sanam, & admirabilem doctrinam, eaque libenter adserunt, & tributum Areopagitæ nomen Auctori nunquam deletum fuit. Inter Latinos autem Auctores, primus, qui præfatos libros tanquam Divi Dionysii genuinos citavit, fuit Sanctus Gregorius Magnus *Homilia 34.* cui plures alij deinde adscripti sunt. De eorundem librorum

brorum Auctore nulla tunc agitabatur quaestio, quae postea excitata fuit à Criticis septimi, vel octavi Seculi, quorum argumentis satisfacit Theodorus relatus à Photio *Cod. 1. Sedutinam* (ait Card. Bona *lib. 1. c. 8. n. 5.* ex quo haec collegimus) aut ille extaret, aut epitomen responsionum ejus Photius excerpisset; forsitan enim solidas Dionysii vindicias haberemus. Sapientissimus Card. Bellarminus de *Scriptoribus Ecclesiasticis ad Annum 71.* praedicta opera Divo Dionysio Areopagite pariter adjudicat, & congerit nonnullos antiquos Romanos Pontifices ultra Gregorium Magnum, necnon aliqua Concilia, quorum auctoritate suam comprobat sententiam. Post Bellarminum verò nonnulli alii etiam primi Subsellii Auctores, nimirum Baronius, Del Rio, Halloixius, Saussay, Menardus, Emmanuel à Schelestrate, Natalis Alexander, Petrus Annatus, & recentissimè Card. Cozza, aliique, in ejusdem vulgaris, & communis sententiae patrocinium scripserunt contra Erasmus, Laurentium Vallam, Blondellum, Dallæum, Gulielmum Cave, Cocum, Rivetum, aliosque Haereticos; nec non contra Morinum, Launojum, & alios paucos Catholicos, qui pariter in contrariam sententiam abierunt.

Quoad aliud dubium, nimirum utrum Dionysius Parisiorum Episcopus, fuerit hic Areopagita, & antea Atheniensis Antistes, à S. Clemente in Galliam missus ad annunciandum Christi Evangelium; vel utrum Dionysius Parisiensis, in Gallias directus à S. Clemente primo Ecclesiae Seculo, fuerit alius ab Areopagita; rursus utrum ad medium Seculum tertium hujus Dionysii missio referenda sit, ut sustinent nonnulli cum Gregorio Turo-nensi; est gravis controversia Seculo superiori à Viris eruditis discussa, cujus hinc inde allata argumenta legi possunt in Dissertatione Historico Critica Francisci Pagii, quam Antonius Pagius ejusdem Nepos praefixit *Tom. 4. Breviarii Historico-Chronologici Romanorum Pontif.* Videri pariter possunt ea, quae adno-

tantur à Francisco Maria de Aste ex nostra Congregatione Archiepiscopo Hidruntino, in suis eruditissimis Discepcionibus in Romanum Martyrologium, 7. Idus Octobris, ubi quaestionem hanc instituit, & suo more eruditè pertractat. Præterire non debeo, Hilduinum Abbatem Monasterii Sancti Dionysii, in suo opere inscripto; *Areopagiti. a. seu de Rebus gestis, passione, & scriptis Sancti Dionysii Areopagita,* fuisse in sententia, Dionysium Parisiensem, Athenis primùm fuisse Episcopum, ipsumque, subrogato sibi alio Episcopo, Romam profectum esse, indeque à S. Clemente PP. in Gallias directum fuisse, ubi, postquam aliquot Annos Parisiensem rexit Ecclesiam, martyrio coronatus est. Hanc suam sententiam eruit Hilduinus, non solum ex Actis Sancti Dionysii à Visbio teste illius martyrii oculato conscriptis, quae vetustate penè absumpta, ab interitu vindicavit in suis Areopagiticis; sed etiam ex antiquis libris Missalibus ab eo in epistola ad Ludovicum Pium memoratis. Hilduino adhæret Natalis Alexander in *selectis Ecclesiastica Historia Capitibus tom. 1. dissert. 13.* ubi probat S. Dionysium Parisiensem non esse ab Areopagita distinguendum.

Nostri instituti ratio non patitur, has duas quaestiones ex professo discutere, & ingenii tenuitas pariter non permittit, praefatas controversias à Viris doctissimis agitas, propositis hinc inde gravibus difficultatibus, dirimere, & componere. Satis igitur erit, eorumdem opiniones, & oppositas sententias innuere, ut ostendatur à nobis fundamentum, cui innixi, praefatam Liturgiam inter Occidentales, saltem opinando, & sub dubio, recenseri posse credimus; quia Dionysium Areopagitam (si verè is fuit talis Liturgiae Auctor, & Parisiensis Antistes) legitime inferri posset, ut diximus, eandem Liturgiam, in tali Ecclesia introduxisse.

XXVIII. MISSA PATRIARCHINA, SEU AQUILEJENSIS est illa, quae antiquitus in usu fuit apud Ecclesiam Aquilejensem Metropolitica-

cam & Patriarchalem. De hac Liturgia, & de Ritibus particularibus antedictæ Ecclesiæ scribit Walafridus Strabo de *Divinis Officiis* cap. 25. ubi hæc habet: *Traditur siquidem Paulinum Forojuliensem Patriarcham sapientis, & maxime in privatis Missis circa immolationem Sacramentorum Hymnos vel ab aliis, vel à se ipso compositos, celebrasse. Ego verò crediderim, tantum, tantaque scientia Virum, hoc, nec sine auctoritate, nec sine rationis ponderatione fuisse.* Ughellius pariter in sua Italia Sacra Tom. 5. p. 24. edit. Rom. hanc eandem veritatem confirmat, & pag. 235. enarrat: *Quoddam Comensis Ecclesia usque ad Annum 1598. proprio canendi Ritum, ut vocant honoris gratia Patriarchinum, quem postea Clemens VIII. sustulit, Romano inducitur, usque est; que omnia videntur testari, à S. Hermagora Comenses fuisse institutos in fide, illorumque Pastorem Aquilejensi, tanquam Metropolitanano, fuisse subiectum.* In Archivo antedictæ Cathedralis Comensis conservatur adhuc Breviarium Patriarchinum nuncupatum, secundum usum Ecclesiæ Comensis correctum, & auctoritate Apostolica approbatum, die 21. Octobris 1585. & copia hujus approbationis profertur à Le Brun Tom. 2. in *Appendice*, quæ est post tertiam *Dissertationem* §. 2. ubi pariter asseverat, se omnem diligentiam adhibuisse, ut inveniret Codicem Liturgiæ Patriarchinæ; sed voti sui compos fieri nequivit. Ego verò exemplar unum typis traditum Missalis Patriarchini vidi, apud doctissimum Virum Bernardum Mariam de Rubeis Ordinis Prædicatorum, ab ipso summa cautela custoditum. De hac Aquilejensi, seu Missa Patriarchina, cujus Ritus perduravit usque ad finem Seculi XIV. ut innuimus, nullus alius fuit scriptus, quam mox memoratus Le Brun *loc. cit.* & deinde in quadam additione, quam perhibet post §. 2. *art. dissert. 9.* De hac etiam Liturgia nonnulla quamprimum edet in notis ad libros rerum Liturgicarum Card. Bonæ Vir clarissimus D. Robertus Sala Ord. Cisterc. Congregationis Reformatæ,

XXIX. MISSA, SEU LITURGIA ILLYRICA est illa, qua utuntur Roxolani, seu Moscovitæ, qui quamvis ab Episcopo quodam Græco, & Schismatico à cultu Idolorum ad Christi Fidem conversi fuerint, ab eodemque Græcorum Ritus acceperint; sermone tamen Illyrico in suis Officiis utuntur. Eadem lingua, ut tradit Cardinalis Bona *lib. 1. cap. 9. n. IV.* in usu est apud Christianos Tartaros circa Tauricam Chersonesum; apud Circassos, & quasdam Ponticas Nationes; itemque in Servia, Mylia, Bosnia, Bulgaria, Russia Minori Regi Poloniæ subiecta, in Volhinia, Podolia, & parte quadam Lithuanicæ, & in aliis finitimis Regionibus, in quibus Græci Ritus pariter vigent. In Istria verò, in Liburnia, & in Dalmatia Littorali, Missa, & alia Officia lingua pariter Illyrica, seu Sclavonica celebrantur, sed servatur ibidem Ritus Romanus. Usus talis linguæ in sacris Ecclesiæ functionibus cæpit Seculo nono, quo Moscovitas Christianæ Religionis nomen dedisse sub imperio Basilii Macedonis, ostendit Baronius in *Appendice Tom. VII. de Ruthenis à Sede Apostolica receptis*; alii tamen id seriùs contigisse opinantur, nimirum vertente Seculo decimo, imperantibus Basilio Juniore, & Constantino. Verùm negari non potest, quin ante prædictum tempus, nempe ante Annum 872. ab Hadriano PP. Moravis permisum fuerit, ut lingua Sclavonica in Missis, & Officiis uterentur, ut tradit in Vita S. Cyrilli, & S. Methodii Bollandus. Rursus hanc eandem facultatem Divina Officia, & Missam Sclavonica lingua celebrandi Moravis, ab Hadriano II. concessam, confirmavit Johannes PP. VIII. Anno 880. *epist. 847.* ad Szentopulcrum Moravia Comitum data, quæ refertur à Baronio eodem Anno. In eadem tamen epistola dictus Pontifex statuit, in omnibus Ecclesiis terræ Moravorum, propter majorem honorificentiam, quòd Evangelium Latine legeretur, & postmodum Sclavonica lingua

trans-

translatum, in auribus Populi, latina verba non intelligentis, annuncietur. Eandem, Slavonica lingua, Missam, & Officium Divinum celebrandi licentiam confirmavit etiam Innocentius IV. Anno 1248. cujus epistola, ad quemdam in Slavonia Episcopum, legitur apud Odericum Rainaldum ad eundem annum n. 52. & vigore ejusdem Privilegii in Ecclesia S. Hieronymi Illyricorum hujus alme urbis, in die Fests. S. Hieronymi, dum celebratur Missa sollempnis, canitur idiomate Illyrico Epistola in Choro ab uno ex Beneficiis ejusdem Ecclesie, Evangelium verò ab uno ex Canonicis, & à Subdiacono legitur eadem Epistola in idiomate Latino, sicut Evangelium in eodem idiomate à Diacono. Eadem facultate usam esse Ecclesiam Græcam erga Ruthenos, seu Moscos, postquam per Prædicatores Constantinopoli missos Christi Fides eis illuxit; cum Græcis tamen Ritibus exercenda, scribit Papebrochius in *dissert. 18. subjuncta Pontificatui Nicolai I. in Conatu Chronico - Historico ad Catalogum Pontificum Romanorum, quæ est de lingua Slavonica in sacris apud Bulgaros Moravosque recepta; & in Ephemeridibus Græcomosis*, quas præfixit Tom. 1. Sanctorum Mensis Maji, docet, id factum esse sub Annum Christi millesimum, quando Ecclesia Constantinopolitana erat optime Romanæ unita.

Thomas Archidiaconus Spalatenensis in *Historia Episcoporum Salmitanorum edita à Jo. Lucio cap. 16.* tempore Alexandri II. adstruit à Legato Sedis Apostolicæ coactam fuisse Synodum omnium Episcoporum Dalmatiz, & Croatiz, in qua statutum fuit, ne quis de cætero præsumeret Divina Mystera celebrare in lingua Slavonica, sed deberet uti tantum Latina, vel Græca. Idem statuit Gregorius VII. Alexandri successor *lib. 7. epist. 11.* data ad Uratislaum Bohemiz Ducem, in qua sic scribit: *Quianobilitas tua postulavit, quod secundum Slavonicam Linguam apud vos Divinum celebrari annuerimus Officium: scias nos huic petitioni tue nequaquam Gavant. Rus. Miss.*

posse favere: & paucis interjectis subdit: *Unde ne id fiat, auctoritate Beati Petri inhibemus, neque ad honorem Omnipotentis Dei huic vanitate: ita viribus totis resistere precipimus.* In Provinciis tamen supranominatis, ut notat Card. Bona, dudum recepta consuetudo prævaluit.

XXX. MISSA TREVIRENSIS, SEU SANCTI SIMEONIS SYRACUSANI est illa, quæ Treviris conservatur, & ideo Trevirensis nunc appellatur, prædicto tamen Divo Simeoni Syracusano adscribitur, & reputatur ante Annos minimum 200. descripta. Is enim Religiosus vir unâ cum Reverendissimo Domino Poppone Trevirensi Episcopo, ex Palestina, quam Religionis causæ cum ipso inviserat, in Galliam, & Trevirim advenit; cui post Reditum, idem Dominus Archiepiscopus Poppo in suo Episcopatu, si vellet, manendi facultatem præbuit, & libentissime concessit. Ex Revelatione autem Dei prospectans sibi locum, idem famulus Christi, ubi solus posset vacare orationi, in Turri, quæ antea nigra Porta vocabatur, parvulum tugurium expetiit, ubi Dominus Præsul præsentem Clero, & Populo, in Festivitate S. Andreæ illum inclusit, & quasi mortuum, ut verè erat Seculo, devotissime sepelivit. Reclusus igitur vir Dei silentio, & Jejuniiis attenuavit corpus; in primis aliquando solo pane, aliquando autem reficiebatur aqua infuso legumine; ibique tandem contemplationi, & summae abstinentiæ addictus Sanctissime obiit, ut refert Evervinus Abbas Monasterii Dolejensis in vita, quam de eo scripsit, demandante supradicto Archiepiscopo Poppone; in qua tamen de prædicta Liturgia tributa D. Simeoni nullam mentionem facit; sicut poriter Octavius Cajetanus Soc. Jesu in suis animadversionibus ad prædictam vitam S. Simeonis Syracusani nullum verbum de eadem Liturgia profert. Nihilominus quia Treviris ostendebatur hæc cum summa veneratione, & eam refert Wilhelmus Lindanus Episcopus Gandavenlis in Calce suarum Adnotationum

tionum in Liturgiam D. Petri Apostoli; rursus quia de ea pariter mentionem facit Gavantus, & in Indice Auctorum, quos ipse novit scripsisse de sacris Ritibus verb. *Liturgia S. Petri & part. 1. tit. 13. in Rubr. n. 2. lit. R.* Idem quia eam memorat Johannes Antonius Pallotta in suo tract. *Rituum Sacrorum, & Mysteriorum cap. 23.* & Marcellus de Cavalleriis ordinis Prædicatorum in sua *statera Sacra Tit. 29. n. 71.* hinc de prædicta Liturgia non videtur dubitandi locus; sed solum in dubium verti potest ejusdem Liturgie antiquitas; ex quo enim præfatus S. Simeon Syracusanus diem suum clausit Kalendis Junii 1037. intelligere non possum, quomodo Lindanus, & Gavantus supracitati reputent dictam Liturgiam vetustiore ætate obtingentis annis, nisi dicatur, liturgiam illam non ab eo compositam, sed repertam, vel ab oriente delatam.

XXXI. MISSA ILLYRICIANA est illa, quam Matthias Flacius Illyricus, Cæsaratorum Magdeburgensium Princeps, & rigidorum Lutheranorum errorum forde inquinatus, in antiquo Codice MS. se reperisse tradit, eamque prælo commisit Argentine, Anno 1557. sub hoc Titulo: *Missæ Latinæ, quæ olim ante Romanam circa 700. Domini annis in usu fuit, bona fide ex vetusto, authenticoque codice descripta.* Sed Titulus mentitur; est enim ipsamet Missæ Romana, sed mutila, & variis orationibus interpolata. Mutillam dixi, quia in ea desiderantur Introitus, Collectæ, Epistolæ, Graduale, Evangelium, Offertorium &c. Unde falsum est, quod ipsemet Illyricus opinatur in Epistola præliminari ad Principem Palatinum Rheni, nempe, eam liturgiam in usu fuisse in Occidente, præsertim in Gallia, & in Germania, antequam Romana Missæ ratio ubique recepta esset. Hujus Missæ ab Illyrico editæ varia fuit fortuna. Primò enim Triumphos de ea egerunt Lutherani, quasi per ipsam Catholica Dogmata convellerentur; unde Philippus II.

Hispaniarum Rex, ut bacchantium Hæreticorum subsannationes reprimeret, ejus lætione interdixit; & à Sac. Cong. pariter, in odium præsertim improbi editoris, qui perverso animo Ecclesiæ Catholicæ nocendæ, eam evulgaverat, ejus lætio prohibita fuit. Verùm Lutherani, videntes tandem, Missam Illyricianam Catholicis dogmatibus favere, suisque erroribus adversari, omnem impenderunt operam, ut illam supprimerent. Tunc Catholici proficientes ex hæreticorum Palinodia, eandem Liturgiam attentius perlustrarunt, eamque ad confirmanda Eucharistiæ, Confessionis, & suffragiorum pro Mortuis Dogmata, perutilem invenerunt; & idcirco Catholicæ Ecclesiæ rem facere arbitrati sunt, si Missam Illyricianam, à Lutheranis suppressam, iterum Typis committerent; sicut fecerunt Carolus Le Cointe in tom. 2. suorum *annalium Ecclesiasticorum Francorum ad annum 601. n. 20.* cum variis notis, & observationibus; nec non Card. Bona in Calce sui præclarissimi operis de Rebus Liturgicis; & denique Edmundus Martene in *Lib. 1. de Antiquis Ecclesiæ Ritibus Cap. 4. Art. 12.* De hac Liturgia egregiè tractat mox laudatus Card. Bona *Lib. 1. Cap. 12. n. 2. & seqq.* ubi discurret de ejusdem Missæ antiquitate, usu, & auctoritate. Sermonem pariter eruditum super eadem Liturgia instituunt Græcolas de *Antiquis Liturgiis p. 360.* Martene *loc. cit.* & Mabillon *lib. 1. de Liturgia Gallicana cap. 3.*

XXXII. MISSA, SEU LITURGIA BOBIENSIS est illa, quam eruditissimus Johannes Mabillon reperit in Bibliotheca percelebris, & perantiqui Monasterii Bobiensis, & quam idem clarissimus Auctor in fine tom. 1. sui *Musæ Italici*, ex integro refert, eamque intitulavit -- *Liber Sacramentorum Ecclesiæ Gallicanæ* -- Cojus tituli reddidit rationem in Præfatione eidem Sacramentario præfixa n. x. quam infra dabimus. Codex prædictæ Liturgie scriptus apparet ante Annos 1000. & quidem literis majusculis, ut

ex appoſito ſpecimine in dicta Præſatione n. VIII. Periti intelligere poſſunt, Laudatus editor prædictæ Liturgiæ n. IX. quærit, cujus Provinciæ potuerit eſſe hoc Miſſale; & quamvis fateatur, obvium non eſſe, decidere hanc quæſtionem, opinatur tamen, fortè fuiſſe ad uſum maximæ Provinciæ Sequanorum, id eſt Veſontionenſis, in qua ſitum eſt Luxoviènſe Monafterium, unde Columbanus Bobium migravit. Et huic conjecturæ favere dicit Miſſam de Sancto Sigismundo Rege Burgundiorum. Proccedit ulterius ad aſſerendum, hunc codicem certè non fuiſſe ad uſum Monachorum Bobienſium, quia nihil in eo occurrit de SS. Bobienſibus Columbano, ejuſve Diſcipulis; nihil iterum de rebus monaſticis, non Benedicção Abbatis, non Benedicções pro Monafterii officiis, & alia huiusmodi. Num. verò X. fatetur, quòd hic codex poteſt dici *Liturgia Bobienſis*, & idcirco à nobis prædictæ Liturgiæ hic titulus præfixus eſt, quamvis præſatus Mabillon aſſerat, præferendum eſſe ti-

tulum, quem ille tali codici præfixit, nimirum -- *Liber Sacramentorum Eccleſie Gallicanæ &c.* -- pro terea, quòd in fine codicis, ubi libri Sacri recenſentur, extremo loco ponitur *Sacramentorum uſus*. Quo nomine, ait Mabillon, librum de reſecta majores noſtri ſolebant designare, ut diximus etiam nos ſuperius, loquendo de Sacramentariis Gelaſiano, & Gregoriano. Gallicanum verò appellat tale Sacramentarium, quia, ut ſuperius innuimus, ſupponit illud translatum fuiſſe ex Provincia Veſontionenſi, & ex Monafterio Luxoviènſi, à S. Columbano ad Monafterium Bobienſe.

De prædictis Liturgiis occidentalibus hæc carptim delibavimus; ſed fuſiori ſermone de iſdem, aliſque fragmentis earundem Liturgiæ latinarum, diſſerendum promittimus in Collecciónẽ Liturgiæ omnium occidentalium, tam certarum, quàm dubiarum, integrarum, & mutilarum &c. quam, Deo dante, in lucem emittemus.

Præter mox recenſitas Miſſas, ſeu Liturgiæ, quarum diſtinctio repetita fuit ex parte Auctorum, aut Nationum, à quibus frequentatæ fuerunt, & adhuc aliquæ frequentantur; nonnulla alia Miſſarum genera nunc dabimus, quarum diſtinctio repetitur ex variis Ritibus, & circumſtantiis accidentalibus, quibus eadem Miſſæ peractæ ſunt. Huic autem Miſſarum claſſi accenſeri poſſunt Miſſa Sollemnis, Dominica, Aurea, Cantata, Alta, Publica, Poplica, Communis, Conventualis, Secunda in Clero, Capitularis, Parochialis, Decenſita, Privata, Baſſa, Secreta, Familiaris, Peculiaris, Specialis, Singularis, Media, Solitaria, Occulta,

XXXIII. MIſſA SOLLEMNIS in communi ſenſu dicitur illa, quæ omnem ſollemnitatem habet, Cantus, Thuris, Miniſtrorum Sacrorum, earumque Ceremo-

niarum, quas præſcribunt Rubricæ Miſſalis commentatæ à Gavanto *part. 2. à tit. 2. uſque ad 12.* de quibus pariter diſcurrit Caſtaldus *Lib. 2. Sect. 9. Bauldry part. 3. tit. 3. Biſſus*

& alii passim. Sacrificii Eucharistici sollempnibus verbis, & Sacro Cantu, Rituque ab Apostolis celebrati meminit S. Proclus Archiepiscopus C. P. de traditione Divinae Missae, ubi ait: *erenim postquam Salvator noster in Caelum assumptus est, Apostoli, priusquam per omnem Terram dispergerentur, conspirantibus animis convenientes, ad tota die orandum convertebantur, & cum multam consolationem in Mystico illo Domini Corporis sacrificio postitam invenissent, suspirantibus, & longa Oratione Missam decantabant, hac enim divina Sacra una cum docendi ratione conjuncta ceteris Rebus anteposenda existimabant.* Quibus verbis (ait Antonius Caracciolus in suis eruditissimis notis ad nostras Constitutiones) & si Proclus non exprimit, quoto die Apostoli Missam sollempniter celebrarent; Lucas tamen significat *Actorum c. 2.* frequenter Sacrum fecisse, illis verbis: *erant autem perseverantes in Doctrina Apostolorum, & Communionem fractionis panis, & Orationibus.* Sanctus item Augustinus apud Ivonem Carnotensem *tom. 2. cap. 119.* tradit -- diebus Sollemnibus publica Missarum Sacra, coacto Clericorum Populique conventu, celebrata -- unde deducit praefatus Caracciolus, Riturum Dominicis, aut sollempnibus potissimum diebus sollempne Sacrum celebrandi, ab Apostolorum aeo deduci. Sub hoc genere Missae sollempnis continetur Missa Papalis, de cuius Ritibus, & Ceremoniis tractat Marcellus Archiepiscopus Corcyrensis in suo Libro inscripto: *Rituum Ecclesiasticorum, sive sacrarum Ceremoniarum S. R. Ecclesiae.* Sub eodem genere continetur pariter Missa Pontificia Episcopalis, cuius Ritus, & Ceremoniae describuntur in Ceremoniali Episcoporum. De iis tractant pariter Castaldus, Bauldry, Bissus, Gerlacus Vinitor; nec non Paris de Grassis olim Apostolicarum Ceremoniarum Magister, & Episcopus Pisarenensis in lib. cui titulus: *de Ceremoniis Cardinalium, & Episcoporum in eorum Diocesis:* In quo, ut ex praedicto tiulo apparet, etiam

de Ceremoniis, quae ad Cardinales spectant, doctè disserit. Denique sub hoc genere continentur Missae Pontificales Abbatiales, de cuius Ritibus, & Ceremoniis agunt praesertim Zaccharias à Mutina in *Ceremoniali Cassinensium*; Donatus Ramerius in *Rituale Monastico*, Romano ritui, ac Caelestiorum usui conformi; nec non Auctor Ceremonialis Canoniorum regularium Congregationis S. Salvatoris. Pro hac Missa Abbatiali, videndum est pariter Decretum Generale emissum à Sac. Rit. Congregatione, approbante eitam Alexandro VII. Anno 1659. 27. Septembris, datum in nostro Indice; & legenda pariter sunt alia Decreta sancita sub die 12. Junii 1660. spectantia ad eisdem Ritus Abbatiales, & Monasticos. Sub hoc genere Missae Sollemnis, continetur etiam Missa, quae dicitur Canonialis, nimiram illa, in qua Dignitate, vel Canonico Sollemniter celebrante, Canonici pariter pro Diacono, & Subdiacono inserviunt.

XXXIV. MISSA DOMINICA significat Missam majorem sollempnem; in statutis enim MSS. Ecclesiae Lugdunensis haec habentur -- *Nullus Clericus de Terra debet intrare Chorum per se solum ad Missam Dominicam in festivis diebus; ex quo Angelicus Hymnus incipit est.* Et in ejusdem Ecclesiae pariter statutis Anni 1251. in quibus describitur numerus Ministrorum, qui inservire debent Celebranti ad Missam Solempnem, haec leguntur: *Singulis diebus Dominicis festivi Sacerdoti Canonico Missam Dominicam celebranti debent assistere duo minores Sacerdotes, Ricarii duorum Canoniorum Sacerdotum, unus à dextra parte Altaris, & alius à sinistris, &c.* ex quibus patet Missam sollempnem, seu majorem appellari Missam Dominicam.

XXXV. MISSA AUREA. Quoniam mox egimus de Missa sollempni, quae apparatissima pompa conficitur, ideo congruum arbitramur, exponere hic Missam illam, quae Aurea ab aliquibus appellata fuit. De hac sermonem habuit Bulchius de Reformat.

Mon-

Monasterii apud Leibnit. Tom. 2. *Scriptorum Brunsvic. pag. 484. Hildesheim etiam Sabbato post Conciones (i. Communes, vide Communio) qua Conciones Dominica post Michaelis incipiunt, per hebdomadam perdurantes; Aurea Missa ab omnibus Canonicis totius Civitatis, & à cunctis Prælati, & Religiosis cujuscumque Ordinis, etiam Mendicantibus, per tres aut quatuor horas decantari solet de B. Maria Virgine in Organis. Unde cunctis præsentibus dantur notabiles præsentia Prælati, sicut mihi pullus caritatis, pretiosus conditus, pullus affatus, dimidia stopa vini, cuneus, sive albus panis, tam magnus, quam omnibus nobis ad mensam sufficeret, & quatuor solidi dantur. Singulis verò Fratribus dantur duo solidi Lubicensis pro præsentia. Ex quibus verbis colligitur, quare talis Missa Aurea appellatur, nimirum ob suam maximam magnificentiam, id quod confirmat Chronicum Sancti Godeh. Hildensh. ibidem pag. 408. ubi habetur -- Item Missam singulis Annis instruit de Beata semper Virgine Maria, quam ob suam magnificentiam Auream vocamus.*

XXXVI. MISSA CANTATA, prout distinguitur à sollempni, sicut eam distinguit Jos. ph. Vicecomes de *Missæ Ritibus lib. 5. cap. 7.* est illa, quam cum Sacerdote sine Ministris sacris celebrante, Cantores musico concentu alternant: patet igitur discrimen inter hoc Missæ genus, & aliud superius explicatum, nempe Missæ sollempnis, cujus nomine venit rig. rosè Missa illa, quæ apparatus pompa conficitur, cui Ministris sacri, & Clerici tum Ordines interveniunt. De hoc secundo Missæ genere iterum redibit sermo paulo infra, cum de Missa Media discurremus.

XXXVII. MISSA ALTA eadem ac Missæ sollempnis cum cantu: de hac fit mentio in Charta Anno 1377. apud Rymer. Tom. 7. pag. 139. usque summum Altare ad Altam Missam celebrandam accesseram.

XXXVIII. MISSA PUBLICA est illa,

cui interesse utrique sexui promiscue licet, & quæ coram Populo peragitur: hanc Missam Walafridus Strabo cap. 22. legitimam appellat: ab Amalario verò cap. 8. vocatur *Generalis*, & in Concilio Vationensi cap. 20. appellatur *Missæ publica*, quæ dicitur talis, non à loco publico, quia olim in cryptis, & abditis locis celebrabatur, & tamen publica appellabatur, sed ut mox dixi, à conventu Populi circumstantis, offerentis, & communicantis in tali Missa. Missas autem ejusmodi publicas ante horam diei tertiam non celebrari, statuit Telesphorus PP. ut refert Anastasius, sive alius libri Pontificalis Auctor; quod quidem Decretum referunt Amalarius lib. 3. cap. 42. & Strabo cap. 23. sed hos dec. pto. fuisse à Pseudo-Isidoro, qui primorum Pontificum Epistolas Decretales finxit, & consarcinavit, totique Ecclesiæ tanquam legitimas merces obtrusit, asserunt alii nonnulli eruditissimi viri, inter quos Cardinalis Bona, qui lib. 1. *Rerum Liturgicarum cap. 21. num. 5.* loquens de prædicto Telesphori constituto, ait: *Quid magis alienum à conditione illius Seculi, quo Christiani, furentium Imperatorum gladiis declinantes, summo studio latitabant, quam hujus legis editio, qua nullo modo poterat observari? Noctua, & in occultissimis locis convenisse Fideles ad Synaxim, Tertullianus in lib. de fuga in persecutione, & alibi nos docet, qui aliquot Annis post Telesphorum scribere cepit, imperante Severo; Telesphorus autem Martyr occubuit Hadriano imperante, Anno Christi 137. Probabilis igitur sententia est, & magis congrua, quam refert Baronius ad Annum 382. hanc tertie horæ præfixionem ad Missam publicam celebrandam fuisse sancitam à Sancto Damaso, ex præscripto, ut ajunt, Canonis Næni, qui tamen non extat. De his plura alia tradit Cardinalis Bona loc. cit. Concilium etiam Aurelianense tertium Can. 14. B. acaranse Anno 372. Can. 9. idem præscribunt: & Gregorius Turonensis de Vitis Patrum ait: *Festa quoque hora tertia, cum Populus ad Missarum sollempnia conve-**

conveniret &c. Denique Theodolphus Aurelian. in Capitulis cap. 45. hæc habet -- ut *Missæ, quæ per dies sollemnes à Sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut per eas Populus à publicis Missarum sollemnibus, quæ hora certâ Canonice fiunt, abstrahatur.* Ut sceminarum accessus in Monachorum Monasteria vitetur, habetur constitutum Gregorii Magni pro Monachis. apud Baronium, Anno 601. num. 15. & lib. 4. epist. 43. nimirum: *Missas quoque publicas ab eo (Episcopo) in Cœnobio omnino fieri prohibemus, ut in Servorum Dei recessibus, & eorum receptaculis nulla popularis præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino non expedit animabus eorum.* Idem Pontifex lib. 5. epist. 46. ad Episcopum Pisaurensem hæc scripsit: *Dum etiam in eodem præcepto inter alia mandatum sit, ut locum ipsum absque Missis publicis dedicates.* Eadem leguntur in aliis ejusdem Pontificis epistolis: & in Concilio Lateranensi 1. Anno 1122. Can. 17. ventantur Abbates, & Monachi, Missas publicas cantare.

XXXIX. MISSA POPULICA. Hoc nomine appellabatur secunda Missa, quæ in Festo S. Laurentii assignata reperitur in Sacramentario S. Gregorii ex Codice Gellonenfi apud Marten, de Ecclesiastica Disciplina in Divinis recitandis Officiis pag. 575. qui refert sic inscriptam esse: *Item ad Missam Poplicam in die ejusdem.* Prima verò sub hoc titulo prænotatur: *Natale S. Laurentii mane prima.* Monachi S. Mauri in suis eruditissimis Additionibus ad Glossarium Caroli Du-Fresne optimè adnotant, hoc loco manifestum contigisse errorem, ponendo *poplica* pro *publica*.

XL. MISSA COMMUNIS, eadem ac publica, ut colligitur ex Beaulio Cæsaraugustano in Epist. Vitæ S. Emiliani præfixa, ubi hæc habet: *De eadem quoque sollemnitate, ut Missa recitaretur communis, injunxi dilecto filio meo Eugenio Diacono, &c.*

XLI. MISSA CONVENTUALIS est

illa, quam Rectores Ecclesiarum Cathedralium, & Collegatarum quotidie celebrare facere tenentur sollemniter eum cantu, post Tertiam, juxta temporis conformitatem, & Divini Officii recitationem. De hac Missa sermo habetur in Concilio Toletano habito Anno 1565. inter Hispan. Tom. 4. pag. 76. ubi leguntur hæc verba: *Quoniam Missa Conventualis, ad quam omnes olim convenire solebant, magna celebritate peragenda est. . . . statuit Synodus, ne in diebus Dominicis, & Festis colendis à tempore decantata Epistola usque ad ipsam Communionem, Missa privata in Ecclesiis celebrentur.* Thomas Franciscus Rotarius in sua Theologia Regularium Tom. 3. lib. 1. cap. 2. punct. 4. n. 4. adnotat, quod Missa Conventualis in variis Ordinibus Regularium diversum nomen sortitur: alii eam vocant Missam Canonicam, alii Missam Tertiam, alii Majorem, alii Publicam, & alii Communem. De obligatione celebrandi hanc Missam Conventualem, & de aliis ad eam spectantibus, agit Gavantus part. 3. tit. 12. n. 5. & nos suisus etiam differemus in nostris Observationibus, & Additionibus eodem loco.

XLII. MISSA SECUNDA IN CLERO est illa, quam constituit Deusdedit Romanus Pontifex, qui initio septimi Seculi regerebat Ecclesiam. Ita tradit Auctor libri Pontificalis in Vita prædicti Pontificis, cujus loci explicatio multorum vexavit ingenia, Petrus Urbevetanus in suis Scholiis hanc Pontificis constituti rationem assignat: quia tunc forsitan adinstar Græcorum non cantabatur in Ecclesia nisi una Missa, quod magis edificabat secundum antiquos. Urbevetani explicatio Cardinali Bona non placuit, quia, inquit ipse lib. 1. cap. 14. n. IV. ex Leonis Testimonio (quod legitur in epistola ad Dioscorum Alexandrinum) patet, morem iterandi Sacrificium multò ante in Romanam Ecclesiam inducendam fuisse. Baldinus, petita venia ab Eminentissimo Scriptore, Urbevetani sententiam amplectitur, in notis ad Anastasium

statum Bibliothecarium recentissimè impressum hic Romæ Tom. 4. in Vita præfati Pontificis Deusdedit, contenditque constitutum ab eodem PP. ut in Clero post solemnem Missam, altera privata ab altero ex Clero haberetur; sive nova plebs in Basilicam conveniret, sive non; sive una esset, sive plures Basilicæ; hac ratione permotus, quòd tunc certè primùm inductus in Ecclesia Latina videatur Ritus, ut plures Missæ in eadem Ecclesia celebrarentur, & plura Altaria pro iis celebrandis construerentur. Nos petita à Baldino venia, Cardinalis Bona opinioni adharemus, & putamus cum P. nostro Beroldi in sua erudita Dissert. de Oblationibus §. 8. num. 4. pag. 98. & Christiano Lupo in *Scholiis ad Concilium Romanum Alexandri II. Pontificis Tom. 5. Veneta editionis pag. 153.* Decretum PP. Deusdedit dirigi ad Cathedralis Ecclesias, & ab ipso imponi præceptum, ut incerta, aut Festorum inter se, aut ipsorum cum Dominicis, aut quibusdam Feriis concurrentia, obligentur ad duas sollemnes Missas celebrandas, quòd fortasse jam antea peragebatur, sed ex sola consuetudine, non tamen ex præcepto, quòd postmodum à Pontifice Deusdedit impositum fuit. Neque libri Pontificalis verba, de privata Missa intelligi posse videntur; nam cum ait, hunc Pontificem constituisse secundam Missam in Clero, satis innuit, huic Missæ Clerum interesse debuisse ac proinde sollemnem fuisse, non verò privatam; quæ confirmari possunt ex iis, quæ diximus in Missa Poplica. Quòd verò ait eruditissimus Baldinus, hujus Papæ temporibus, tunc primùm inventum esse Ritum in Ecclesia Romana, ut plures Missæ in eadem Ecclesia celebrarentur, non ita faciles damus, etenim plures ante præfatum Pontificem Missis, uno eodemque die in eadem Ecclesia celebratas fuisse, etsi cætera deessent, id invictè probaret Leonis Sacramentarium à Josepho Blanchino vulgatum, in quo juxta majorem, minoremque Festorum sollemnitate, plures, aut pauciores assi-

gnantur Missæ dicendæ; has verò Missas ab uno Presbytero celebratas fuisse, nemo mihi persuadebit. Etsi verò unius Ecclesiæ quondam unum erat Altare, plures tamen in eo Missas unoquoque die celebrare fas erat, ait doctissimus Mabillon Præfatione prima in *Seculum tertium Ordinis Sancti Benedicti observat. 12. sub n. 77.* idque probat ex Consilio Antissiodorensi, quòd Anno 578. celebratum fuit, & in ejus cap. 10 habentur hæc verba: *Non licet super uno Altario in una die duas Missas dicere, nec in Altario, ubi Episcopus Missam dixerit, ut Presbyter in illa die Missas dicat.* Quibus sanè verbis præogativa quædam Episcopo supra cæteros Presbyteros tribuitur, ut scilicet in illo Altari, in quo Missam dixisset Episcopus, non liceret ea die Presbytero Sacrificium offerre: ergo (argutè infert Mabillon) Presbyteris aliis post alios Missas in eodem Altari celebrare licebat, aliàs frustranea esset Concilii additio de Episcopis. Hoc assumptum illustratur factò Gregorii Turonici Episcopi, qui, cum ab æmulis apud Chilpericum esset accusatus maledicentia in *Fredegundem*, apud *Brammancum Villam restitit*, ad hoc causâ, ut dictis Missis in tribus Altaribus se de his verbis exueret Sacramento. Ad quid enim non uno, sed in tribus Altaribus Gregorius celebravit Missas tres, nisi quia uni Sacerdoti id in uno Altari non licebat? Ex præfato Cap. Concilii Antissiod. deducitur etiam, in eadem Ecclesia non solum unum, sed plura fuisse Altaria, quia si vetitum erat Presbytero dicere Missam in Altari, in quo celebrarat Episcopus, in alio igitur celebrare licebat. Et quidem *Seculo sexto Burdigalæ in Ecclesia S. Petri duplex erat Altare*, ut scribit laudatus Gregorius Turonensis lib. 1. de *Gloria Martyrum cap. 33.* Illustre est etiam in hanc rem exemplum Palladii Sanctonensis Episcopi in Gallia, qui referente Gregorio Magno lib. 4. epist. 50. vet. edit. tredecim collocarat Altaria in Ecclesia, quam in honorem BB. Petri, & Pauli, Laurentii, & Pancratii ipse construxerat.

Mosem

Mor in hunc non inchoasse Palladium, sed majorum exempla fuisse secutum, argumentis supra relatis ostenditur. Neque etiam credibile est; Gregorium probaturum fuisse Palladii factum, si vetus illa primorum Ecclesiarum temporum consuetudo adhuc in Gallia, & in Occidente viguisset. Caterum, si verum amamus, fatendum est, morem plures Aras erigendi in una, eademque Basilica, jam à Seculo quarto in usu fuisse apud quosdam Occidentis Ecclesias, quod gravissimo Ambrosii testimonio probatum imus. Sanctissimus enim Doctor *epist. 23.* earum, quæ in prima Classe continentur, ad Sororem suam, Anno 385, scripta, agens de Basilica, quam Ariani occupare tentaverant, & quam ipse ab eorum aggressionem defendebat: *Non ego, inquit, vallabor circumfusione populorum, nec Altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro Altaribus gratius immolabor.* Et in fine Epistolæ ait --- *Nec mora, nunciatur, Imperatorem, iussisse, ut recederent Milites de Basilica . . . qua tunc plebis lætitia fuit ieraticum hoc nunciare Milites irruentes in Altaria; osculis significare pacis infere: quem locum de pluribus in una Basilica Altaribus intelligendam esse nemo non videt; nec ipsi Heretici dissentent: quamvis Basnagius celebris inter Heterodoxos ad Annum Christi 226. peculiarem hanc Mediolanensium consuetudinem fuisse contendit.*

XLIII. MISSA CAPITULARIS dicitur illa, quæ celebratur diebus festis solemniter cum Ministris paratis, & cum cantu in his Ecclesiis, ubi est sufficiens numerus Cappellanorum, seu Presbyterorum, & congruè fieri potest: de hac Missa mentionem facit Corseus *tract. 1. part. 4. cap. 25. sect. 4. num. 17.*

XLIV. MISSA PAROCHIALIS est conventus Fidelium, in quo preces publicas, & Sacrificium offerunt Ministerio Pastoris, discuntque ab eo, quæ vitare, quæve præstare debeant, ad propriam salutem, & ad

proximi ædificationem. De hac Missa Parochiali Concilium Tridentinum *Sess. 22. in Decreto de observandis, & evitandis in Missæ celebratione*, declarat obligationem, qua tenentur Parochiani prædictæ Missæ Parochialis inter se, at enim: *Assistant etiam (Episcopi) eundem Populum, ut frequenter ad sua Parochias, saltem diebus Dominicis, & maioribus Festis accedant.* Ex quibus verbis colligitur, quod Fideles tenentur Missæ Parochiali dicti diebus intervenire, nisi ratio honesta excuset. De hac Missa Parochiali tractat Bonaventura Besean Prædicator Cappuccinus in suo opere inscripto: *Parochophilus, seu de quadruplici debito in Parochia propria persolvendo*: alius etiam Auctor linguæ Gallicæ, Anno 1679. Tractatum edidit de Missa Parochiali.

XLV. MISSA DECENSITÆ. In Charta, Anno 760. apud Baluz. in append. ad Capitul. col. 1392. duas portiones tam de terra vineis . . . vobis visus sui condense, ut omni tempore Missa ibidem Decensita esse debeant. Quid veniat nomine Missæ Decensitæ, valde obscurum est: Monachi præfati Benedictini opinantur illud verbum significare Missas quæ decenti cultu celebrari debent.

XLVI. MISSA PRIVATA, prout distinguitur à Missa sollempni, est illa, quæ privatim, & peculiari ter, sine cantu, uno duntaxat Clerico ministrante, sive in Ecclesia, sive in Oratorio privato celebratur. Quapropter hæc Missa, de bene advertit Bocquillot *lib. 2. cap. 7.* potest esse publica, quando fit cum conventu Populi offerentis, & communicantis, &c. De huiusmodi Missis privatis eruditè disserunt Martene *de antiquis Monachorum Ritibus cap. 6.* nec non mox laudatus Bocquillot *toto cap. 7. & 8. lib. 2. in Tractat. Historico de Liturgia.* Missa verò privata, prout distinguitur à publica, est illa, in qua solus Sacerdos sacramentaliter communicat. Hæretici Misoliturgi utramque Missam privatam prohibitam esse comminiscuntur. Verùm uniusque generis privatas Missas,

Missas, tanquam licitas, probandas esse, & commendandas, Ca holicæ Doctrina est, eamque demonstrat Card. Bona lib. 1. cap. 14 ubi pariter refert varios veteres Auctores, quibus ostendit, perpetuum Missarum privatarum usum. Concilium verò Tridentinum sess. 22. cap. 6. docet, quòd nullæ Missæ sint omnino privatz, partim quòd omnes à publico Ecclesiæ Ministro, non pro letantum, sed pro omnibus Fidelibus, qui ad Corpus Christi pertinent, celebrantur; partim quòd in omnibus communicare possint Fideles: saltem spiritualiter; partim, quòd omnes fiant in gratiarum actionem pro morte Christi, quæ est commune beneficium. Usus tamen invaluit, ut quæ fiunt absque publico conventu, privatz, seu peculiare dicantur, ut liquet ex Cap. & hoc attendendum de consec. distinct. 1. vel quæ celebrantur solo Sacerdote sacramentaliter communicante; quæ tamen, ut dixi, non reprobantur, sed commendantur ab Ecclesia Catholica, quia Missæ celebratio potissimum fit ad Sacrificium Deo offerendum, eumque sic laudandum, honorandum, ac Populo propitiandum; non autem necessario ad Populum Sacramento reficiendum; unde quando præter Celebrantem nullus alius communicat, non fit frustra Sacrificium, quia semper obtinetur finis principaliter intentus in Sacrificio, quod offertur.

XLVII. MISSA BASSA eadem, quæ privata, seu quæ submissa voce celebratur, ut legitur apud Lobinellum Tom. 2. Hist. Britan. p. 1604. hoc est sine cantu; & in Charta Ferrici de Cluniaco apud Mirzium Tom. 2. pag. 1345. legitur: *Alii verò quinque Beneficiati non hebdomadarii celebrabunt per turnum singulis hebdomadis viginti bassas Missas.* In aliis etiam Monumentis, quamvis reperitur prædicta vox *Bassa* pro indicanda Missa privata, quæ submissa voce dicitur; nihilominus, ut adnotant eruditissimi Monachi Benedictini Congregationis Sancti Mauri in novis suis Additionibus ad Glossarium

Gavant. Rubr. Miss.

Cangianum, seu Caroli Du-Fresne Tom. 4. col. 814. etiam de Missis privatis frequens est hæc formula *cantare Missam*, præsertim in Sancti Willemi Constat. Hirsaug. lib. 1. cap. 86. ubi habetur -- *Sacerdos si privatam Missam cantare voluerit, innuit converso cum signo Crucis, quod est signum cantandæ Missæ.* Rursus eadem Missa privata dicitur etiam *Plana*: sic eam appellat Ceremoniale Episcoporum lib. 1. cap. 12. num. IX. *Celebrans in eo sive sollemnes, sive planas Missas.*

XLVIII. MISSA SECRETA est eadem ac Privata, seu Bassa, & hoc nomine appellatur in Actis Episcop. Cenoman. pag. 72. ubi habetur -- *Nunquam à diè ordinationis sue cognoverunt diem præterire, ut non Missam, aut publicam, aut secretam celebrarent.*

XLIX. MISSA FAMILIARIS est etiam ex genere privatarum, & est eadem, quæ pro Familiaribus inscribitur in libro Sacramentorum Gregorii Magni pag. 256. edit. Menardi; vel est eadem omnino ac Missa privata, cui opponitur Missa publica. In hoc sensu facit mentionem de hac Missa Eadmer. lib. 1. Vitæ S. Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis cap. 14. *Si aliquando à celebratione ipsius Sacramenti impediatur, eos, qui Missam Familiarem debebant, suam pro Anima Fratris Missam dicere faciebat.* Vide etiam Ordinarium Canonicorum Regularium Sancti Landi Rotomag. apud Johannem Abrinc. Episc. de Ecclesiast. Offic. pag. 291. *Excepto, quòd Missas Familiares non dicant, nimirum privatas: vide denique Udalricum l. 1. Consuetudinum Cluniacensium cap. 7.*

L. MISSA PECULIARIS pariter idem significat ac Missa privata: hæc notione exprimitur in Capitulis Theodulphi Aurelianensis cap. 45. *Ut Missæ, quæ per dies Dominicos peculiare à Sacerdotibus fiunt, non ita publicè fiant, us per eas Populus à publicis Missarum sollemnibus, quæ hora tertia Canonice fiunt, abstrahatur.* Et in Concilio Lambethensi, Anno 1282. cap. 2. *Sacerdotes insuper caveant universi, ne Missarum peculiarium, seu sa-*

H

milia-

militarium se celebrationi obligent, quo minus valeant Canonice commissam sibi Ecclesiam officiare, ut tenentur. In Concilio v. o Sa'engunstadiensi, Anno 1022. cap. 10. & in Capitulari Anglicano incerti Auctoris cap. 4. super e stitionis cujusdam mentio fit, qua quidam laici; ac maximè Matronæ, Missas peculiare, hoc est de Sancta Trinitate, aut de Sancto Michaële, quotidie audiebant pro aliqua divinatione, quæ ibi vetatur.

L. MISSA SPECIALIS est pariter Missa privata, de qua mentionem faciunt Capitul. Theodorici Cantuariensis cap. 10. edit. Jacobi Petrii, in quo legitur: *Centum viginti Missæ speciales, singule cum tribus psalteriis, & cum tercentum Palmatis, excusant annum, scilicet penitentia.* In epist. pariter Caroli Magni ad Fastradam Reginam de Victoria Avarica, hæc leguntur: *Et Sacerdos unusquisque Missam specialem fecisset, nisi infirmitas impedisset.* Et in Vita Alculni num. 26. ut refert Du-Fresne in suo Glossario verb. *Missæ specialis,* legitur: *Leviticè se preparans, suo cum Sigulfo Presbytero Missarum colebat sollempnia specialium usque ad horam tertiam.*

LII. MISSA SINGULARIS eadem quæ privata, seu specialis, de qua mox supra. Hoc nomine Missam privatam exprimit Eddius Stephanus in Sancto Wilfrido cap. 67. ubi habetur: *Nam omni die pro eo Missam singularem celebrare, &c.*

LIII. MISSA MEDIA dicitur illa, quæ participat de Missa privata, & sollempni; nam cum sollempni habet cantum; cum privata verò convenit in hoc, quod celebratur sine Ministris sacris, sed cum uno tantum, vel duobus Acolythis: unde patet, hanc Missam non differre ab illa, quæ simpliciter cantata dicitur, de qua superius locuti sumus. De Ceremoniis, & Ritibus, quibus hæc Missa celebranda est, agunt Castaldus lib. 2. sect. 9. Bauldry part. 3. tit. 13. cap. 9. & segg. Gerlacus Vinitor part. 4. tit.

12. & 13. Totinius in Ceremoniali PP. Camaldulensium lib. 1. cap. 19. num. 15. Jo. Merinerus in Ceremoniali Fratrum Minorum part. 2. & alii; sed omnium optimè Benedictus XIII. qui ad cæteras præclarissimas dotes, quæ Pontificem summum ornabant, maximam Ecclesiasticorum Rituum peritiam adjecerat. Videatur opusculum ejus Italicè inscriptum: *Avvertenze Pratiche Ceremoniali &c.* cap. 2. ubi rem hanc exactissimè tractat. De Ritibus servandis in hac Missa etiam nos agimus in nostris Additionibus, & Observationibus ad tit. VII. part. 2. à n. XLII. usque ad XLVI. inclusivè.

LIV. MISSA SOLITARIA, prout à privata, & plana distinguitur, intelligitur illa, quæ à solo Sacerdote, nemine præsentè, & respondente fiebat olim in Monasteriis. Missæ hujusmodi solitariae olim, ut dixi, celebrabantur ex Indulgentia in Cænobiiis, ut loquitur Edvensis, sive ex privilegio Canoniarum Sanctionum. Verùm sublatis nunc hujusmodi privilegiis, districtè prohibitum fuit, ne quis Sacerdos solas sine ullo Ministro Sacrum Mysterium conficiat. Hujusmodi autem Sanctiones Missam Solitariam prohibentes, asseruntur à Josepho Vicecomite lib. 5. de Missæ Ritibus cap. 4. nec non à Card. Bona lib. 1. cap. 15. n. 5.

LV. MISSA SEU SACRIFICIUM OCCULTUM est Sacrificium Schismaticorum, qui se ab Ecclesia segregant, & in suis Conventiculis Sacrificia offerre præsumunt. Ita explicat Eckius Divum Basilium in Psal. 115, prope finem, ubi ait: *Non in latebris delitescens Sacrificabo, sed publicam exhibebo tibi Sacrificium;* nempe ad differentiam Sacrificii Schismaticorum, quod, ut dixi, appellabatur occultum. De hoc Sacrificio occulto Schismaticorum mentionem facit Bellarminus Lib. 6. de Missa cap. 10. in fine.

Tertis

Tertia Missarum diversitas desumitur ex iis, pro quibus Sacerdos Hostiam salutarem Deo offert; hujusmodi autem sunt: Missa Votiva, Adventitia, Nuptialis, pro Defunctis, Animarum, pro Vivis, Spontanea, Legata.

LVI. MISSA VOTIVA strictè accepta ea sola censenda est, quæ non convenit cum Officio dici, nec ab Ecclesia præscribitur dicenda; sed dicitur à Sacerdote juxta ipsius votum, seu voluntatem, puta de Trinitate, de Spiritu Sancto, de Angelis, & de aliis, prout infra in nostris Observationibus ad Tit. IV. §. 1. Latè verò sumpta, Missa Votiva dicitur illa, quæ licet non sit ad arbitrium Sacerdotis: & non concordet cum Officio, præscribitur tamen dicenda tali die ab Ecclesia, non ratione Festi alicujus, sed voto, seu devotione ipsiusmet Ecclesiæ: talis est Missa B. M. dicenda in duobus prioribus Sabbatis Adventus, etiam si non dicatur Officium de B. M. sed Feriale. Hæc Missa non dicitur strictè Votiva, quia non dependet ex voto, & delectu Sacerdotis; dicitur autem latè Votiva, quia ejusmodi Missa licet non conveniat cum Officio, est tamen præscripta ab Ecclesia ex devotione ipsius Ecclesiæ erga B. V. Nequaquam verò est talis, necullo modo censenda est Votiva, Missa de Feria, seu de Vigilia, quæ in Ecclesiis Cathedralibus, & Collegiatis præter Missam Festi occurrentis dici debet; tum quia præscribitur ejusmodi Missa ab Ecclesia, nec pendet ex voluntate Sacerdotis; tum quia convenit etiam non Officio quidem, sed commemorationi dictæ Feriæ, seu Vigiliæ eo die factæ. Qua item ratione Missa pro Defunctis die secunda Novembris, sicut & prima die cujuslibet mensis non impedita, Votiva non est; cum & præscribitur ab Ecclesia, & Officio, quod ipsi sit idem sit, conveniat; aliàs semper est Votiva. Cæterum de hujusmodi Missarum Votivarum Origine, Ritu &c. eruditè tractant Joseph Vicecomes de Missæ Ritibus lib. 3. cap. 15. & seqq. Martene de Antiquis Monachorum Ritibus lib. 2.

cap. 6. n. 41. Card. Bona lib. 1. cap. 15. n. 3. Gracolas in 1. part. Antiqui Sacramentarii pag. 433. Liber Sacramentorum Sancti Gregorii Magni edit. Menardip. g. 255. Antiquæ Definitiones ordinis Cisterciensis distinct. 5. cap. 7. Carolus Guyetus in sua Heortologia lib. 4. toto cap. 21. Quarti part. 1. tor. tit. 4. Girvatus verò de hujusmodi Missis Votivis tractat part. 1. tit. 4. nec non Part. 4. tit. 17. cujus doctissimis Commentariis nos quoque ibidem aliqua adjiciemus: denique prædictarum Missarum Votivarum genera varia, pro diversitate personarum, vel pro diversis eventibus, & periculis celebrandarum, describuntur in antiquis Sacramentariis, nec non in nostris Recentibus Missalibus.

LVII. MISSA ADVENTITIA, eadem quæ Votiva, in Epitome constitutionum Ecclesiæ Valentiniæ tom. 4. Conciliorum Hispaniæ p. 171. inter alia agente de ordine, qui circa celebrationem Missarum tam Beneficiorum in Ecclesia fundatorum; quam etiam Votivarum, & ut dicunt, Adventitiarum haberi debet. Nunc autem Missa Adventitia eadem est ac Missa, quæ dicitur Manualis, nimirum quæ celebratur juxta mentem illorum, qui offerunt elemosinas pro Missa celebranda.

LVIII. MISSA NUPTIALIS est illa, quæ celebratur in benedictione Nuptiarum, de qua Concilium Toletanum, Anno 1323. inter Hispan. tom. 3. pag. 572. ubi hæc verba habentur: *Qui alieno Parochiano, absque alia testimoniali Sacerdotis proprii, Missam celebraverit Nuptialem, trecentos moropetinos nobis solvere teneatur.*

LIX. MISSA PRO DEFUNCTIS, SEU DEFUNCTORUM, est illa, quæ pro Fidelium mortuorum suffragio celebratur juxta Rubricas in

Mā liti descriptas. De hujusmodi Missarum Origine, Divisione, & Ritibus eruditissime discurret Vicecomes de Antiquis Missæ Ritibus toto *lib. 4. à cap. 1. usque ad cap. 21.* Card. Bona *lib. 1. cap. 14. n. 2. & cap. 15. n. 4.* Grancel. in Antiquo Ecclesiæ Sacramentario *part. 1. à pag. 492. usque ad pag. 538.* Videndum est etiam Concilium Vahonense *2. cap. 43.* Vahense *3. cap. 3.* B. acarense habitum Anno 543. *Can. 16.* aliud Bracarense Anno 1502. *Can. 10.* Aleuin. *lib. de Divinis Offic. cap. de exequiis mortuorum.* Walafrid. *Strabo de rebus Eccles. cap. 21.* & Durand. *lib. 5. Rational. cap. 5. n. 18.* Noster verò Gavantus de Ritibus servandis in Missis Defunctorum agit in *part. 1. tit. 5. & part. 4. tit. 18.* cui inhærendo, etiam nos ibidem nonnulla addemus, & observabimus. Apud prædictos Auctores, necnon apud Codices Sacramentarios varia describuntur genera Missarum pro Defunctis, quæ ibi videri possunt.

LX. MISSA ANIMARUM eadem ac Missa, quæ cantatur pro Defunctis: de qua in Vita B. Metildis Reginæ *n. 9. 10.* & apud Durand. *lib. 5. Rational. cap. 5. n. 18.*

LXI. MISSA PRO VIVIS die tur illa, quæ pro hominibus adhuc viventibus celebratur.

Ratione autem circumstantiarum, quæ hominum vitam comitari solent, hæc Missa multifariam partitur, veluti cum pro gravi molestia affectis, vel pro iter agentibus, vel pro agonizantibus, vel pro remissione peccatorum &c. Sacrificium Deo offertur.

LXII. MISSA SPONTANEA vocatur illa, quæ sola dicentis Religione, & pietate celebratur, & offertur vel pro Vivis, vel pro Defunctis.

LXIII. MISSA LEGATA est illa, quam Testamento, vel alio Instrumento aliquis Fidelium instituit: tam hæc, quam superior nunc sunt in usu: & ut ait Vicecomes *lib. 1. cap. 7.* habent veterum firmamenta; sed Prima non indiget probationibus; Altera verò satis constat ex eo, quod S. Ambrosius pro Anima Valentiniani Imperatoris Sacrificium instituit. Sed amplius liquet hoc genus Missarum Legatarum, ex more introducto, dandi stipendium Sacerdoti propter Missæ celebrationem. De qua materia eruditissimum sermonem instituit in *2. part. 102.* Dissertationis Historico-Theologicæ de Oblationibus ad Altare, quam recentissime divulgavit Noster P. Franciscus Beilendi, Venetis, Anno 1733.

Alia præterea sunt genera Missarum, quarum distinctio desumitur vel ex tempore, vel ex loco, vel Sacris functionibus, vel ex aliis circumstantiis, in quibus tales Missæ celebrantur. Ad hoc Missarum genus reducuntur Missæ, quæ appellantur de Tempore, Quadragesimalis, Paschalis, de Jejunis, Lunatica, Dominicalis, Ferialis, Annualis, de Expectato, de Sanctis; Perfecta, Imperfecta, Catechumenorum, Sacramentorum, Fidelium, Præfeneratorum, Sicca, Nautica, seu Navalis, Bifaciata, Trifaciata &c. de Luce, de Aguinaldo, Matutinalis, Cardinalis, Minor, Peregrinorum, Vespertina, Nocturna, de Galli

Galli Cantu, Diei, Nova, Novella, Scrutini, de Traditione Symboli, Chrismalis, ad prohibendum ab Idolis, pro Decimis, pro Requite Sanctorum, Revocata.

LXIV. MISSÆ DE TEMPORE vocantur illæ, quæ correspondent variis Anni Ecclesiastici temporibus, in quibus Vitæ, Passionis, & Doctrinæ Christi Myſteria, Fideique nostræ Sacramenta recolluntur.

LXV. MISSÆ QUADRAGESIMALES vocantur illæ, quæ in Quadragesima dicuntur. Ita appellantur in Concilio Vasionensi cap. 20. & Vafeni cap. 3.

LXVI. MISSA PASCHALIS dicitur illa, quæ in singulis/septimana Paschalis Feriis agitur, in Missali Gothico pag. 342. 343. & in Gallicano pag. 480.

LXVII. MISSA DE JEJUNIIS vocatur illa, quæ die Jejunii celebratur: de hac mentio habetur apud Martene tom. 4. *Anecdotorum* col. 706, ubi ex Statutis Ecclesiæ Cadur. eam colligit; in ipsis enim leguntur hæc verba -- *Missæ de Jejunis in hora nona poterunt celebrari, alia vero antea celebrentur* -- Hæc Missa Jejunii refertur etiam in Liturgia Gallicana, seu in Missali Gothico illustrato à Mabillon pag. 231. & seq.

LXVIII. MISSA LUNATICA est Missa, quæ celebratur die Lunæ: hæc memoratur in Statutis Confratriæ Clericorum apud Pontifaram.

LXIX. MISSA DOMINICALIS est illa, quæ Dominicis diebus cani solet: de qua fit mentio à Johanne Abricensi Episcopo lib. de *Eccles. Offic.* pag. 23, ita Du - Fresne supra. In Missali tamen Gothico à pag. 292. Missa Dominicalis dicitur illa, quæ cantabatur in Dominicis de Adventu; tunc enim Dominicæ Adventus septem numerabantur, quarum prima erat illa, quæ sequebatur Festum Sancti Martini. Qua ratione Doctissimus Mabillon asserit in suis notis, hujusmodi Missas assignatas fuisse pro Dominicis post Pentecosten, non de Adventu.

LXX. MISSÆ FERIALES dicuntur illæ, quæ singulis hebdomadæ Feriis capuntur; prisceis quippe temporibus, ait Beletus cap. 51. & ex eo Durandus lib. 4. *ration. cap. 1. n. 28. hæresibus pullulantibus, & Trinitatem impugnantibus, ex institutione Alcuini Magistri Caroli Magni, rogatu Bonifacii Archiepiscopi Moguntini statuentis; Prima Feria de Trinitate dicebatur, Secunda Feria de Sapientia, Tertia Feria de Spiritu Sancto, Quarta de Caritate, Quinta de Angelis, Sexta de Cruce, Septima de B. Virgine*: Cessante tamen tali causa nunc Missæ FERIALES non celebrantur juxta prædictam regulam; sed quando non dicitur Officium de aliquo Sancto, vel de aliqua Octava, sed de Feria corrente, tunc Missa Ferialis est, quæ correspondet Feriali Officio: unde si Feria non habet Missam propriam, sicut habent omnes FERIA Quadragesimæ, Vigiliarum &c. tunc pro Missa de Feria resumitur, & dicitur Missa de Dominica præcedenti; & hæc dicitur Missa Ferialis. Cur autem antiquitas in Septima Feria de B. M. V. Missa instituta fuerit, id initium habuisse tradit idem Beletus, & ex eo Durandus, à Miraculo, quod in quadam Ecclesia Constantinopolis singulis Sabbatis contingebat; de quo Du - Fresne fusè in suo Glossario prædicto. *Missæ FERIALES*. Alicubi verò, ut recenter adnotant ibidem Monachi Sancti Mauri, Missæ FERIALES sollemnes, & publicæ vocantur, FERIA enim interdum dicti sunt dies Festi.

LXXI. MISSA ANNUALIS vocatur illa, quæ singulis diebus per Annum dicitur: & talis denominatio colligitur ex statutis Cisterciensibus apud Martene tom. 4. *Anecd.* col. 1265, in quibus legitur -- *Nulli Abbatum liceat amodo, alicui persone quotidianam Missam concedere, vel annualem.*

LXXII. MISSA DE EXPECTATO habetur in Missali Ambrosiano; in quo inscribitur de *Expectato*, & est illa, quæ celebratur sollempniter in die, vigiliam Nativitatis Domini præcedente: cui Missæ in Missali Gothico, seu Gallicano, respondet præparatio ad Vesperam Natalis Domini, ut notat Mabillon *lib. 2. de Liturgia Gallicana cap. 4.* optimè corrigendo verbum *Præfatio*, sicuti habetur in prædicto Missali Gallicano, loco dicendi *Præparatio ad Vesperum Natalis Domini.*

LXXIII. MISSA DE SANCTIS dicuntur illæ, quæ in honorem Sanctorum agi solent, cum illorum memoria annua sollempnitate recolitur. Etiam de his videri potest Vicecomes de Missæ Ritibus *lib. 1. cap. 4. & seqq.* necnon Card. Bona *l. 1. cap. 15.* & Carolus Du-Fresne in suo *Glossario V. Missa pro Festo Sancti alicujus.*

LXXIV. MISSA PERFECTA est illa, in qua perfectum conficitur Sacrificium, nempe quando Sacerdos consecrat, & sumit Corpus, & Sanguinem Christi Domini.

LXXV. MISSA VERÒ IMPERFECTA dicitur illa, in qua Corpus, & Sanguis Christi non conficiuntur, ut est *Missæ Præsanctificationum*, & alix, de quibus infra.

LXXVI. MISSA CATECHUMENORUM est sub genere imperfectarum, cum sit illa pars Missæ, quæ constabat iis tantum Ritibus, qui peraguntur ab Introitu usque ad Offeritorium exclusivè; & dicebatur talis, quia absoluto sermone post Evangelium, dimittebantur Catechumeni ab Ecclesia.

In varias tamen Classes dividebantur Catechumeni: quidam enim ab infidelitate ad Fidem converti desiderantes, audiebant in Ecclesia verbum Dei; & isti dicebantur *Audientes*. Alii audito sermone procumbant in genua, & vocabantur *Substrati*, seu *genua stercientes*. Alii in Fide rectè instructi Baptismum petebant, & appellabantur *Competentes*, nempe simul petentes. Qui verò ex istis in albo Baptizandorum descripti

erant, nuncupabantur *Electi*. Verùm à Sanctis PP. duæ Classes tantùm, nempe Catechumenorum, & Competentium commemorantur; quia nomine Catechumeni, Audientes, & Substratos intelligunt; & Electos à Competentibus, ut plurimum non distinguunt. Et equidem S. Isidorus *lib. 2. de Divinis Officiis cap. 21.* ait: *competentes sunt, qui jam post Doctrinam Fidei, post Continentiam vitam, ad gratiam Christi percipiendam festinant, ideoque appellantur Competentes, id est gratiam Christi petentes; nam Catechumeni tantum audiunt, necdum petunt; sic etiam Leidradus Lugdunensis Archiepiscopus in Libro de Sacramenta Baptismi ad Carolum Magnum cap. 1.* utrorumque prædictorum Catechumenorum discrimen sic proponit: *Differt sanè inter Catechumenos, & Competentes: Catechumeni itaque sunt, qui primum de Gentilitate veniunt, & habentes voluntatem credendi in Christo, audiunt Verbum Fidei, sed nondum appellantur Fideles, Competentes autem sunt, qui jam post Doctrinam Fidei, post Continentiam vitam, gratiam Christi percipere festinant. Ideoque appellantur Competentes, id est gratiam Christi petentes.* Carolus tamen Du-Fresne in suo *Glossario* tres eorum ordines distinguit, scilicet Catechumenorum; Genustercientium, & Competentium; de quarto nullam mentionem facit, nempe *Electorum*; sed hunc ultimum ordinem memorat Martene de *antiq. Eccl. Rit. part. 1. lib. 1. Art. 6.* qui ex prædicto numero detrahendos esse arbitrat, *Genustercientes*, quia specialem ordinem non constituebant, sed erant Catechumeni simpliciter dicti, qui in poenam commissi alicujus peccati, verbum Dei genuflexi audire cogebantur. Itaque juxta eundem, tres tantum distinguendi sunt Catechumenorum gradus, scilicet *Audientium, Competentium, & Electorum*, quos supra explicavimus.

Catechumeni simpliciter dicti compelluntur ab Ecclesia exire statim post dictum Evangelium, vel peractum sermonem; Competentes vero dimittebantur ab Ecclesia solum

immedi-

immediatè ante Consecrationem, cum pro ipsis aliquantum à F. delibus preces fundentur: unde ad orationem, quæ sit super Catechumenos, expectantes genua fledebant: quando autem pronuntiatum fuerat à Diacono: *Catechumeni procedite*; tunc & ipsi exibant. Hæc asserit Macrius in suo *Hieroglyphico v. Catechumenus*, asserendo in comprobationem sui assumpti Canonem V. Synodi Neocesariensis: in quo tamen non habetur sermo, nisi de penitentia danda Catechumenis pro delictis commissis in articulo Catechumenatus. Verùm de hac multiplici expulsionem Catechumenorum sermo habetur pariter in lib. 5. Constitut. Apostolicarum. Rursus de eadem mentionem faciunt Claudius de Vert tom. 1. cap. 1. pag. 21. necnon Card. Bona lib. 1. ubi ait: *Primi omnium, voce Diaconi post Evangelium, & sermonem admoniti, exibant infideles, & post illos Catechumeni primi generis, & penitentes secundæ: his egressis, monebat Diaconus Populum, quid pereret à Deo pro Catechumenis secundæ classis, qui Substrati dicebantur, quibus etiam indicabat, ut capita inclinarent orationibus Sacerdotum, quibus super illos recitatis, & ipsi exibant. Idem Ritus, his egressis, erga Energumenos servabatur; & his post preces dimissis, vocati aderant Competentes, & Electi; & postquam isti, oratione item super eos porrecta, recesserant, idem Diaconus &c.* De hac Missa Catechumenorum eruditissimè discurret mox laudatus Card. Bona lib. 3. cap. 10. Emanuel à Schelestrate in suo celebri opere de *Disciplina Arcani* cap. 6. ubi tractat de tempore, quo cæpit, & desinit Disciplina sollempniter dimitendi Catechumenos ab Ecclesia: denique agunt etiam pereruditè de hac Missa Catechumenorum Antonius Bellotte in suis observationibus Ecclesiæ Laudunensis pag. 366. & alibi; suprâ laudatus Macrius in suo *Hieroglyphico v. Catechumenus*; Du-Fresne *v. Missa Catechumenorum*; Claudius de Vert *loc. cit.* & Jo. Grancolas in 2. part. *Antiqui Ecclesiæ Sacramentarii* pag. 1. & seqq. multa congerit,

quæ spectant ad antiquam Catechumenorum Disciplinam; in 1. verò part. pag. 571. agit etiam expressè de Missa Catechumenorum: & pag. 574. breviter tractat de Missa penitentium, & Energumenum, de qua nos distinctè non egimus, quia confunditur cum Missa Catechumenorum; Energumeni enim expellebantur ab Ecclesia post Evangelium, sicut Catechumeni. Tertii autem generis penitentes, qui Substrati dicebantur, etiam ipsi cum Energumenis, & Catechumenis dimittebantur; ad penitentes verò primi, & secundi generis nihil pertinebat Missa Catechumenorum: primi enim extra Ecclesiam commorabantur; secundi verò, licet intra fores Ecclesiæ in propylæo manerent, ibique lectionem Scripturarum audirent; quia tamen nullæ erant super eos manuum impositiones, nullæ orationes, idcirco ante Catechumenos expellebantur. Porro de variis penitentium gradibus v. Bona lib. 1. cap. 17. n. 3. & Bellotte in suis Observationibus pag. 69. & seqq.

LXXVII. MISSA SACRAMENTORUM est illa, quam Missæ Catechumenorum opponit Ivo Carnotensis episc. 219. in qua scilicet sacra Mysteria peraguntur, à quibus arcebantur Catechumeni, ut mox observavimus. Hoc nomine vocatur hæc Missa (de qua iterum infra sub nomine Missæ Fidelium) in vita Gregorii VII. PP. Seculo sexto Benedictino part. 2. pag. 455. Unde conigit, ut ipse Salvator horrenda eum visione deterreret, eum forè post inchoatam Missam Catechumenorum resideret inter hæc urgente hora surgendi ad lectionem Evangelii multi Fratres immerunt, ut excitaretur Itaque ventum est ad Missam Sacramentorum, & tunc necessariò expurgatus, celebrandi causa Mysterii.

LXXVIII. MISSA FIDELIUM est Missa perfecta, & eadem cum Missa Sacramentorum dicta, de qua suprâ; & ita dicebatur illa Liturgiæ pars, cui Fideles, & penitentes, qui *Consistentes* appellabantur, inter-

intererant, & complectebatur Offertorium, Præfationem, Hymnum Cherubicum, Canonem, Orationem Dominicam, Communionem, & Post-Communionem. De hac pariter fuscè, & eruditè sermonem instituit mox laudatus Card. Bona lib. 1. cap. 16. Utriusque Missæ, Catechumenorum videlicet, & Fidelium meminit, ut dixi supra, Ivo Carnotensis epist. 219. quarum priorem vocat Catechumenorum, alteram verò Sacramentorum, quia in hac sacra Mytheria peraguntur. Sermonem resumendo de Missis imperfectis, ultra Missam Catechumenorum, sub earum genere continentur pariter sequentes Missæ: Præsanctificatorum, Sicca, Nautica, Bifaciata, Trifaciata, &c.

LXXIX. MISSA PRÆSANCTIFICATORUM, quæ continetur sub genere imperfectarum, vocabatur illa, in qua Sacerdos communicabat, sed non consecravit, & cum careret consecratione, dicebatur Missa Præsanctificatorum, & Missa Imperfecta. Origo hujus Missæ repetenda est à Synodo Laodicæna, quam Baronius Annis 114. Nicænum Concilium præcessisse ostendit. Sancitum enim in dicta Synodo fuit *Can. 49. Non oportere in Quadragesima panem offerre, nisi Sabbato, & Dominica tantum.* In Synodo verò Trullana *Can. 52.* sancitum est: *Quod in omnibus Sanctæ Quadragesime jejuniis diebus, præterquam Sabbato, & Dominica, & Sancto Annunciationis die, fiat Sacrum Præsanctificatorum.* In Ecclesia Orientali adhuc servatur hic mos præscriptus in Trullano Concilio. Occidentalis autem Ecclesia non utitur Præsanctificatorum ministerio, nisi Feria 6. Parasceves. De Ritu, ac modo hujus Missæ Præsanctificatorum celebrandæ, latè, & eruditè discurret Leo Allatus in epist. ad Naudæum, quæ reperitur in calce operis sui eruditissimi *de Ecclesia Occidentalis, atque Orientalis perpetua consensione.* Consistit autem Ritus hujus Missæ Præsanctificatorum præsertim in hoc, quòd die Dominica præter illius diei Oblationem, alii quinque panes consecrantur, seu Hostiæ pro totidem sequenti-

bus Feriis, usque ad Sabbatum. Tunc singulis diebus sub Vesperam conveniunt Sacerdotes in Ecclesia, & in ipsa, vespertinarum precum Officio, panis particulam in Dominica præcedenti consecratam, sumunt, præmissis quibusdam Psalmis, Lectionibus, & Orationibus, quas refert doctissimus P. Goar in suo Græcorum Euthologio. Mox laudatus Allatus alio modo describit hunc Ritus, dicendo -- *Dominico die quilibet Sacerdos ventura hebdomada dies, quibus celebraturus est, digitis ipse suis numerat: inde tot particulas panis in Oblatione absindit, quot Missas dicurus est; eas cum particula eo die sumenda consecrat, & consecratas, Sanguineque Dominico intinctas, uti moris est, conservat in Pyxide; ex qua postmodum celebraturus, tempore opportuno, cochleari, aliis ibi ad alium usum relictis, haurit, & disco reponit, & in Altare majus advectam consumit --* hæc Allatus; sed Martene *part. 1. lib. 1. de Antiquis Ecclesie Ritibus Cap. 3. num. 15.* optimè adnotat, quòd ea, quæ dicit Allatus de particulis consecratis in Sacra Pyxide conservandis, pretioso Sanguine intingendis, non observantur in omni Ecclesia Orientali, maximè verò Constantinopoli, ubi particule sicæ in Pyxide reconduntur. De prædicta Missa Præsanctificatorum latè, & eruditè juxta morem suum differit Card. Bona lib. 1. cap. 15. & Grancolas *Tom. 2. antiquarum Liturgiarum, seu 1. part. antiqui Sacramentarii pag. 427.* Claudius de Vert *Tom. 1. pag. 80. seq.*

LXXX. MISSA SICCA vocatur illa, quæ caret non solum consecratione, sed etiam sumptione Corporis Christi Domini: unde non est nisi larva, & simulatio quædam veræ Missæ; & idcirco optimè appellatur *Missæ Sicca, & Jejuna*, loco Missæ veræ, & perfectæ, à privata quorundam devotione introducta in gratiam infirmorum, eorumque, qui domo exire, & Missæ publicæ interesse nequibant, Ordo hujus Missæ describitur à Pru-

à Prudentio Trecentia Episcopo, qui floruit ante Annos octingentos, in suo MS. Pontificali post Missam inscriptam: *Pro infirmo, qui proximus est morti.* Describit etiam ordinem hujus Missæ Guillelmus Durandus in *Ration. Divinorum Officiorum lib. 4. cap. 1. n. 23.* necnon liber Sacerdotalis *cap. 34.* à Leone X. approbatus, & Anno 1523. sub Hadriano VI. Venetiis impressus, & iterum Anno 1560. Venetiis recusus apud Johannem Variscum, & socios. Denique describit etiam ordinem hujus Missæ Johannes Burchardus in suo libro, cui titulus: *Ordo Missæ, &c.* Romæ impresso apud Antonium Pladum Impressorem Cameralem, Anno 1559. *Rubr. 16. pag. 40. à tergo, & seq.* Ejusmodi Missa maxime locum habuit in Regno Galliarum, ut tradit Guido de Monte Rocherii in *Enchiridion. Sacerdotum tract. 4. cap. 7.* Quod spectat ad hujus Missæ antiquitatem, de ea fit mentio juxta aliquorum sententiam apud Socratem *Historia Ecclesiastica lib. 5. cap. 22.* & *Concilium Carthaginense 3. Can. 29.* eam videtur innuere, decernens: *Ut Sacramentum Altaris non nisi à jejunis hominibus celebretur; Defunctorum vero commendatio solis orationibus fiat, si illi, qui faciunt, jam pransi inveniantur.* Ceterum de Ritibus, & antiquitate hujus Missæ præter Auctores supra allegatos, disserit etiam Bocquillot *lib. 2. cap. 7.* dicendo cum Martene, quod Cartusenses adhuc frequentant in Cellis sæpius Missas Siccas, quarum unam de Beata Maria videre est in eorum Breviario edito Anno 1587. ut refert laudatus Martene *lib. 1. cap. 3. art. 1. num. 18.* Hanc Missam tamen Siccam in Concilio Parisiensi, Anno 1212. *cap. 12.* prohibitam nonnulli censent his verbis: *De Sacerdotibus, qui Missarum multitudine onerati conductitios alios Sacerdotes habent, vel Siccas Missas faciunt, . . . propter quæ ipsos oportet conductitios habere Sacerdotes, vel alia eis vendere facienda, ut à prædictis se exonerent, Siccas Missas faciunt pro Defunctis, sub eadem distributione prohibentur, &c.* Mihi tamen videntur. *Rubr. Miss.*

detur prædictum Concilium non absolute prohibere hanc Missam, sed solum declarare, hujus Missæ recitatione non satisfieri oneribus celebrandi Missas. Ante prædictum Concilium vetantur Presbyteri ejusmodi Missas celebrare absque Communicatione in *Capitul. Caroli XI. lib. 1. cap. 6.* ex qua prohibitione colligitur, Missam Siccam non nuperam, sed antiquam fuisse. Hæc referuntur in *Glossario Cangiano v. Missa Sicca.* De Canone prædicti Concilii Parisiensis mentionem etiam facit Martene loca supra cit. *num. 19.* Improbant etiam hanc Missam Siccam Guillelmus Estius *Orat. 13. Theologica,* & Laurentius Laudmeterus *lib. 1. de veteri Clerico, & Monacho cap. 84.* Sylvius in *3. part. quest. 83. art. 2. quest. 2.* Mercerus in *tract. de Sacrific. & alii.* Eam tamen econtra laudat, & commendat Genebrardus in *lib. de Liturgia Apostolica Gallicæ conscripto cap. 30.* qui etiam testatur, se An. 1587. Taurini in Exequiis viri cujusdam nobilis, qui vespere sepeliebatur, hujusmodi Missæ cum Sacris Ministris sollempniter celebratæ interfuisse: cui profecto dissentiri non auisim, cum de tali Missa Sicca habeatur Ordo descriptus in laudato libro Sacerdotali, in quo exhibetur totus Ordo celebrandi Missam Johannis Burchardi Doctoris Argent. & Cappellæ Pontificiæ Ceremoniarum Magistri: & cum talis Missa ibi constet, quod non solum secretè, sed etiam publicè fuerit recitata, videtur non dubitandum, quod tunc fuerit permilla, & nondum prohibita. Quarta etiam *part. 1. tit. 14. dub. 4.* tenet, per se loquendo, non videri illicitum Missam Siccam recitari coram infirmo, vel alio diu impedito ab auditione Sacri, ob auctoritates supra allegatas: sed quia hoc tempore in deuetudinem abiit hæc Ceremonia, censet, recitari non debere absque licentia Episcopi, ad quem pertinet cura legitima usus Sacrorum Rituum. Idem tamen Auctor procedit ad asserendum, non videri licitum, nec permittendum, recitari Missam Siccam in Ec-

clesiis, vel Oratoriis destinatis ad Sacrum faciendum, & ad verum Sacrificium offerendum, ne rudioribus detur occasio erroris, & confundendi Missam veram cum apparenti; & ne similiter detur occasio iniquis Sacerdotibus, celebrandi loco veræ Missæ, Missam cum fictione, & absque Consecratione, quod est grave sacrilegium: quæ absurda, (inquit ipse) cessant in navi, ubi scitur, non posse dici veram Missam. Hæc autem Missa Sicca in navi celebrata, vocatur

LXXXI. MISSA NAVALIS, SEU NAUTICA, & dicitur talis, quia est Missa Sicca aliquando à Sacerdotibus recitata in loco fluctuante, & vacillante, ut in mari, & fluminibus, in quibus per continuam navium vacillationem adest periculum effusionis pretiosi Sanguinis è Calice; & idcirco loco Missæ Perfectæ, & integræ, ad satisfaciendum devotioni navigantium recitari solebat hæc Missa Sicca, cujus ordinem pariter describit Quarti loc. supracit. Hanc Missam Sanctus Ludovicus Galliarum Rex quotidie celebrare faciebat, quando à partibus transmarinis in Galliam redibat. De hac Missa Nautica, seu Navali, & ejusdem Ritibus sermo habetur, & ordo describitur in laudato libro Sacerdotali à Leone X. approbato, in quo pariter continetur ordo Missæ Siccæ recitandæ coram infirmo. Ad prædictam Missam Navalem quod attinet, videri possunt ea, quæ tradit Card. Bona lib. 1. *Rerum Liturgicarum cap. 15. num. 6. & 7.* & quæ adnotata sunt in Glossario Cangiano recentissimè edito cum novis eruditissimis additionibus ad Joinvillam pag. 38. 39. Caterùm Missas Perfectas etiam in ipsis navibus celebratas fuisse, tradunt Scriptores, inter quos Johannes Monachus in Vita S. Wulfrani num. 4. & Eusebius Priolus in Oratione funebri Petri Delphini apud Martene Tom. 3. *ampliss. Collecti. col. 1224.* Hujusmodi tamen usus celebrandi Perfectas Missas in navi, plenè non probatur per ea, quæ tradit Matthæus Paris, An-

no 1247. ubi de Card. Legato Apostolico scribit: *Cùm navim ascensus esset jussit euidam Fratri de Ordine Predicatorum ipsa Missam celebrare, quod & factum est, non sine multorum, qui hoc non præviderant, admiratione.* Sed de prædictis Missis Perfectis in navibus minimè celebrandis sermonem fusiozem habebimus cum Gavanto hac part. 1. tit. 20. lit. f.

LXXXII. MISSA BIFACIATA, ET TRIFACIATA, &c. sunt pariter ex genere illarum, quæ omnino imperfectæ, & æquivocæ tantum Missæ dici possunt. Pro harum intelligentia sciendum est, quod Sacerdotes olim à variis Missis celebrandis se exonerabant, plures scilicet sub uno Canone Missas peragendo. Et ita in quadam compositione inter Priorem de Ghisfortio, & Romanum Presbyterum Sancti Gervasii de Ghisfortio, Anno 1181. facta, prædictus Prior de consensu Abbatis majoris Monasterii, approbante Mauritio Parisiensi Episcopo, conventionis Arbitro, & Judice, confirmante Rotrodo Rothomagensi Archiepiscopo, licentiam celebrandi duas Missas sub uno Canone concessit Sacerdoti; quæ quidem compositio (ut refert Martene loc. supracit. n. XX.) conservatur in Archivo majoris Monasterii. Ita etiam Eremita quidam Sanctitate conspicuus in Diocesi Belvacensi, Anno 1191. quatuor Missas sub uno Canone, divinitus jussus, celebrasse dicitur apud Thomam Cantipratensem lib. 1. de *Actibus cap. 3. num. 9.* De hujusmodi Missis Georgius Cassander in præfatione ad Ordinem Romanum hæc habet: *ante pauca quoque Secula in Gallis multum usitata fuerunt Missæ vulgò dictæ Bifaciata, Trifaciata, Quadrifaciata, videlicet cum plures Missæ diversi argumenti usque ad Offertorium sæpius iterata, tandem uno Canone concledebantur: adversus quas stultosè scribit Petrus Cantor in verbo Abb eviato. Eas omnino obsolescitas existimo.* Hucusque citatus Cassander Originem hujus abusus adseribit, & refert mox laudatus Petrus Cantor Sacerdotum avaritiam,

ritiæ, qui eùm scirent vetitum esse plures Missas in die celebrare, has plurimum Missarum mutilationes invenerunt, ut devotioni plurimum petentium Missæ Oblationem, hoc modo satisfacerent sub unica tantum Consecratione, & Canone, repetendo alias Missæ preces, ut plura pro uno Sacrificio stipendia hac fraude lucrarentur. Ejusmodi Missas barbaro vocabulo Bifaciatas, Trifaciatas, &c. Petrus Cantor appellavit, quia veluti duplicem, vel triplicem faciem habebant, easque, ceu monstruosas, & contrarias Divinæ Institutioni, & Ecclesiæ consuetudini, jure improbat, & detestatur. Hujusmodi autem Missæ in superius citato Concilio Parisiensi Anni 1212. quod in MS. Codice reperisse se fatetur Martene *loc. supracit. num. 19.* probabiliter reprobata fuerunt; & forsitan non approbando supra expositam compositionem, quam Martene refert *loc. cit.*

Hoc addendum superest circa ejusmodi Missas celebrandi rationem: quod plures aliquando uno tantum concludebantur Canone; sed interdum una etiam illarum duobus Canonibus peragebatur, reservata usque ad ultimum Canonem Communione. Hunc abusum acriter perstrinxit Synodus Toletana XII. *Can. 5.* his verbis: *Relatum est nobis, quosdam de Sacerdotibus non tot vicibus Communionis Sanctæ gratiam percipere, quot Sacrificia in una die videntur offerre, sed in uno die, si plurima per se Deo offerant Sacrificia, in omnibus se Oblationibus à Communione suspendunt, & in sola tantum extremi Sacrificii Oblatione Communionis Sanctæ gratiam sumunt: nam quale est Sacrificium, cui nec ipse Sacrificans participasse dignoscitur? Ergo hoc modis omnibus est tenendum, ut quotiescunque Sacrificans Corpus, & Sanguinem Jesu Christi in Altario immolat, toties perceptioni Corporis, & Sanguinis Christi, se participem prabeat.* Celebrationem etiam Sacrificii, omiſsa Communione, apertè damnavit Canon nonus Apostolorum. Utraque autem hæc Missa Seculo 13. reprobata fuit ab Augerio Epi-

scopo Conseran. nam in suis MSS. statutis, Anno 1280. exaratis, hæc ait: *Nullus plures Missas sub uno Canone, vel cum uno Sacrificio, vel unam cum duobus Canonibus, vel Sacrificiis celebrare presumat; quavis sub uno Canone possint plures Hostia consecrari. Reprobandi ergo sunt, qui incepta Missa de die, vel alia, procedentes in ea usque ad Offertorium, & tunc incipiunt aliam sortè de Spiritu Sancto.* De prædictis Missis Bifaciatas, & Trifaciatas agunt Card. Bona *lib. 1. cap. 15. §. 7.* Bocquillot *lib. 2. cap. 7.* & Du-Fresne in suo Glossario.

LXXXIII. MISSA DE LUCE eadem ac Missa in Aurora: vide infra Missam de Galli Cantu.

LXXXIV. MISSA DE AGUINALDO: de ea Concilium Mexicanum, Anno 1585. inter Hispan. *tom. 4. pag. 356.* ait: *Missæ verò, quas Hispanicè de Aguinaldo vocant, antequàm dies illuxerit, ut celebrentur, &c.* Sic autem dicta hæc Missa videtur, quòd summo mane, quasi diei primitiæ, Deo offerretur.

LXXXV. MISSA MATUTINA, SEU MATUTINALIS vocabatur illa, quæ celebrabatur sollempniter, vel post Primam æstate; vel hyeme post Tertiam: ideò autem dicebatur *Matutinalis*, eò quòd mane decantaretur, ut passim testantur Monasteriorum Benedictinorum tum editæ, tum manuscriptæ consuetudines, statuta Landfranci, & Concordia Dunstani, ad differentiam alterius Missæ Sollemnis, quam Conventualem appellabant, & quæ meridie celebrabatur. Hujus rei luculentum testimonium exhibet Charta Sancti Angilberti pro Monasterio Centulensi in ejusdem Monasterii Chronico *lib. 2. cap. 11.* ab Hariulpho relata, & habetur *tom. 4. Spicil. Dacher. pag. 470.* ubi hæc inter alia leguntur -- Illud etiam observari præcipua devotione mandamus, ut nulla dies prætereat absque Sacrarum Missarum decantatione, videlicet, ut si non plus, vel XXX. à Fratibus diverſorum Chorum

per diversa Altaria Missæ quotidiè agantur, exceptis illis duabus de Conventu, quæ manè, & meridie sollemnissimè celebrantur -- In Bobiensi Monasterio Seculo X. hæc Missa dicebatur post Matutinos, ut colligitur ex libro Miraculorum S. Columbanii Abbatis cap. 7. Seculo 2. Benedictino pag. 44. Ejusdem Missæ mentionem facit Venerabilis Beda in Vita S. Benedicti Biscopii num. 17. lib. 2. & habetur in Seculo 2. Benedictino, ubi refert, Ceolfridam Abbatem, qui Anno 716. obiit -- primo mane Missam in Ecclesia Beate Dei Genitricis . . . quinta Feria communicantibus, qui aderant -- cantasse. Hæc Missa in quamplurimis Monasteriis quotidiè cantabatur, in aliis verò nunquam; & idcirco nulla Missæ Matutinalis mentio fit in Rituali, sive Ordinario Cassinensium, tempore Oderisii Abbatis descripto. Cistercienses, ut habetur in lib. usum Cisterciensium cap. 60. Dominicis tantum, certisque Sollemnitatibus duas in Conventu Missas celebrabant, & idem nonnullis diebus faciebant quoque Bursfeldenses, ut habetur in eorum Ordinario cap. 47. Cluniacenses verò, & alii communiter Nigri Monachi quotidiè dicebatur autem hæc Missa vel pro Monasterii Benefactoribus, vel pro necessitatibus, personisque publicis: unde S. Angilbertus in sua pro Centulensibus Monachis Charta jubet, ut in duabus de Conventu Missis, quæ mane, & meridie sollemnissimè celebrantur -- Quotidiè in memoria Sanctissimi Papa Hadriani, & gloriosi Domini mei Augusti Caroli, conjugis, & prolis ejus teneatur. Prædicta Charta habetur Spicil. Dacher. tom. 4. pag. 470. & Sanctus Dunstanus in Concordia Regulari Monachorum, Sanctimonialiumque Angliæ præscribit cap. 1. ut -- Eadem Matutinalis Missa pro Rege, vel quacumque necessitate imminente celebretur -- In libro verò Miraculorum S. Bercharii Abbatis num. 13, qui liber habetur in Seculo 2. Benedictino, legitur, quod Adso Dervensis Monasterii Abbas jussit celebrari Missam Matutinalem pro

Heriberto Comite gravi morbo laborante. De hujusmodi Missarum Matutinalium origine, usu, atque Ritibus videndi sunt Martene, ex quo supradicta collegimus, tom. 1. de Monachorum Ritibus lib. 2. cap. 5. Vicecomes de antiquis Missæ Ritibus lib. 3. cap. 27. necnon Cardinalis Bona lib. 1. cap. 22.

LXXXVI. MISSA CARDINALIS. De hac Missa hoc loco agimus, quia erat Missa Matutinalis celebrari solita in Ara, quæ Cardinalis appellabatur. De hac Missa fit mentio in Seculo 3. Benedictino part. 1. pag. 132. ubi referuntur Miracula S. Bertini, & in prædicta pagina inseruntur hæc verba: Nam post Sanctum Paschalis Resurrectionis diem, transcursis duodecim diebus, die Dominico, hora, qua Cardinalis Missæ conventus publicè agebatur, &c. Quæ verba (ut optimè ponderant Monachi Congregationis S. Mauri in suis Additionibus ad Glossarium Cangianum tom. 4. col. 817. sub dicto verbo Missa Cardinalis) accipienda videntur de Publica, seu Sollemniori Missa: quæ quidem est etiam Caroli Du-Fresne Auctoris dicti Glossarii sententia in voce Cardinalis, ubi Altare Cardinale præcipuum interpretatur: haud gratis certè, cum ibidem Altare Capitaneum, & apud Bovonem Ara Principalis idem Altare vocetur. Censet tamen Jo. Mabillon (relatus ab iisdem Monachis) Seculo supracit. pag. 146. Altare Cardinale idem esse, quod primum Altare in Apside, seu in fronte Basilicæ ponè majorem Aram locatum (quæ Ara ita locatæ in Apside Basilicæ ponè majorem Aram adhuc reperiuntur in quatuor Romanis Patriarchalibus Basilicis) in quo Missa Matutinalis celebrari solebat: id firmat cit. Mabillonius, necnon Martene loc. suprà cit. num. 3.

LXXXVII. MISSA MINOR eadem pariter quæ Matutinalis, & refertur à prædictis Monachis S. Mauri loc. supracit. & eadem col. 821. de qua etiam fit mentio in Seculo 2. Benedictino pag. 44. ubi sermo habetur de Miraculis S. Columbanii, & sequentia legun-

guntur -- Finitis verd Matutinis, & ad minorem Missam venientibus ipse advenit: Diaconus verd in ambrosium ascendens Evangelium pronuncians, &c. Martene quoque loc. supracit. vocat Missam Matutinalem Sollemnem Minorem, quia cantabatur sine Ministris, ad differentiam alterius Missae Conventualis sub meridie decantatae, quam appellat Missam Sollemnem Majorem.

LXXXVIII. MISSA PEREGRINORUM erat pariter Missa Matutinalis, ita probabiliter desinominata, quia pro commoditate pauperum, & peregrinorum celebrabatur, & oblata eis tribuebantur. De hac Missa Gatid. *Disciplina Fars. cap. 2.* mentionem facit dicendo: *Post Capitulum aliquantulum interval- lum factum, sonant signum ad Matutinalem Missam pro adunatione pauperum, & Sacerdos, qui alia hebdomada Majorem Missam cantaverat, Missam Peregrinorum dicit, & oblata tribuat.* Hanc etiam Missam referunt laudati Monachi loc. supracit.

LXXXIX. MISSA VESPERTINA, seu Serotina, quae etiam Quadragesimalis dicta est, erat illa, quae sub Vesperam celebrabatur, videlicet circa quintam, aut sextam horam post meridiem, ut observat Johannes Prævotius in suis notis ad librum de Officiis Ecclesiasticis Johannis Abrincensis Episcopi n. 273. De hujusmodi Missis erudite juxta morem suum disserit Vicecomes loc. supracit. *cap. 8 & seqq.* in quibus diligenter inquirat: unde Missarum Vespertinarum usus originem duxerit; quibus diebus praedicta Missa dicerentur; & utrum post sumptum cibum, vel à jejuniis celebrarentur. Casalius pariter de veteribus Christianorum Ritibus *cap. 9. pag. mibi 96. & seqq.* agit de hac Missa Vespertina. Macrius in suo *Hierolixico v. Missa sicca pag. mibi 367.* censet Missam Vespertinam, seu Vespertinalem non fuisse veram Missam, sed tantum Siccam; quia in ea, ait ipse, à Sacerdotibus ante solutionem jejunii, consecrata Hostia Dominicae praecedentis sumebatur, adeoque con-

veniebat cum Missa Sicca, quia non consecrabatur Hostia; & ab eadem Sicca differi minabatur, quia in Vespertinali sumebatur Hostia consecrata; in Missa vero Sicca nulla habetur Hostiae Consecratio, neque Hostiae consecratae ulla habetur sumptio. Sed melius diceretur, positò quòd in Missa Vespertina solum sumatur Hostia antecesserit consecrata, ejusmodi Missas Vespertinales convenire omnino cum Missis Praesantificationum. Praeterire non debeo, quòd praedictae Missae tam Matutinae, quam Vespertinae censebantur Privatae, non verò Publicae à Concilio Vasen. celebrato Anno 329. propterea quòd nulla Lex praecipiebat, quòd iis Missis Fideles interesse deberent. De Missis quoque Matutinis, & Vespertinis reperiuntur Sanctiones in Concil. Agathensi c. 30. & in Concil. Aurelianensi III. *cap. 28.* Rursus de Missis Vespertinis mentio facta est etiam in Concilio Matisconensi *Can. 9.* ubi dicitur, has Missas ordine Quadragesimali celebrari; quia nimirum in Quadragesima Feriis ad vesperam differebantur; Concilium verò Bracarense II. *Can. 9.* iisdem Missis Vespertinis assignat horam nonam, vel decimam.

XC. MISSA NOCTURNA erat illa, quae noctis tempore celebrabatur. Plures olim fuisse Missas Nocturnas, antiqua Monumenta declarant; at ex his ea sola permanit, quae in nocte Nativitatis Domini ubique celebratur. Reliquae Missae Nocturnae prohibitae sunt, & in desuetudinem omnino abierunt, quarum praecipua erat Missa Sabbati Sancti, pertinens ad diei sequentis noctem, in qua Christum resurrexisse creditur. Johannes Prævotius superius allegatus n. 272. asserit in Sabbatis quatuor Temporum celebratas fuisse Missas Nocturnas: ait enim, quòd ob Officii prolixitatem, & Sacram Ordinationem, Missa saepe usque ad noctem Dominicae protendebatur. De his Missis Nocturnis videri potest Cardinalis Bona *lib. 1. cap. 21. §. 4.*

XCI. MISSA DE GALLI CANTU est eadem, quæ de Aurora hodie dicitur: de hac sermonem habet Gaufridus Voliensis in Chronico part. 1. cap. 27. tom. 2. Bibliotheca Labbeana, ubi habentur hæc verba -- *Missam de Galli Cantu Dominica Nativitatis in Ecclesia puellarum Sanctæ Mariæ, quæ dicitur ad Regulam, decantavit* (Urbanus II. PP.) *Missam de Luce in Basilica Regali apud Sanctum Martialem celebravit: inde triumphaliter coronatus ad Sedem Apostolicam Episcopalem.* Hinc Jo. Mabillon *Missam de Galli Cantu tom. 5. Annal. Benedictinorum pag. 361.* interpretatus est esse primam Dominicæ Nativ. quæ celebratur in nocte, & *Missam de Luce* opinatus est eam, quæ dicitur in Aurora.

XCII. MISSA DIEI erat illa, quæ dicebatur post Missam Matutinalem, orto jam die, de qua mentionem facit Johannes Episcopus Abrincensis *de Officiis Ecclesiasticis pag. 36.* allegatus à Carolo Du-Fresne in suo Glossario v. *Missæ.*

XCIII. MISSA NOVA: ita denominatur illa, quæ à novo Sacerdote prima celebratur, in Concilio Vallisoletano, Anno 1322. inter Hispan. tom. 3. pag. 558. ubi habentur hæc verba -- *Missam novam post consecrationem infra sex menses solemniter celebrent, nisi legitime fuerint impediti.* Et Concilium Tarraconense, Anno 1591. ibidem tom. 4. pag. 564. ait -- *Atque etiam quæ in primo Sacerdotis cujuslibet Sacrificio, quas novas Missas vocant, &c.*

XCIV. MISSA NOVELLA eadem, ac prædicta Missa Nova, quæ sic *Novella* dicitur in *epist. 125.* Petri Delphini apud Martene tom. 3. *ampliss. collect. col. 1071.* *D. Benedictus Dominica proxima Missam Novellam celebraturus est, neque magno (ut moris est) apparatu.*

XCV. MISSA SCRUTINII erat illa, quæ in Feria IV. hebdomadis quartæ Quadragesimalis celebrabatur, & quæ ad Catechumenos directa intelligebatur; nam incipiendo ab Introitu de illis est sermo, in illis verbis

(cum sanctificatus fuero in vobis, effundam super vos aquam mundam) in eo pariter sensu legitur epistola, ac clarior Evangelium, in quo habetur cæci nati miraculum, in Nativitate Siloe visum recipientis; quod Symbolum reverè Catechumeni est, qui spirituale lumen in Sacro Baptismatis fonte recipit, ut in Homilia ejusdem diei explicat Divus Augustinus. De hac Missa mentionem facit Macrius in suo Hierolexico v. *S. rutinium* ubi etiam advertit, quod in Ordine Romano prædicta Feria antonomasticè vocabatur, *Feria Scrutinii.* Scrutinia in Ecclesia Romana septem in Quadragesima celebrata fuisse consentiunt omnes Auctores, qui de Ritus Ecclesiasticis scripserunt; quæ quidem Scrutinia non erant nisi examina, & instructiones Catechumenorum, qui baptizari in proximo debebant. Primum ex dictis Scrutiniis fiebat in Feria IV. & secundum in Sabbato tertie Quadragesimalis hebdomadæ. Tertium verò, quartumque Scrutinium fiebat in iisdem diebus quartæ hebdomadæ sequentis: & quia tertium sollemnius erat cæteris, testante Amalario *lib. 1. de Eccl. Officiis cap. 8. de secunda varietate quarta hebdomadæ Quadragesima*, ubi loquendo de prædicta quarta Feria ait: *Eadem die agitur Scrutinium tertium, quod maximum est inter septem Scrutinia;* Idcirco illa Feria appellabatur, ut diximus, antonomasticè, *Feria Scrutinii.* Quintum autem, & sextum Scrutinium convocabatur in iisdem diebus quartæ, & quintæ Quadragesimalis hebdomadæ. Ultimum tandem erat in quarta Feria sexta hebdomadæ. Verùm juxta sententiam Vicecomitis *lib. 3. de Baptism. cap. 23.* quartum, quintum, & sextum Scrutinium nullum tempus certum, sed vario Episcopi arbitratu habuerunt. Juxta autem sententiam Edmundi Martene *lib. 1. de Ecclesia Ritibus art. 11. num. 3.* quartum, & quintum Scrutinium habebantur hebdomada quinta; sextum verò, & septimum hebdomada sexta. Sed in epistola Jesse Ambianensis

nenſis Epifcopi ab eodem Martene citata, ſextum, & ſeptimum Scrutinium in aliis diebus fiebant. Denique juxta ſententiam Card. Bona ſeptimum Scrutinium habebatur in Vig. Paſchæ, & pro prædictis examinibus in qualibet præcedenti Dominica, vel alio die invitabatur univerſus Fidelium cœtus, & in Dominica Palmarum, ut mox dicemus, tradebatur Symbolum Competentibus; à quibus repoſcebatur reddendum, vel in Feria quinta majoris hebdomadæ, quæ vocatur in Cœna Domini, ut in Canone Laodicensi Concilii continetur; vel in Sabbato Sancto, juxta Ordinem Romanum, ut teſtatur Amalarius ſupracit. cap. 12. De hujusmodi Scrutiniis, quæ præmittebantur Baptiſino conferendo Catechumenis Competentibus, præter citatos Auctores, longum, & eruditum ſermonem inſtituit Menardus in ſuis commendatiſſimis notis, & obſervationibus in librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ pag. 118. ubi affert Libellum Theodulphi de Ordine Baptiſmi, & deinde pag. 136. & ſeqq. in quibus ſuis notis, & obſervationibus textam præfati Auctoris illuſtrat.

Prædicta tamen Scrutinia in Sola Romana Eccleſia, aut in Eccleſiis, quæ Ritum Romanum ſequuntur, celebrata fuiſſe contendit Vicecomes in lib. 3. de Baptiſmi Ritibus cap. 21. Sed Martene loc. ſuperius cit. art. 11. num. 2. obſervat, quod ſua ipſius Eccleſiæ oblitus fuiſſe videtur Doctiſſimus vir; nam Mediolanenſis, uti & Africana, Hispanica, Gallicana, atque etiam Græca, quæ proprium, non Romanum Ordinem obſervabant, ſua æquè habuere Scrutinia. De Mediolanenſi prædictus Martene locupletiſſimum dicit ſe perhibere teſtem Divum Ambroſium in lib. de Myſteriis cap. 1. ubi ſic loquitur: *Aperite igitur aures, & bonum odorem vitæ æternæ inbalatum vobis munere Sacramentorum carpiſſe, quod vobis ſignificavimus, cum apertionis celebrantes Myſterium, diceremus, Ephrata, quod eſt, adſpirare, ut venturus unusquisque ad gratiam, quid interrogaretur, cogno-*

*ſciet, quid reſponderet, meminiffe deberet: quibus verbis ſollemniſſimum omnium Scrutinium, quod dicitur in aperitione aurium, deſignat. De Africana, & de Hispanica, teſtes pariter locupletes producit laud. Martene. Ad Gallicanam verò Eccleſiam quod ſpectat, nullum dubitandi locum permittit vetus Miſſale Gallicanum à V. Cardinali Thomafio editum, cujus cap. 9. inſcribitur: *Ad faciendum Scrutinium: & hæc ſunt ſatis de hac Miſſa Scrutinii. Qui plura ſcire cuperet de hac materia, adire poterit ſuperius allegatos Sapientiſſimos Auctores.**

XCVI. MIſſA IN TRADITIONE SYMBOLI erat illa, quæ adhuc habetur in Miſſali Gothico Gallicano pag. 318. & eſt ſeptima Quadrageſimæ. Ita verò inſcribitur, quia illo die, nempe in Dominica Palmarum, tradebatur Symbolum Competentibus. Hi enim dicta Dominica ſe conferebant in Eccleſiam humiliata cervice, ſubtrato cilicio, nudis pedibus, inſufflabantur, exorcizabantur, Satanæ renunciabant, ejusque pompis, & operibus, & Symbolum eis tradebatur, nimirum exponebatur; jejunia eis indicebantur, quæ uſque ad Baptiſmi diem ſervare deberent cum abſtinentia ab uxoribus; quæ omnia plana ſunt à S. Auguſtino lib. 2. de Symbolo ad Catechumenos cap. 1. & lib. de Fid. & Operibus cap. 6. Et Sanctus Ambroſius lib. 5. Epiſt. 33. ait: *Sequenti die ſerat autem Dominica poſt Lectiones, atque Tractatum, dimiſſis Catechumenis, Symbolum aliquibus Competentibus in Baptiſteriis tradebam Baſilica.*

Divo Auguſtino ſubſcribit S. Iſidorus lib. de Officiis Eccleſiaſticis cap. 27. de die Palmarum, ubi ait: *Hoc die Symbolum Competentibus traditur propter conſinem Dominica Paſchæ ſollemnitatem; ut qui jam ad Dei gratiam percipiendam ſeſtinant, Fidem, quam conſecrantur, agnoſcant. Hoc idem colligitur ex Concilio Agathenſi apud Gratianum diſtinct. 4. de Conſecrat. Can. 56. in quo ſancitur: Symbolum etiam placuit ab omnibus Eccleſiis una die, id eſt ante*

ante octo dies Dominica Resurrectionis publicè in Ecclesia Competentibus prædicari.

Asseverat Martene *loc. superius cit. num. XI.* eam fuisse consuetudinem Gallicanæ, Hispanicæ, & Mediolanensis Ecclesiæ, tradere nempe Symbolum prædicta Dominica in Ramis Palmarum; sed *num. XII.* idem ait, longè alium fuisse Ecclesiæ Romanæ morem, idemque colligit ex Ordine Romano, traditum scilicet fuisse Symbolum, & etiam Orationem Dominicam, Feria quarta hebdomadæ quartæ Quadragesimæ, in sollempnissimo omnium Scrutinio in aperitione aurium dicto. Alius etiam extitit usus Africanæ Ecclesiæ, in qua Symbolum tribus ante Pascha hebdomadis, scilicet Sabbato ante Dominicam quartam Quadragesimæ, tradebatur, reddendum octo post diebus, scilicet Sabbato ante Dominicam quintam, in qua tradebatur Oratio Dominica; & ipsa octavo post die reddenda, nimirum Sabbato ante Dominicam Palmarum; ac demum Sabbato Sancto redditum fuisse secundò Symbolum propter eos, qui prima vice illad memoriæ minùs tenaciter retinuerant. Ita idem Martene *loc. cit. num. 13.* qui ulterius procedit *num. XIV.* ad asserendum, aliam fuisse Ecclesiæ Bethlehemitanæ, & aliam Ecclesiæ Constantinopolitanæ consuetudinem, quoad dies tradendi Symbolum.

Modus autem, qui servabatur in traditione Symboli, accuratè describitur à Martene ibidem *n. 16.* Rursus optimè etiam describitur in Ordine Romano, qui habetur in Collectione Hittorp. in denunciatione Scrutinii ad Electos, & refertur à Card. Bona *lib. 1. cap. 16. §. 2.* his verbis: *Pramissi exorcismi, lectisque initiis quatuor Evangeliorum, Symbolum ipsis recitabatur, primum Græcè, deinde Latine, addi à Præfatione Parænetica, & subijuncta Appendice in ejusdem Symboli commendationem. Orationem quoque Dominicam, nefas erit Catechumenis discere, vel recitare; sed eam audiebant post Symboli traditionem, adje-*

*ta singulis petitionibus, brevi, & solida expositione, quam perhibet mox laudatus Card. Bona lib. 2. cap. 15. & habetur etiam talis expositio in Codice Gelasiano à Cardinali Thomasio edito pag. 18. & seqq. In Missali autem Gallicano veteri, Romæ edito, curante eodem Cardinali Thomasio, & iterum recuso Parisiis, opera, & studio Johannis Mabillon *num. XI.* datur expositio, vel traditio Symboli, & *num. XII.* datur expositio Evangeliorum in aurium aperitione ad electos.*

Ad dies verò reddendi Symbolum quod attinet, certum est in Ecclesia Romana assignatum fuisse Sabbatum Sanctum, ut liquido constat ex S. Gregorii Papæ *lib. Sacramentorum à Pamelio edito*, in quo prædicta die legitur Oratio *Ad redd. nter* cum hac Rubrica: *Dicit Dominus Papa post: Pistereis? ΠΙΣΤΕΥΕΙΣ*, id est *credis?* qua interrogatione Symbolum reddentibus facta incipiebant. In Ecclesia autem Africanæ octavo (ut superius innuimus) post illius traditionem die, Symbolum reddebatur: ut præter Augustinum docet Ferrandus Diaconus in *epist. ad S. Fulgentium*, quæ inter Fulgentianas est undecima. In Concilio verò Laodicæno *Can. 46.* decernitur, ut baptizandi Fidei Symbolum discant; & quinta Feria ultimæ septimanæ Episcopo, vel Presbytero Competentes reddere debeant. Ita etiam Martinus Bracarenis *cap. 49.* idem statuit his verbis: *Oportet autem in ipsis diebus, ut ii, qui baptizandi sunt, Symbolum discant; & quinta Feria novissima septimanæ Episcopo, vel Presbytero reddant.* Sed ex Ordine Gelasiano id tantum præstabant Sabbatorum die manè. Gelasio consentiunt antiqui Codices MSS. Gellonenfis, Rhementis, S. Remigii, Noviomensis, Regius Gallicanus, & alii. De hujusmodi Missa in Symboli traditione, breviter loquitur superius laudatus Johannes Mabillon *lib. de Liturgia Gallicana in suis notis, & observationibus*, quæ habentur §. XXXII. post legenda in Dominica Palmarum.

Circa

Circa præfati Symboli traditionem quaestio esse posset: utrum baptizandis traderet Symbolum Nicænum, an verò Constantinopolitanum. Edmundus Martene *lib. 1. de antiq. Rit. Eccl. cap. 1. art. 11. num. 10.* existimat, post Concilium Constantinopolitanum primum Catechumenis, antequàm baptizarentur, traditum esse Symbolum Nicænum; & suam opinionem probat auctoritate Concilii Constantinopolitani sub Menno, Anno quingentesimo trigésimo sexto celebrati, ubi actione 6. hæc leguntur: *Nam specialiter Symbolum trecentorum decem, & octo SS. Patrum, in quo baptizantur, ipse tres sanctæ Synodi consensu confirmavit.* Sed cum Symbolum Constantinopolitanum in Nicæni locum substitutum fuerit, nomine non mutato; unde omnes Constantinopolitana posteriorum Synodi, & Patres, quoties de Nicæno Symbolo loquuntur, passim intelligunt Constantinopolitanum, neque tamen Constantinopolitanum, sed Nicænum vocant; & etiam hodie nos, quod ad Missarum sollempnia cantamus, Nicænum dicimus, eum tamen sit Constantinopolitanum, ut observavit Lupus *tom. 1. Concil. cap. 4.* eum, inquam, Constantinopolitanum Symbolum, Nicænum appellatum fuerit, suspicandi locus datur, in prædicto loco, & aliis locis à Martene citatis, sermonem esse de Symbolo Constantinopolitano, quod, ut adnotavi, dicitur Nicænum; quia in illo Nicæna Fides magis exposita fuit, & confirmata: hinc ipsemet Martene fatetur, in vulgato Ordine Romano, in Ordine Gelasiano, in Pontificali Salisburgensi, in vetustissimo Codice Rhemenfi Annorum 900. & in primo Ordine Scrutinii Codicis Gellonenfis, notari Constantinopolitanum Symbolum, non Nicænum: & sanè convenientius videtur, ut optimè etiam observat Franciscus Pagius in suo Breviario Historico Seculo IV. num. 18. Constantinopolitanum Catechumenis traditum fuisse, ut de Divinitate Spiritus Sancti edocerentur, quæ in Symbolo Nicæno clare *Gavant. Rubr. Miss.*

expressa non erat, ut fuit in Constantinopolitano.

XCVII. MISSA CHRISMALIS erat illa, quæ dicebatur, quando conficiebatur Sacrum Chrisma: de qua fit mentio in lib. Sacramentorum S. Gregorii Magni in Codice Rhemenfi, & à Menardo in suis notis, & observationibus *pag. 77.* necnon à Carolo Du-Fresne in suo Glossario v. *Missæ.* Talis Missa sic inscripta habetur etiam in supracit. Codice Gelasiano *pag. 68.*

XCVIII. MISSA AD PROHIBENDUM AB IDOLIS, de qua fit mentio in Codice Rhemenfi apud Menardum, est illa, quæ celebrabatur in die Circumcisionis Domini, ad evellendas, quæ olim Kalendis Januarii ab ipsis Christianis observabantur, Paganorum superstitiones. De hac pariter mentionem facit mox allegatus Du-Fresne, in suo Glossario v. *Missæ,* & de qua nos etiam locuti sumus superius, ubi egimus de pluralitate Missarum in eadem die. Hæc pariter Missa sic inscripta reperitur in supracit. Codice Gelasiano *pag. 19.*

XCIX. MISSA PRO DECIMIS SOLVENDIS erat illa, in qua Episcopus prædicare debebat, ut Plebs Decimas redderet. De hac Missa habetur Sermo 277. in nova Appendice Sermonum S. Augustini Casario adscriptus: & habitus est paulò ante Nativitatem S. Johannis Baptistæ. Quibus ex rebus darentur Decimæ, patet ex *num. 1. Decima tributa sunt egentium Animarum: redde ergo tributa pauperibus, offer libamina Sacerdotibus: quòd si Decimas non habes fructuum terrenorum, quòd habet Agricola; quòdunque te pascit, ingenium Dei est: & inde Decimas expetit, unde vivis. De militia, de negotio, de artificio redde Decimas.* Huc spectant epistolæ Episcoporum Provinciæ Turonicæ ad Plebem scriptæ in Concilio Turonensi 2. & *Can. 5.* secundæ Synodi Matisconenfis: videri etiam potest liber Cypriani de Lapsis, editionis Oxoniensis sub finem libri. Hujus Missæ fit mentio in antiquissimo Lectionario Gallica-

licano, edito à præclarissimo Mabillon in lib. 2. de Liturgia Gallicana sub n. LXXVII. ex cuius notis, & observationibus collegi ea, quæ mox exposui.

C. MISSA PRO REQUIE SANCTORUM OBLATA est illa, quæ habetur in Missali Mozarabico, intitulata: *Pro Spiritibus Pœnitentium, seu Confessorum*: fiebat enim antiquitus Missa oblatio, etiam pro requie eorum, qui Sancti credebantur, nimirum, ut pro eorum requie gratiæ Deo redderentur. Huc faciunt omnia ea, quæ adnotat Pamelius in librum Tertulliani ad Martyres num. 22. ubi refert verba S. Cypriani, quæ habentur in epist. 16. ad Confessores, & Martyres, & ea quæ habentur in epist. 6. num. 7. nunc 37. in hunc modum scribentis: (loquendo de aliquibus Martyribus) *Denique & dies eorum, quibus excedunt, adnotate, ut Commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus fidelissimus, & devotissimus frater noster scribat, ac significet mihi dies, quibus in carcere Beati fratris nostri ad immortalitatem gloriosa mortis exitu transeunt, ut & celebentur hic à nobis Oblationes, & Sacrificia, ob Commemorationes eorum, qua ceteris vobiscum, Domino prosperante, celebrabimus.* Rursum epist. 34. *Sacrificia pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones, & dies, Anniversaria Commemoratione celebramus.*

Præterea laudatus Pamelius ibidem allegat Divi Augustini Textum (qui tamen Augustini non est) ex libro de Virginibus excerptum, in quo indicatur Ecclesiæ consuetudo Sacrificium pro Martyribus offerendi, his verbis: *Perhibet præclarissimum testimonium Ecclesiastica auctoritas, in qua Fidelibus notum*

est, quo loco Martyres, & quo defuncte Simoniales ad Altaris Sacramenta recitentur. Post quæ verba S. Doctoris subdit Pamelius cit. loc. *Gratulatoria ergo preces erant, quibus cum Deo gratias agebant, qui Martyribus eam gratiam, & tantum dignitatis contulisset; tum simile donum cœlitus sibi dari concordius votum flagitabant, ceu adhuc canit Ecclesia: Gaudemus in Domino, & reliqua.* Ita pariter Tertullianus in lib. de Corona Militis, ait: *Oblationes pro Defunctis, pro Natalitiis Annua die facimus*: quæ posteriora verba Pamelius, in suis eruditissimis adnotationibus, pro Natalitiis Martyrum intelligit, & eodem modo explanat, quo paulò antè, nimirum quod celebrabantur Sacrificia ad reddendas Deo grates pro Martyrum Corona illis concessa, quorum Annua Natalitia recolebantur. Ex quibus omnibus liquet, in quo sensu antiquitus offerebatur Missa etiam pro Requie Sanctorum. De qua Missa mentionem pariter fecit superius laudatus Mabillon eodem loco.

Cl. MISSA REVOCATA dicebatur illa, in qua Populus antea dimissus, denuò ad Sacrificium revocabatur. Favet huic interpretationi Gregorius Turonensis in lib. 1. de Gloria Martyrum cap. 51. ubi eodem loquenti modo utitur: *Vade, & vigila istam noctem in honore, ac revoca Missas, & liberaberis à Plaga.* Id est (ut notat Doctissimus Mabillon lib. 1. de Liturgia Gallicana §. 4.) celebra Missas; nam familiare est Gregorio, ut Missæ etiam à laicis celebrari dicantur. De hæc Missa Revocata mentionem facit Fortunatus in libello de Vita S. Germani Parisiorum Episcopi cap. 60. itemque in lib. 1. de Vita S. Radegundis, cujus verba referuntur à Mabillon loc. super us citato.

Ultimo loco recensēbimus genus illarum Missarum, quæ prohibita, & proscrip̄ta fuerunt ab Ecclesia, quarum aliquas jam sup̄rà exposuimus, inter quas numerari possunt Missa Solitaria, Occulta, Bifaciata &c. Vespertina, Noctur-

Nocturna (non autem illa, quæ celebratur nocte Nativitatis) Nunc verò descendimus ad paucas sequentes explicandas, quales sunt Missa Revelata, Judicii, & pro Morte Inimicorum.

CII. MISSA REVELATA erat quædam Missa superstitiosa, quæ sequenti Canone proscripta fuit in Concilio Valentino, An. 1565. inter Hispan. tom. 4. pag. 73. Synodus precipit superstitiosum cultum Missarum, quæ dicuntur Revelata, & S. Amatoris, & aliarum quarum unque similitum aboleri: certum etiam Candelarum numerum, qui speciem superstitutionis habet, rescindendum esse duxit.

CIII. MISSA JUDICII erat illa, quæ celebrari olim consueverat cum aquæ fervidæ, seu ferventis, vel etiam ferri candentis examine, & judicio, quando veritas ab aliquo erat eruenda; qui Ritus sollemnis erat etiam Seculo XI. Sancta enim Cunegunda, Sancti Henrici II. Cæsaris Coniux, hoc improbo examine ferri candentis purgata fuit: sed talis Missa postea fuit abrogata, & proscripta. Ritus hujus Missæ in eum, qui ad purgationem damnatus erat, describitur à Dunstano Archiepiscopo Dorobernenis Ecclesiæ his verbis: *Cum homines vis mittere ad iudicium aquæ frigida ob comprobationem, i a facere debes: accipe illos homines, quos vis mittere in aquam, & duc eos in Ecclesiam, & coram omnibus illis, cantet Presbyter Missam, & faciat eos ad ipsam Missam offerre.* Totus Ordo hujus Missæ refertur à Doctissimo P. nostro Aloysio Novarino in libro 5. Sacrorum Elektorum cap. 40 pag. 255. necnon à Macrio in suo Hierolexico v. *Missæ Judicii* pag. mibi 364. Plures etiam ejusdem Judicii Missas,

ex variis Codicibus MSS. collegit, & evulgavit Edmundus Martene tom. 3. lib. 2. de antiquis Eccl. Rit.

CIV. MISSA PRO MORTE INIMICORUM erat illa, de qua in Canone quicumque Sacerdotum, Distinct. 26. quest. 1. sic habetur: *Plerique etiam Sacerdotum sauciati inimicitia dolo, Missam pro Requite Defunctorum promulgatam fallaci voto pro vivis student celebrare hominibus, ut is, pro quo ipsum offerunt Sacrificium, mortis incurrat periculum.* Hæc Missa antiquitus frequentabatur in Hispania: sed jure merito, tanquam superstitiosa, & vindicativa, condemnata & prohibita fuit sub gravissimis pœnis, Anno 694. in Concilio Tolerano Can. 5. De hac pariter Missa mentionem facit Macrius in suo Hierolexico v. *Missæ pro morte inimicorum*, pag. mibi 366.

Ecce præcipua, & diversa Liturgiarum, & Missarum genera, quæ summo labore ex variis Ecclesiasticis Monumentis, necnon ex selectis Auctoribus colligere potui, ut nihil desideretur ad Coronidem harum Prænotionum. Fateri compellor, me quidem in his Liturgicis Prænotionibus, & veluti Preliminaribus Observationibus nimium diu moratum esse: sed erudito Lectori hoc, ut spero, gratum accidet: cui tamen, ne molestus sim, in sequentibus Observationibus, & Additionibus, contractiorem stylum, & concisiorem methodum me adhibitarum promitto.

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Tit. I. De Duplici.

I. Rubr. pag. 3: *Missæ dicitur de duplici illis diebus, &c.* Missa regulariter respondet Officio: unde illis diebus, in quibus recita-

tur Officium duplex, sive sub Ritu duplici, debet respondere Missa pariter de duplici: idem dicendum est de Dominica, quæ in hac